

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Ústav translatologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Daniela Honková

**Vývoj a současná situace tlumočení v Mexiku na příkladu
jazykové kombinace čeština-španělština**

Development and current situation of interpreting in Mexico between
Czech and Spanish

Vedoucí práce: PhDr. Petra Mračková Vavroušová, Ph.D.

Praha 2023

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala PhDr. Petře Mračkové Vavroušové, Ph.D., za ochotu, trpělivost a vřelost při vedení této diplomové práce. Stejně tak moc děkuji všem narátorkám za jejich čas, ochotu a přátelský přístup, s nímž se zúčastnily polostrukturovaných rozhovorů. Bez nich by nebylo možné tuto práci dovést do zdárného konce. V neposlední řadě děkuji přátelům a rodičům za jejich neutuchající podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 2024

Bc. Daniela Honková

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je zmapovat vývoj a současnost tlumočení a okrajově i překladu v jazykové kombinaci (čeština-španělština a španělština-čeština) v Mexiku. Úvodní část práce představuje vývoj tlumočení v dané jazykové kombinaci v Mexiku, část metodologická, založená na polostrukturovaných rozhovorech s tlumočnicemi a překladatelkami, z nichž některé zaštiťuje Velvyslanectví České republiky v Mexiku, osvětlí situaci současnou, kterou diplomantka v závěrečné části práce uceleně představí a za pomoci takto nasbíraných informací se pokusí najít odpovědi na otázky doposud nezodpovězené, mnohdy ani nepoložené.

Klíčová slova

Mexiko, tlumočení v jazykových kombinacích čeština-španělština a španělština-čeština, polostrukturovaný rozhovor, Velvyslanectví České republiky v Mexiku, česko-mexické vztahy

Abstract

The aim of the present work is to investigate the development and current state of interpreting and, marginally, translation in the Czech-Spanish and Spanish-Czech language combination in Mexico. The introductory part of the thesis will present the development of translation and interpreting in the given language combination in Mexico, while the methodological part, based on semi-structured interviews of interpreters and translators not only under the auspices of the Embassy of the Czech Republic in Mexico will shed light on the current situation, which the student will present as a whole and coherently in the final part of the thesis and, based on the information thus gathered, will try to find answers to questions that remain unanswered, often not even raised.

Key words

Mexico, interpreting in the language combinations Czech-Spanish and Spanish-Czech, Semi-structured interview, The Embassy of the Czech Republic in Mexico, Czech-Mexican relations

Obsah

1. Úvod.....	7
1.1. Základní cíle a teze výzkumu.....	8
2. Vývoj česko-mexických vztahů	10
2.1. První zmínky o Novém světě v zemích Koruny české.....	11
2.2. První Češi v Novém Španělsku: Andrés Morab Alemán, Miguel Redelic a Juan Berger.....	12
2.3. Jezuité.....	14
2.3.1. První jezuité z českých zemí v Latinské Americe.....	15
2.3.2. Druhá výprava	17
2.3.3. Třetí výprava	19
2.3.4. Osmnácté století	20
2.4. Sklářská firma ze severních Čech („Hiecke, Rautenstrauch, Preissler & spol.“).....	24
2.5. Tadeáš Haenke (1761–1817).....	25
2.6. Jean Frédéric Waldeck (1766–1875).....	27
2.7. Benedikt Roezl (1824–1885).....	28
2.8. Druhé Mexické císařství (1864–1867)	29
2.9. Dvacáté století	31
2.9.1. První světová válka a vznik Československa	31
2.9.2. Alberto Vojtěch Frič (1882–1944).....	31
2.9.3. Meziválečné období a vztahy po roce 1945	32
2.9.4. Československo-mexické vztahy mezi lety 1968 a 1990	34
2.10. Česko-mexické vztahy.....	36
3. Teorie tlumočení.....	38
3.1. Konsekutivní tlumočení	38
3.2. Simultánní tlumočení	40
3.3. Tlumočení z listu	42
3.4. Doprovodné tlumočení.....	43
4. Vývoj a současný stav tlumočení v Mexiku.....	44
5. Metodologie.....	54
5.1. Metodologická východiska.....	54
5.2. Výzkumná otázka a účel výzkumu.....	55
5.3. Polostrukturované rozhovory jako metoda sběru dat	56
5.3.1. Příprava polostrukturovaného rozhovoru	57
5.3.3. Metodika dotazů	59
5.3.4. Průběh rozhovorů	62

5.4.	Příprava, úprava a zobrazování nashromážděných dat.....	64
5.4.1.	Transkripce.....	64
5.4.2.	Kategoriální systematizace dat.....	65
5.4.3.	Zobrazovací prostředky.....	65
5.5.	Problémy spojené s přípravnou fází a průběhem rozhovorů.....	66
6.	Vyhodnocování dat, jejich analýza a interpretace.....	67
6.1.	Vývoj tlumočení v Mexiku v dané jazykové kombinaci.....	68
6.2.	Současný stav tlumočení v Mexiku v dané jazykové kombinaci.....	71
6.2.1.	Typy zakázek.....	71
6.2.2.	Pracovní podmínky.....	78
6.2.3.	(Znalost) role tlumočnicka, osvěta.....	82
6.2.4.	Zajímavé a nevšední tlumočnické zážitky a zakázky.....	84
7.	Závěr.....	87
8.	Poznámky.....	90
9.	Seznam zkratk.....	92
10.	Seznam grafů.....	92
12.	Bibliografie.....	93

1. Úvod

Jak píše Michael Rada ve své diplomové práci (*Vývoj a současný stav tlumočení v Keni*), problematika vývoje, didaktiky a role tlumočení mimo evropský či západní kulturní a akademický okruh je v absolventských pracích na Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy spíše okrajovou záležitostí¹. Podobně jako jeho, i tato diplomová práce se zaměřuje na jedno z oněch okrajových témat, a sice na jižní část Severní Ameriky, na Mexiko.

Výběr tématu této diplomové práce byl motivovaný autorčinými opakovanými návštěvami a studijními pobyty v Mexiku, a také zájmem poznat krajany, kteří v Mexiku žijí a pracují coby tlumočníci a/či překladatelé.

Jelikož v této oblasti doposud neexistuje mnoho odborných materiálů, o které by se hodnotný a přínosný výzkum vývoje a současné situace tlumočení v Mexiku mohl opřít, předkládanou práci tedy lze v tomto ohledu označit za jakýsi impuls, který výzkum v dané oblasti zatím stále postrádá.

Na úvod je potřeba si uvědomit, že se ovšem jedná o velmi široké téma, které nelze do všech detailů popsat v jedné diplomové práci, byť obsáhlé. Vývoj tlumočení sám o sobě v nejedné translatologické publikaci zaujímá i několik kapitol, přičemž nutno podotknout, že právě Mexiko by se dalo označit za kolébkou tlumočení, a proto by se této fázi translatologických dějin mělo věnovat více pozornosti, než tomu bylo doposud. Předkládaná diplomová práce se k translatologicko-dějinné problematice proto snaží přistupovat co nejpodrobněji a pokouší se zahrnout jak stanoviska vynesena vítězi, tak stanoviska vynášená poraženou stranou. V tomto směru se tedy snaží nepodléhat přísloví „Dějiny píší vítězové“, ale zohlednit co nejvíce odborných pohledů na danou problematiku, nehledě přitom na původ autora daného zdroje.

Současný stav tlumočení v Mexiku je obdobně problematickou záležitostí, neboť i zde je dohledatelných a zpřístupněných zdrojů poskrovnu. I zde se autorka předkládané diplomové práce snaží apelovat (nejen) na mexické kolegy translatology s prosbou, aby se společnými silami pokusili osvětlit současnou situaci tlumočení v Mexiku, systematicky ji popsat a kriticky zhodnotit, což by v budoucnu mohlo přinést např. navázání nových odborných spoluprací, sepsání nových meziuniverzitních smluv, či mezinárodní návštěvy, přednášky a stáže.

¹ RADA, Michael. *DP – Vývoj a současný stav tlumočení v Keni*, 2021, Praha, str. 8

1.1. Základní cíle a teze výzkumu

Z názvu práce je zřejmé, že jejím primárním cílem je představit co možná nejucelenější pohled na problematiku tlumočení v jazykové kombinaci čeština-španělština v Mexiku, ať už z pohledu synchronního, tak diachronního.

Pro naplnění tohoto hlavního cíle a jednotlivých dílčích tezí výzkumu (např. najít odpovědi na otázky typu: *Je praktika tlumočení z listu již překonaná?* nebo *Jsou tlumočnické kabiny v Mexiku dostatečně vybavené?* apod.) zvolila autorka práce dva hlavní přístupy. Prvním z nich byla rešeršní činnost všech dostupných, zejména historických, pramenů od předních českých odborníků na danou jazykovou kombinaci a území. Z těchto zdrojů vychází úvodní část diplomové práce zaměřená primárně na první kontakt mezi oběma zeměmi či územními samosprávnými celky, které oběma zemím předcházely, na první krajany, kteří na území dnešního Mexika působili, a na jejich kontakt s tamním obyvatelstvem.

Druhá kapitola práce ve zkratce charakterizuje translatologické termíny, které se v následné empirické části objevovaly nejčastěji. Cílem této části je nezasvěcenému čtenáři přiblížit klíčové termíny, s nimiž autorka práce operuje.

Třetí kapitola úvodní teoretické části práce se zaměřuje na vývoj tlumočení v Mexiku a jeho teoretické zmapování v dostupných zdrojích. Tato část práce si klade za cíl nastínit, jak se tlumočnická činnost v Mexiku vyvíjela a jak ji vnímají sami tlumočníci v současnosti. Mimo jiné tato kapitola poukazuje na problematickou situaci mexické translatologie, co se týče zdrojů. Většina dostupných zdrojů se zabývá zejména začátky tlumočení, či předními tlumočníky středověku, zatímco následující staletí zůstávají jaksi ve stínu ne tolik translatologických, jako dějinných událostí konce patnáctého a začátku šestnáctého století. Upřednostníme-li ovšem v odborných translatologických pojednáních hledisko dějinné, musíme nepochybně zohlednit i další významné události mexických dějin, jako např. válku za nezávislost (1810-1821), při níž zcela jistě docházelo k mnohému tlumočení, zejména pak mezi domorodými jazyky a „nově“ nastolenou španělštinou, což bez pochyby platí i o období prvního a druhého Mexického císařství. Zajímavý, určitě i přínosný by byl rovněž výzkum tlumočení v období Mexické revoluce (1911-1917) např. s přihlédnutím k intervenci Spojených států ve Veracruz z roku 1914 a tlumočení bilaterálních jednání. Tyto (a mnohé další) materiály ovšem na současném pomyslném translatologickém stole chybí.

Metodologicky nejvhodnějším způsobem zpracování dané problematiky se autorce práce jevily polostrukturované rozhovory s osobami, které v Mexiku pracovně působily nebo působí.

Druhá část předkládané práce, tedy kapitola čtvrtá, si proto klade za cíl empiricky dokázat, či vyvrátit nasbírané teoretické podklady.

Poslední část této práce má za cíl zanalyzovat, kde se prolíná část teoretická a část empirická, a z této analýzy, pokud možno, vynést závěry nejen o tom, jakým vývojem tlumočení v Mexiku v dané jazykové kombinaci prošlo, ale jak vypadá tlumočnická, zčásti i překladatelská, činnost ve zmiňované jazykové kombinaci v Mexiku aktuálně. V této závěrečné části práce si autorka rovněž klade za cíl se vyjádřit k materiálům sesbíraným v rámci empirického výzkumu, které ovšem (z různých důvodů) nebyly dostatečně, příp. vůbec, zohledněny v prezentovaných závěrech práce samotné a navrhnout, kudy by se mohl další výzkum v rámci též problematiky nadále ubírat.

2. Vývoj česko-mexických vztahů

Chceme-li porozumět vývoji a aktuální situaci tlumočení v Mexiku v jazykové kombinaci čeština-španělština a chceme-li se pokusit vysvětlit závěry tohoto empirického šetření v širším kontextu, je třeba nejprve alespoň ve zkratce nastínit vztahy mezi Českou republikou a Mexikem, potažmo předchozími státními zřízeními obou v současné době samostatných států. Při zpracovávání následujícího shrnutí vývoje česko-mexických vztahů² jsem vycházela zejména z publikace *Las relaciones checo-mexicanas*³ a dále mimo jiné z *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945-1989: en los archivos de la República Checa*⁴, *Jezuité z české provincie v Mexiku*⁵ a časopisu *Ibero-Americana Pragensia*⁶.

Hlavním cílem této části práce je představit historicky doložitelné osoby pocházející z bývalých, ale i současných území České republiky. Zejména v prvních kapitolách tohoto přehledu je náročné rozlišit, zda se jednalo o Čechy, nebo Němce, přičemž jsem se rozhodla vycházet předně z již dostupných dělení a dále z článku Simony Binkové *Jezuitští misionáři z českých zemí v zámoří – Češi, nebo Němci? Poddaní španělského krále, uživatelé latiny, španělštiny a domorodých jazyků*⁷, v němž autorka vysvětluje jednotlivé tendence k tomuto dělení v čase. Jen velmi okrajově se zde zmiňují jezuité, kteří sice dorazili do Mexika, nicméně misijní činnosti se posléze věnovali jinde, tudíž pro ně mexické přístavy byly pouhou „přestupní stanicí“.

² Tímto termínem autorka chápe i problematiku vztahů předchozích státních zřízení obou republik, viz poznámky na konci práce.

³ OPATRŇY, Josef. *Las relaciones checo-mexicanas*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2011, 241 stran.

⁴ OPATRŇY, Josef, Michal ZOUŘEK, Lucia MAJLÁTOVÁ a Matyáš PELANT. *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945-1989: en los archivos de la República Checa*. 1a edición. Praga: Karolinum, 2015, 321 stran.

⁵ KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z české provincie v Mexiku*. Olomouc: Danal, 1999, 147 stran.

⁶ Archiv jednotlivých čísel do roku 1989 (včetně) dostupný z: <https://sias.ff.cuni.cz/cs/veda-a-vyzkum/ibero-americana-pragensia-2/archiv-cisel/> (7.8.2023)

⁷ SVATOŇ, Vladimír a Anna HOUSKOVÁ. *Literatura na hranici jazyků a kultur*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, 292 stran.

2.1. První zmínky o Novém světě v zemích Koruny české

První zmínka o zámořských (portugalských) plavbách se u nás objevila již za dob krále Jiřího z Poděbrad. Do svého *Deníku o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa* si jeden z účastníků diplomaticko-propagační cesty zapsal příběh, zřejmě inspirovaný nějakou legendou. Tento rukopis se nám bohužel nedochoval, známe pouze jeho latinskou verzi z roku 1577⁸.

V roce 1506 vydává Mikuláš Bakalář v Plzni *Spis o nových zemích a o novém světě, o němžto jsme prve žádné známosti neměli ani kdy co slýchali*, přičemž se jedná zřejmě o první dochovanou zprávu v českém jazyce o americkém kontinentu. Dílo je kompilací volných překladů několika dokumentů, nicméně základ tvoří leták *Mundus Novus* (Nový svět) Ameriga Vespucciho⁹.

V roce 1554 vychází dílo *Kosmografie česká* Zikmunda z Púchova, v němž nalezneme mimo jiné i první a současně i poslední překlad výtahů z dopisů Hernána Cortése o dobývání aztéckého Tenochtitlánu¹⁰.

Z roku 1590 se dochoval český překlad latinského spisu burgundského kalvínského duchovního Jeana de Léryho o jeho cestě do Brazílie a následném zajetí a delším pobytu u indiánského kmene Tupinambá¹¹. Prvenství tohoto spisu tkví v tom, že se na jeho konci objevuje vůbec první česko-indiánský slovníček¹².

Dále se o nově objeveném kontinentu zmiňují např.: Daniel Adam z Veleslavína, Benjamin Petřek z Polkovic, Mikuláš Dačický z Heslova nebo Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic. Nesmím jistě opomenout učitele národů, Jana Ámose Komenského, který Novému světu věnoval nejednu zmínku ve svých pansofických, didaktických a filozofických dílech. Komenský odkazuje např. na Bartolomého de las Casase nebo Josého de Acostu, z čehož můžeme usuzovat, že mu dobová literatura pojednávající o Novém světě rozhodně nebyla cizí¹³.

⁸ KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z české provincie v Mexiku*. Olomouc: Danal, 1999, str.12-13.

⁹ Tamtéž

¹⁰ Tamtéž, str. 15

¹¹ Latinsky: *Historia navigationis in Brasiliam, quae et America dicitur*

¹² KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z české provincie v Mexiku*. Olomouc: Danal, 1999, str.17

¹³ Tamtéž, str. 21

2.2. První Češi v Novém Španělsku: Andrés Morab Alemán, Miguel

Redelic a Juan Berger

Dostupné historické prameny dokládají, že prvním Čechem na mexickém území byl zřejmě takzvaný Andrés Morab¹⁴ z Brna. Binková ve své kapitole *Juan, Andrés y Miguel Alemán: buscador de fortuna en el México del siglo XVI*¹⁵ reaguje na interpretaci Kašpara, který přídomek Morab/de Moravia do češtiny převádí jako Morava, přičemž Binková se domnívá, že se v tomto případě spíše jedná o určení původu dané osoby, již Kašpar označuje jako Ondřeje Moravu, nikoli o příjmení. Přídomek Alemán pak Binková vztahuje k národnostní identitě, potažmo k mateřskému jazyku zmiňovaného vojáka, obchodníka a zpracovatele drahých kamenů z Brna.

Andrés Morab se patrně narodil kolem roku 1500¹⁶ a vychován byl v Rakousku. Mezi třináctým a čtrnáctým rokem se měl v Čechách učit česky. Před příjezdem do Mexika, kde pracoval jako klenotník, bojoval proti Francouzům v Pikardii a ve Flandrech a po nějakou dobu byl členem královské stráže ve Španělsku.¹⁷ Dne 14. srpna roku 1536 byl Morab v Novém Španělsku obviněn jistým Alonsem de Paz z kacířství a z vlastnění zakázaných knih. V inkvizičním procesu, který proti němu vedl biskup Juan de Zumárraga vypověděl, že Češi mají ve zvyku podávat svátost oltářní již dětem v nejtěplejším věku a zpovídají se obvykle až před smrtí.¹⁸ Dne 15. října téhož roku mu byl v kostele Nuestra Señora de la Asunción přečten seznam jeho luteránských omylů, jichž se v přítomnosti biskupa a místokrále pokorně zřekl.¹⁹ Zumárragův rozsudek mu ukládal si obléct tzv. sambenito²⁰, předstoupit před inkviziční soud v Seville a navždy opustit místokrálovství Nové Španělsko, přičemž měl přijít o veškerý svůj majetek. Opakovanými dopisy a žádostmi se společně se svou ženou snažil získat zpět majetek, očistit své jméno a splatit dluhy vzniklé perzekucí²¹. Řady svých cílů dosáhl díky neústupnosti a odhodlání. Po roce 1540 se stopy Andrése Moraba ztrácejí, nicméně jisté je, že se jedná o skutečnou, historicky doložitelnou postavu brněnského původu, která v místokrálovství Nové Španělsko zanechala svou stopu, což dokazuje i následující poznámka

¹⁴ také Andrés Alemán nebo Andrés de Moravia

¹⁵ OPATRŇY, Josef. *Las relaciones checo-mexicanas*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2011, str. 65

¹⁶ Historický ústav AV ČR – Bibliografie dějin Českých zemí – heslo: Morab Andrés; dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/95b7845a-9a29-4217-bcf3-ba82492c9086?locale=cs> (7.8.2023)

¹⁷ POLIŠENSKÝ, Josef. *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha: Svoboda, 1979, str. 127

¹⁸ Tamtéž, str. 127

¹⁹ Tamtéž

²⁰ Roucho kajících

²¹ OPATRŇY, Josef. *Las relaciones checo-mexicanas*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2011, str. 68

v rukopisu *México viejo* P. Josého Antonia Picharda, zapisovatele jmen z vyvěšených sambenitů v katedrále La Catedral de México, který vydal Luis González Obregón:

*Andres Morab Aleman Lapidario natural de Bruna Provincia de Moravia Vezino de México herege Luterano Reconciliado año de 1536.*²²

Dalším jménem, které se v rukopisu objevuje, je takzvaný Miguel Redelic, nebo také Reledic; *Miguel Redelic Aleman herege Luterano reconciliado año de 1594.*²³

Redelic byl podobně jako Morab českého původu, kvůli čemuž ho zřejmě potkal podobný osud jako jeho předchůdce. I jemu se přezdívalo Alemán a i na něj přišlo udání z kacířství, tentokrát z úst jakéhosi Pedra Rivase Gallarda. Dne 23. listopadu roku 1592 byl zajat a převezen do hlavního města, kde byl až do svého prvního slyšení v dubnu roku 1593 vězněn. Rovněž mu byl zabaven veškerý majetek.

Pocházel z dnešního německo-polského pohraničí, přičemž dříve tato oblast spadala do Českého království, nicméně v rodném městě žil pouze šest let, do školy chodil sporadicky a jen pár měsíců, načež se nalodil na hanzovní loď a cestoval po světě. S Brity se doplaval do současného mexického státu Campeche a odtud putoval do Nového Španělska. V květnu roku 1593 byl inkvizičním soudem obviněn z kacířství, přestože opakovaně jakékoli své provinění tohoto rázu popíral. Nakonec se ke kacířství po několika mučeních doznal. Byl na čtyři roky vězněn v klášteře Nuestra Señora del Carmen, kde si odpykával svůj trest, a v roce 1598 propuštěn, ovšem s několika podmínkami; musel se pravidelně postit, chodit ke zpovědi, nosit růženec a vykonávat poutě. Poté se jeho stopa ztrácí.

V neposlední řadě zmiňme relativně nový objev Ivo Bartečka, který za prvního Čecha v Americe považuje takzvaného Juana Bergera²⁴. Ten podle německých zdrojů pocházel ze slezské obce Osoblaha, německy Hotzenplotz, a figuruje v německých archivech jako jedna ze čtyřiceti nejvýznamnějších německojazyčných osobností působících v Mexiku mezi léty 1519 a 1657. Jeho národnost se určuje jen stěží, neboť zde podle Bartečka vedle Čechů žili Němci a také židovská komunita. Juan Berger měl podle těchto informací společně s Cortésem dobývat Mexiko, loupit indiánské zlato a utlačovat domorodé kmeny.²⁵

²² OPATRŇY, Josef. *Las relaciones checo-mexicanas*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2011, str. 71

²³ Tamtéž, str. 73

²⁴ Rovněž zvaného Alemán (protože taktéž mluvil německy – stejně jako jeho dva dříve zmiňovaní krajané)

²⁵ https://bruntalsky.denik.cz/zpravy_region/byl-muz-z-osoblazska-jako-prvni-v-americe20100326.html

2.3. Jezuité

O zapojení Tovaryšstva Ježíšova do misijní činnosti se zasloužil portugalský král Jan III., (...). Pokud šlo o objevování nových oblastí, stáli (jezuité) vždy po boku conquistadora. Byli duchovní podporou, a navíc byli ze všech, kteří se výpravy účastnili, nejvzdělanější.²⁶ Např. v Mexiku jezuité pronikli k dosud neobjeveným horským kmenům Tarahumarů. V Peru a Bolívii pak odhalili další zhruba stovku podobných kmenů. Bavorský jezuita Samuel Fritz byl vůbec prvním, kdo se na konci sedmnáctého a na počátku osmnáctého století plavil po Amazonce a zaznamenal polohu veletoku i jeho přítoky²⁷. Koloniální úřady na jezuity spoléhaly nejen v otázkách evangelizačních, obracely se na ně i s pomocí při mírových jednáních s domorodci a v neposlední řadě rovněž s prosbou o tlumočení. Jezuité si velmi rychle všimli, že domorodé obyvatelstvo Latinské Ameriky vůči nim zastává velmi nedůvěřivý postoj, a proto se k němu snažili nacházet cestu jednak skrz domorodé jazyky, jejichž základy se každý z bratří měl učit ještě před misíí, jednak skrze respekt vůči jejich kultuře a zvyklostem. Jak píše Opatrný, nevěnovali se pouze evangelizaci indiánů, ale pracovali rovněž jako architekti, farmaceuti a lékaři atd.²⁸

Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova byla založena v roce 1623 a fungovala až do roku 1773, kdy se začaly rušit jezuitské kláštery na základě josefínských reforem, jimž předcházelo vydání tolerančního patentu. Misijní činnost českých jezuitů v Latinské Americe ovšem nezapočala spolu se založením České provincie, ale až zhruba o půl století později.²⁹ Jedním z důvodů tohoto relativně pozdního nástupu jezuitů z českých zemí na zámořskou misijní činnost byla složitá náboženská situace v Českém království. Vzpomeňme České stavovské povstání (1618–1620), zapříčiněné mimo jiné napětím mezi luterány a katolíky a následnou rekatolizací. Dalším důvodem byla pozice španělské koruny, která odmítala své zámořské kolonie zpřístupnit jiným než španělským misionářům, a to až do roku 1664, kdy tehdejší španělský král, Filip IV., z důvodu nedostatku španělských církevních pracovníků, svolil, aby se zámořských misijních výprav účastnili i jezuité dědičných zemí habsburských.

První člen České jezuitské provincie se na americký kontinent dostal nicméně již v roce 1656. Jednalo se o olomouckého rodáka Valentina Stansela, narozeného patrně v roce 1621.

²⁶ ŽÁČKOVÁ, Eva. *BP – Jezuitské misijní úsilí v 17. a 18. století v zrcadle deníků a korespondence*, 2016, Brno, str. 14

²⁷ tamtéž

²⁸ OPATRNÝ, Josef. *Las relaciones checo-mexicanas*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2011, str. 32

²⁹ RYNEŠ, Václav. *Los jesuitas bohémicos trabajando en las misiones de América Latina después de 1620*, in: *Ibero-Americana Praguensia*, V, 1971, str. 193

Původně chtěl odcestovat na misijní cestu do Indie, nicméně to se mu nepodařilo, a tak místo toho odjel do Brazílie, kde figuroval jako profesor na jezuitské koleji a v roce 1705 zemřel.

2.3.1. První jezuité z českých zemí v Latinské Americe

Do Nového Španělska vyrazili první jezuité z českých zemí v roce 1678³⁰. Jednalo se konkrétně o Josefa Neumanna (1648–1732) a Šimona Boruhradského (1650–1697), který si dobrovolně začal říkat Simon de Castro, neboť jeho české příjmení bylo na vyslovení složité nejen pro misionáře z jiných zemí, ale i pro domorodé obyvatelstvo. Dále je doprovázeli: Matěj Cuculinus³¹ (1641–1696) z Mohelnice, Jan Tirpe³² (1644–1710) z Nisy ležící v dnešním polském Slezsku, Václav Christman (1647–1723) z Prahy a Pavel Klein (1652–1717) z Chebu. Spolu s nimi se této cesty účastnil ještě historicky první jezuitský mučedník českého původu – Augustin Strobach. Tato první sedmičlenná jezuitská družina nestihla odjezd španělské flotily do Mexika, protože jejich loď zdržely nepříznivé větry u Gibraltaru. První čeští misionáři určení do zámoří tak při příjezdu do Cádizu spatřili jen vzdalující se plachty. Při svém čekání na další flotilu byli přesunuti do jezuitské koleje v Seville, kde se kromě běžných řádových činností věnovali také shromažďování zpráv o zámořských misiích, které v opisech či v přepracováních posílali rovněž do své domovské České provincie.³³

Konkrétněji se tato kapitola zaměří pouze na dvojici Josefa Neumanna a Šimona Boruhradského, neboť pouze tyto dva, z původních sedmi jezuitů, zůstali v Novém Španělsku, ostatní se rozptýlili po Filipínách a Mariánských ostrovech. Mohelnický rodák Matyáš Cuculinus putoval přes Nové Španělsko a filipínskou Manilu³⁴ až na Mariánské ostrovy, kde se stal představeným zdejší jezuitské provincie a kde mimo jiné zažil povstání domorodců, které roku 1685 popsal ve zprávě do Evropy³⁵. Od Cuculinuse máme rovněž první dochovanou

³⁰ KALISTA, Zdeněk, *Los misioneros de los países checos que en los siglos XVII y XVIII actuaban en América Latina*, in: *Ibero-Americana Praguensia*, II. 1968, str. 124. Pan profesor Opatrný uvádí v publikaci *Las relaciones checo-mexicanas* (str. 32) padesátá léta sedmnáctého století.

³¹ Ve většině španělsky psaných publikací vedený jako Mateo Cuculinus, česká podoba jména se v různých zdrojích rozchází, někdy vedle Matyáš Kukulín rovněž Matěj Kukulín, příp. Kukula apod. (viz např.: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/fa130151-5efa-4b57-a3ba-2472c6cb982e>)

³² Někdy též Tilpe, viz např.: ODLOŽILÍK, Otakar. Czech missionaries in New Spain. In *Hispanic American Historical Review* XXV, 1945, str. 428-454

³³ <http://thajsko.com/statamon/cesivTH/K/kukulin/kukulin.htm>

³⁴ Zde se usadil chebský rodák, jezuita Pavel Klein.

³⁵ Jednalo se o zprávu pro Emmanuela de Boye (1639–1700), českého jezuitu, rektora kolejí a univerzit v Olomouci, v Praze na Starém Městě a v Jindřichově Hradci. Podporoval první zámořské výpravy českých misionářů, shromažďoval dopisy a zprávy z misií a vydal elogia českých jezuitských misionářů Augustina Strobacha a Jindřicha Richtera. (zdroj: Historický ústav AV ČR; Bibliografie dějin českých zemí, heslo: Emmanuel de Boye; <https://biblio.hiu.cas.cz/records/8a1502bb-f251-4645-a9f3-46ec548eb550>, 12.8.2023)

zprávu o Siamském království³⁶. Na Mariany se vydali i Jan Tirpe a Augustin Strobach, jehož misionářskou dráhu „korunovala“ mučednická smrt³⁷. Ještě než v druhé polovině července roku 1684³⁸ vypuklo na Mariánských ostrovech povstání kmene Chamoro proti Španělům, jež ho stálo život, stihl ve svých dopisech poutavě vylíčit život tamních domorodců, jejich zvyky a přírodu, která je obklopovala. Páter Pavel Klein je autorem unikátního díla *Remedios fáciles para diferentes enfermedades*. Poslední, sedmý člen této posádky, Václav Christman, zamířil do Paraguaye, kde v roce 1723 na misi v pohraniční argentinsko-paraguayské oblasti Candelaria umírá.

Než začal Josef Neumann působit v oblasti dnešního mexického státu Chihuahua mezi indiány kmene Tarahumara, čtyřikrát zastával tříletou funkci superiora tarahumarských misí, třikrát tříletou funkci visitátora, během nichž důkladně poznal kraj a jeho obyvatele.³⁹ Působil jako novic v Brně a následně jako učitel latiny na pražské jezuitské koleji. V roce 1678 požádal generála jezuitského řádu v Římě o vyslání do zámořských misí a jeho žádosti bylo vyhověno. Ještě téhož roku odcestoval přes Janov do Španělska a pak do Nového Španělska. Tam působil až do své smrti roku 1681 jako misionář u kmene Tarahumarů.⁴⁰ Jeho stěžejním a zároveň životním dílem je *List z oblasti Tarahumarů v Mexiku*⁴¹, v němž popisuje mimo jiné zvyky, kulturu a vzpouru kmene Tarahumarů v dnešním mexickém státě Chihuahua.

Šimon Boruhradský narozený jako třetí z celkem deseti dětí Václava Boruhradského, radního a písaře v Polné, a jeho ženy Magdalény, vystudoval humanitní studia a logiku na gymnáziu v Jihlavě a v roce 1660 vstoupil v Olomouci do Tovaryšstva Ježíšova⁴². Po několika peripetiích se 11. června roku 1680 ve španělském Cádizu dostal na loď a 15. září téhož roku doplul do mexického Veracruz. Odtud putoval do Puebly a 10. října konečně dorazil do hlavního města. Hned na to se zde stal sakristánem v chrámu při jezuitské koleji svatého Petra a svatého Pavla⁴³. Ze Šimona Boruhradského se v Mexiku celkem záhy stává

³⁶ Též Ajutthajské království

³⁷ Radio Prague International, přístupné online z: <https://cesky.radio.cz/exilcz-sto-tricet-statecnych-8695448>, (12.8.2023)

³⁸ Zprávu o jeho smrti poslal Emanuelovi de Boye (viz výše) již zmiňovaný Matyáš Cuculinus, dne 20. května 1685

³⁹ Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo přístupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=8508 (7.8.2023)

⁴⁰ ŽÁČKOVÁ, Eva. *BP – Jezuitské misijní úsilí v 17. a 18. století v zrcadle deníků a korespondence*, 2016, Brno, str. 26

⁴¹ Vyšlo latinsky v Praze roku 1730 jako: *Historia seditionum quas adversus Societatis Iesu missionarios, eorumque auxiliares moverunt nationes Indicae, ac potissimum Tarahumara in America Septemtrionali, Regnoque Novae Cantabriae*. 151 stran.

⁴² ŠTĚPÁNEK, Pavel. *Simon de Castro – Šimon Boruhradský-, un arquitecto checo del siglo XVIII en México*. In: Cuadernos de Arte Colonial 2

⁴³ Teplo y Colegio Máximo de San Pedro y San Pablo

Simon de Castro, a to za pomoci doslovného překladu druhé části Boruhradského příjmení; bor = vynecháno, hrad = castrum nebo castro, sufix „ský“ se překlápí do španělského „de“.

Předmětem zkoumání se jezuité českého původu stali zejména díky svým dopisům, které psali domů, knihám a mapám. Na základě těchto dochovaných dokumentů se později např. Josef Polišenský snažil nastínit obraz toho, jak asi Středoevropané vnímali Nový svět. V případě Šimona Boruhradského se jedná konkrétně o dopisy datované 16. března 1686, 20. srpna 1692 a 9. června 1694. Ty našel a z latiny do češtiny přeložil Josef Vraštil a následně Zdeněk Kalista. Šimona de Castro proslavil zejména podíl na přestavbě paláce pro místokrále Nového Španělska (dnes Národní palác⁴⁴ na náměstí v Zócalu), který byl 8. června roku 1692 poničen při vzpouře v hlavním městě, vyvolané všeobecně panujícím hladem a nedostatkem potravin. Důmyslnou stavbou říčních kanálů v roce 1692 pak dokázal zabránit záplavám, které město každoročně postihovaly⁴⁵.

„S pomocí Boží a Panny Marie provedl jsem celé dílo v době jednoho měsíce a osvobodil jsem město od záhuby, změnil úplna tok vodní... V tomto roce povodně, jakkoli byly veliké, neodnesly mi ani hroudu prsti...“ pochlubil se Boruhradský v dopise jednomu ze svých spolubratřích. Obyvatelé Mexika za to na něj dodnes s vděčností vzpomínají. Třísté výročí jeho úmrtí oslavili vydáním faksimile jeho stavebních plánů.⁴⁶

V roce 1688 se Simon de Castro rozhodl odcestovat z Mexika na Mariánské ostrovy, nicméně nalodit se mu podařilo až v roce 1697, do svého cíle bohužel již nedoputoval, zemřel na mor kdesi uprostřed Tichého oceánu.

2.3.2. Druhá výprava

Mezi roky 1678 a 1687, tedy mezi první a druhou českou výpravou, jejímž cílem bylo Nové Španělsko, proběhla nejedna výprava, která sice u břehů Mexika rovněž zastavovala, nicméně její cílovou destinací byly země Jižní Ameriky, konkrétně se jednalo o Peru, Chile a Brazílii. V říjnu roku 1687⁴⁷ přijíždí do Mexika hned několik jezuitů, v jejichž plánech je zůstat v Novém Španělsku. Jedná se o Adama Gilga (1653⁴⁸ – po 1710), Maxmiliána Amarela (1651–

⁴⁴ Palacio Nacional

⁴⁵ <https://cesky.radio.cz/exilcz-sto-tricet-statecnych-8695448> (Milena Štráfěldová, 2014)

⁴⁶ Tamtéž

⁴⁷ Z Cádizu do Mexika výprava přijíždí zřejmě 5.10.1687, viz ODLOŽILÍK, Otakar. *Czech missionaries in New Spain*. In: *Hispanic American Historical Review* XXV, 1945, str. 435.

⁴⁸ BINKOVÁ, Simona. *Výzkumné cesty a činnost Adama Gilga a Ignáce Xavera Kellera v Sonoře a Horní Pimerí*. In: *Český lid*, 1995, Vol. 82, číslo 4, str. 274.

1696) a Jiřího Stanislava Hostinského (1654⁴⁹–1726). S denním zpožděním vyráží z Cádizu do Mexika ještě Vilém Illing (1648–1723⁵⁰).

Adam Gilg⁵¹, rodák z Rýmařova, byl pozván do místokrálovství Nové Španělsko, aby pomohl rakouskému jezuitovi Eusebiu Františku Kuhnovi, známému též jako Kino, s christianizací domorodců v oblasti nazývané Pimería Alta rozkládající se mezi Kalifornským zálivem a pohořím Sierra Madre⁵². Gilg v severním Mexiku zůstal, konkrétně pracoval s kmenem Seris v Sonoře. Tento kmen byl vzpurný, nechtěl setrvávat na jednom nehostinném místě, a tak často měnil polohu, zejména v závislosti na rybolovu. I přesto, nebo možná právě proto, že si Adam Gilg místní řeč osvojoval jen stěží, vytvořil *Slovník domorodých jazyků eudere, pima a seri*. Různí autoři kladou datum jeho smrti do let kolem roku 1729, ale Josef Neumann jej již v roce 1724 zmiňuje mezi svými zemřelými druhy⁵³.

Maxmilián Amarel se narodil v roce 1651 v Praze a po příjezdu do Mexika v roce 1687 pracoval zprvu v Sonoře, v oblastech Teopari a Yécora a od roku 1693 působil v Sinaloe. V roce 1685 skládá slavnostní řádový slib a následně, v roce 1696 umírá v Tehuecu v dnešním státě Sinaloa.

Jiří Stanislav Hostinský, rodák z Valašských Klobouků studoval na humanitním gymnáziu v Uherském Hradišti, následně se v roce 1870 přihlásil k Továřstvu Ježíšovu a na řádovou výchovu se přesunul do brněnského noviciátu. Po dvou letech zde skládá svůj řádový slib a přesouvá se do pražského Klementina. V roce 1684 se stává knězem a v roce 1687 přijíždí do Mexika. Jako první ze své výpravy se pouští do práce – jde ve stopách již zmiňovaného Josefa Neumanna – odchází ke kmeni Tarahumarů, kde v roce 1726 umírá v oblasti Papigochi, na území dnešního státu Chihuahua.

Hostinského u Tarahumarů doprovázel Vilém Illing, rodák ze Žatce. Podobně jako jeho krajan se i Illing musel vypořádat s konflikty a vzpourami Tarahumarů. Několikrát jen o vlásek unikl smrti, zmiňme např. rebelii Tarahumarů v roce 1690, případně tu z roku 1693 v Chínipas.

⁴⁹ KOLÁČEK, Josef. *Barokní básník Jiří Stanislav Hostinský*. In: Akord, Revue pro literaturu, umění a život, XVIII, 1992/3, únor, číslo 6, str. 34

⁵⁰ KAŠPAR Oldřich, Anna FECHTEROVÁ. *Checos, moravos y silesios en el Nuevo Mundo en los siglos XVII y XVIII*. In: Annals of the Náprstek Museum 15 (1988), str. 178. Nicméně BINKOVÁ, Simona. *Historia de las relaciones entre Bohemia y México en los siglos XVII y XVIII (Fuentes guardadas en los archivos y bibliotecas mexicanos)*. In: Ibero-Americana Praguensia, XVII, 1984, str. 76 uvádí datum 1712.

⁵¹ Někdy též uváděn jako Gilg-Jílek, viz např. KALISTA, Zdeněk. *Los misioneros de los países checos que en los siglos XVII y XVIII actuaban en América Latina*, in: Ibero-Americana Praguensia, II. 1968, str. 127 a pozn. č. 35.

⁵² KALISTA, Zdeněk. *Los misioneros de los países checos que en los siglos XVII y XVIII actuaban en América Latina*, in: Ibero-Americana Praguensia, II. 1968, str. 127

⁵³ BINKOVÁ, Simona. *Výzkumné cesty a činnost Adama Gilga a Ignáce Xavera Kellera v Sonoře a Horní Pimerii*. In: Český lid, 1995, Vol. 82, číslo 4, str. 275.

Tyto dva jezuiti k Tarahumarům následoval i Jan Kryštof Verdier, narozený v roce 1662. Ten, soudě podle slov Václava Eymera z dopisu datovaného 8. ledna 1696 a věnovaného Janu Waltovi, rektoru jezuitské koleje na Malé straně, nebyl mezi svými krajany a ostatními jezuiti příliš oblíbený;

„*Yo y los demás de la provincia bohémica que laboramos aquí preferiríamos mandar al P. Verdier a Bohemia y expresarle nuestro respeto mejor a distancia que de cerca.*“⁵⁴

2.3.3. Třetí výprava

Třetí výprava jezuitů české provincie s cílovou destinací místokrálovství Nové Španělsko, přijela k mexickým břehům v roce 1692. Mezi tímto rokem a rokem 1687, tedy mezi druhou a třetí výpravou, odjelo ze zemí Koruny české ještě několik dalších jezuitů České provincie, nicméně žádný z nich neplánoval dlouhodobě setrvat na misiích v Novém Španělsku. Podobně jako v případě předchozím, zmiňme alespoň krátce tato jména: Adam Kalla (1657–1702), Jan Kaller (1652–1692?), Jan Jiří Kamel (1661–1708) a Jan Schirmeisen (1657–1719).

O Adamu Kallovi z Chebu píše Otakar Odložilík⁵⁵, že se na své cestě na Mariánské ostrovy zastavil v mexické Pueble, kde vyslechl příběh o jakési Kateřině pocházející ze zámožné rodiny, kterou jako malé děvče unesli piráti a odvěkli ji na Filipíny, kde byla později svěřena nějakému Portugalci, který ji chudou a bezbrannou opustil v Pueble. Tato, údajně svatá, Kateřina měla dar předpovídat budoucnost, což potvrdila, když předpověděla mučednickou smrt Augustina Strobacha.

Jan Kaller narozený ve slezské Vidnavě v roce 1652 mířil z Mexika rovnou na Filipíny. Z dopisů Václava Eymera vyplývá, že zemřel v roce 1692 na Mariánských ostrovech, nicméně v jezuitských registrech české provincie se objevuje ještě v roce 1727 jako živý.

Brněnský rodák, Jan Jiří Kamel, lékař, respektive lékárník, a jezuita české provincie zamířil v roce 1687, podobně jako Jan Kaller, na Filipíny, přičemž v Manile otevřel vůbec první jezuitskou lékárnu na Filipínách, kde v duchu křesťanské lásky k bližnímu svému poskytoval chudým léky zadarmo⁵⁶. Na jeho počest pojmenoval Carl Linné rostlinný rod z čeledi čajovníkovitých – kamélie.

⁵⁴ KALISTA, Zdeněk. *Los misioneros de los países checos que en los siglo XVII y XVIII actuaban en América Latina*, in: Ibero-Americana Praguensia, II. 1968, str. 129

⁵⁵ ODLOŽILÍK, Otakar. *Czech missionaries in New Spain*. In *Hispanic American Historical Review* XXV, 1945, str. 431

⁵⁶ https://cs.wikipedia.org/wiki/Georg_Joseph_Kamel

Slezský rodák Jan Schirmeisen zamířil z Mexika, podobně jako již několik jeho kolegů, na Mariánské ostrovy, kde v roce 1719 na ostrově Rota umírá coby místní kazatel.

Ze třetí výpravy jezuitů ze zemí Koruny české bych se podrobněji ráda věnovala již zmiňovanému Václavu Eymerovi (1661–1709), dále Danielu Januskovi (1661–1724) a Janu Steinhöferovi (1664–1716).

Mělnický rodák, Václav Eymer, studoval nejprve v Českém Krumlově, v roce 1678, tedy v době první jezuitské zámořské výpravy, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova a léta 1679–1680 trávil v noviciátu v Brně. Následně se přesunul do Prahy, kde studoval, ale i přednášel a vyučoval. Odsud posléze odjel směrem do Nového Španělska. V Mexiku následoval stopy Jana Verdiera, kterého v roce 1695 v Papigochi, v níž také v roce 1709 zemřel, nahradil.

Daniel Januske, narozený v polské Vratislavi v roce 1661 strávil rovněž svůj první měsíc v Novém Španělsku s Tarahumary, od roku 1693 působil v Sonoře u kmene Pimas, jehož velmi vehementně zastával, protože se mu nelíbilo, jak s domorodci Španělé nevybíravě zachází a k jakém bezpráví zde dochází. Celý spor mezi kmenem Pimas a Španěly se vlekl dva roky (1713–1715) a dostal se dokonce až před místokrále. Daniel Januske, zastánce domorodého mexického obyvatelstva, zemřel v roce 1724 v Sonoře.

Poslední z této trojice, jihlavský rodák, Jan Steinhöfer, se narodil v roce 1664. Po příjezdu do Mexika, v roce 1693 pracoval na jezuitské koleji svatého Petra a Pavla v Ciudad de México, kde předtím působil již zmiňovaný Šimon Boruhradský. S takzvaným Simonem de Castro ho nepojí pouze tato budova, ale i fakt, že Steinhöfer zastával funkci, po které v jednu chvíli Boruhradský zřejmě toužil a jež v pozdějších letech nakonec neústupně odmítal⁵⁷ – totiž doprovod zpovědníka místokrále, kvůli čemuž se v roce 1696 ocitá znovu v Evropě. Nicméně i Steinhöfer chtěl setrvat na zámořských misiích, a tak se z Madridu opět vrací do Mexika, kde v roce 1716 v Sonoře umírá.

2.3.4. Osmnácté století

Na počátku osmnáctého století do Nového Španělska jezuité z důvodu vypuknutí války o španělské dědictví neproudili. Kontakt mezi českými zeměmi a Mexikem se obnovil až v roce 1731 s příchodem dalších jezuitů, z nichž v místokrálovství Nové Španělsko zakotvil

⁵⁷ BINKOVÁ, Simona. *Historia de las relaciones entre Bohemia y México en los siglos XVII y XVIII (Fuentes guardadas en los archivos y bibliotecas mexicanos)*. In: Ibero-Americana Praguensia, XVII, 1984, str. 79

pouze jeden – Ignác Xaver Keller⁵⁸ (1702–1759). Ostatní bratři, kromě Jana Křtitele Klensingera (1699–1731), který zemřel téhož roku na Kubě, mířili na Filipíny.

Olomoucký rodák, Ignác Xaver Keller, vstoupil do jezuitského řádu v roce 1717 ve svém rodišti. Noviciát strávil mezi roky 1718 a 1719 v Brně, následně studoval chvíli v Praze a v roce 1729 vyrazil z Čech do Španělska, aby odtud dále pokračoval do Mexika. V Mexiku putoval do oblasti Pimería, kde předtím působil již zmiňovaný páter Kino, nicméně od jeho smrti uplynulo více než deset let a situace zde byla přinejmenším neutěšená, což dokazují Kellerova následující slova:

„Vše, co jsem dostal, byli divocí a neusedlí indiáni. Měl jsem vítr k dýchání a nic jiného k živobytí. Měl jsem otevřenou krajinu ke spánku a jen nebesa k přikrytí...“⁵⁹

V roce 1742 byl pověřen novou misí, ale jeho karavanu přepadli Apači, kteří odcizili koně a zabili jednoho z vojáků⁶⁰. Tímto nezdarem Kellerova cesta skončila, vrátil se na misií Santa María Suamca, kde setrval až do své smrti v roce 1759.

V roce 1735 vypluli směrem k Mexiku další dva mladí jezuité: Karel Neumayer (1707–1764) a Antonín Tempis (1703–1746). Karel Neumayer působil mimo jiné mezi domorodými kmeny Pimů a v Onapě. Podobně vážený jako Neumayer byl i jeho krajan Antonín Tempis, což dokazuje líčení jezuitu chorvatského původu Ferdinanda Konščaka, který je v jeho podání předveden bezmála jako svatý, nebo přinejmenším jako někdo hodný svatozáře⁶¹.

Zhruba o deset let později do Mexika z České provincie TJ přijíždí Jan Xaver Bischoff (1710–1786), který se mezi indiány zasadil o výuku hudby. Pro toto shrnutí je zásadní postavou také proto, že je jedním z jezuitů České provincie, kteří zažili deportaci z Nového světa. Po svém návratu do vlasti, působil Bischoff až do smrti v pražském Klementinu.

Vypovězení jezuitů z Nového světa zpátky do Evropy z roku 1767 ovlivnilo i členy následujících dvou výprav. První z nich, z roku 1750 se účastnili: Antonín Straub (1719–1750), František Pauer (1721–1770), Jiří Schultz (1723–1767), Jan Nentwig (1713–1768), Jindřich Kürtzl (1722–1768) a Josef Vacek (1721–1768). Druhé a poslední výpravy jezuitů české provincie do Mexika, z roku 1756, se zúčastnili: František Hlava (1725–1768), Josef Haffenrichter (1729–1762/4), Václav Holub (1735–1802), Antonín Hüttl (1732–cca 1777), Václav Link (1736–1797), Kristián Málek (1733–1807), Ondřej Michel (1732–po 1777), Jan

⁵⁸ Též Köller viz KAŠPAR, Oldřich a Anna FECHTNEROVÁ. *Čechos, moravos y silesios en el Nuevo Mundo en los siglos XVII y XVIII*. In: *Annals of the Náprstek Museum* 15 (1988).

⁵⁹ BINKOVÁ, Simona. *Výzkumné cesty a činnost Adama Gilga a Ignáce Xavera Kellera v Sonoře a Horní Pimerii*. In: *Český lid*, 1995, Vol. 82, číslo 4, str. 282.

⁶⁰ Tamtéž, str. 285

⁶¹ KALISTA, Zdeněk, *Los misioneros de los países checos que en los siglo XVII y XVIII actuaban en América Latina*, in: *Ibero-Americana Praguensia*, II. 1968, str. 130

Nepomuk Plank (1732–1765), František Slezák (1728–1781), Jan Steb (1735–1773), Matěj Steffel (1734–1806), Antonín Strzanovský (1728–1799) a Ignác Tirsch (1733–1781).

Z výpravy z roku 1750 se zpátky do Čech nevrátil ani jeden muž. Antonína Strauba potkala smrt již cestou do Nového světa. V roce 1767 zemřel v mexickém přístavu Veracruz cestou domů jeho krajan, lékárník Jiří Schulz. Jindřich Kürtzl působil v sonorských misiích, kde byl nějakou dobu i rektorem, zemřel v Nayaritu roku 1768. Téhož roku zemřel i Josef Vacek rovněž působící v Sonoře, jehož bezvládné nemocné tělo donesli jeho krajané při deportaci do Ixtlánu, kde 10. listopadu zemřel. Tamtéž téhož roku naposledy vydechl i Jan Nentwig, svého času uznávaný kartograf, autor několika map Sonory a oblasti Pimería⁶². Nentwiga na sonorské misií San Javier del Blac vystřídal brněnský rodák František Pauer, který zemřel na cestě do Čech ve španělském přístavu Puerto de Santa María.

Poslední skupina jezuitů českého původu měla všeobecně šťastnější osud. Návratu do vlasti se nedožili pouze Jan Plank, který zemřel mlád na misií Bácum v Sinaloe v roce 1765, dále František Hlava, nejstarší člen z této skupiny, a zatvrzelý zastánce indiánů, nad jejichž vykořisťování ze strany Španělů se nejednou ve svých dopisech domů rozhořčil, a Josef Haffenrichter.

Všichni ostatní zamířili na sever Mexika, konkrétně do Sonory: Ondřej Michel⁶³, do státu Chihuahua: Václav Holub, František Slezák, Jan Steb, Antonín Hüttl, Matěj Steffel⁶⁴ a Antonín Strzanovský⁶⁵ a do oblasti Dolní Kalifornie pak Václav Link a Ignác Tirsch.

Poslední zmiňovaná dvojice představuje zřejmě nejvíce prozkoumané misionáře České provincie působící v Mexiku. Václav Link, narozený v Nejdku 29. března roku 1736 byl synem Václava Linka a Karolíny Šustrové. Do TJ vstoupil v roce 1754 a o dva roky později odjel do Nového Španělska. Na začátku šedesátých let se přemístil do Dolní Kalifornie, na jejíž nepříznivé přírodní podmínky (málo vody, sucho, deště a vysoké nebo příliš nízké teploty atd.) si ztěžuje v dopisech a v deníku, z něhož je patrné, že se, podobně jako Ignác Tirsch, zajímal o přírodu, předně o flóru. Z fauny ho zajímala zejména ta zvířata, která by nasýtily jeho žaludek⁶⁶. Po návratu do vlasti působil v Chomutově, kde v roce 1797, nedocenen, zemřel. Z Chomutova byl původem druhý z této dvojice, Ignác Tirsch. Ten po příchodu do Dolní

⁶² KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z české provincie v Mexiku*. Olomouc: Danal, 1999, str. 82

⁶³ Jediný český misionář ze současných mexických států Sinaloa a Sonora, který se vrátil domů.

⁶⁴ Autor německo-tarahumarského slovníku z roku 1791.

⁶⁵ Ve své době byl označován za znalce tarahumarského jazyka a neúnavného stavitele kostelů a domů. (viz KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z české provincie v Mexiku*. str. 84.)

⁶⁶ POLIŠENSKÝ, Josef a OPATRŇÝ, Josef. *Wenceslao Link y su Diario del viaje hacia el norte de la Península de California*. In: *Ibero-Americana Praguensia*, VI, 1972, str. 182.

Kalifornie spravoval misie Santiago a San José del Cabo, kde vznikly jeho verše a obrázkový rukopis *Codex pictoricus mexicanus*, zachycující místní flóru, faunu, ale i oděvy místních, nástroje, s nimiž pracují, jejich zbraně a obydlí. Po návratu do vlasti působil až do zrušení řádu v roce 1773 ve Znojmě, zemřel v roce 1781 v rodném Chomutově.

Shrnutí

Při čtení této kapitoly bychom se měli zamyslet nad tím, s čím vším se museli čeští misionáři během svého působení⁶⁷ v zámoří potýkat. Jednalo se zejména o klimatické a geografické rozdíly mezi tzv. Starým a Novým světem, které někteří z nich nedokázali překlenout. Rovněž se zde jezuité potkali s řadou nemocí, které z domova neznali. Další výrazný rozdíl představovala skladba stravy, k níž se v průběhu času vyjadřovali různě, např. Jindřich Václav Richter si ji velmi pochvaloval, zato Antonín Xaver Malínský si o zámořském stravování myslel své.

Přes veškerou dobrou vůli, kterou bezesporu misionáři vůči indiánům projevovali, stěžovalo jejich práci celé kulturní a myšlenkové dědictví, které si v sobě, ač nevědomě, nesli z Evropy do Nového světa. Obě skupiny, které se zde potkávají (tedy domorodí indiáni a evropští jezuité), pochází z diametrálně odlišných světů, a i přesto, že na obou stranách dozajista existují snahy o pochopení, konflikty a nedorozumění jsou zde na denním pořádku. Do sporů se misionáři dostávali zpočátku už jen kvůli své snaze rozptýlené indiány soustředit do skupin, což pro domorodce bylo nepřirozené a svazující. Zprvu se tomu tedy logicky zarytě bránili⁶⁸.

Zdeněk Kalista dodává, že čeští misionáři byli domorodci chápáni spíše jako spojenci, oproti Španělům, vůči kterým cítili zášť. O pozitivním vlivu českých misionářů v LA svědčí i uplatnění českých národních symbolů, zejména kultu Jana z Nepomuku, který se stal patronem Mexické univerzity, dal jméno dvěma osadám, ostrovu v Kalifornském zálivu a vyobrazený se objevil na nejednom obraze a nejedné plastice v několika různých kostelech a kapličkách po celé Latinské Americe⁶⁹.

⁶⁷ cca 90 let

⁶⁸ KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z české provincie v Mexiku*. Olomouc: Danal, 1999, parafráze stran 52 a 56.

⁶⁹ KALISTA, Zdeněk. *Los misioneros de los países checos que en los siglos XVII y XVIII actuaban en América Latina*. IN: Ibero-Americana Praguensia, II. 1968, str. 160-161;

2.4.Sklářská firma ze severních Čech („Hiecke, Rautenstrauch, Preissler & spol.”)

Následně se česko-mexické vztahy začaly přelívat do vztahů spíše obchodních. Například majitelé severočeské sklářské firmy *Hiecke, Rautenstrauch, Preissler & spol.* (která po několik let měnila svůj název podle příjmení jednotlivých společníků, kteří ji zrovna vedli) usoudili, že Evropa je jim jaksi „malá“. Své dosavadní pobočky ve Španělsku (Cádiz, Sevilla a Madrid) chtěli obohatit o další, tentokrát na novém kontinentu. V roce 1784 otevřela společnost pobočku v Limě a o tři roky později i v Mexiku.⁷⁰ Tato česká firma s Mexikem čile obchodovala až do svého zániku v roce 1848.

⁷⁰ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chomouty>

2.5. Tadeáš Haenke⁷¹ (1761–1817)

„Do fasády Národního muzea v Praze jsou vepsána jména mužů, kteří vytvářeli historii naší země. Připomeňme si jejich osud,⁷²“ tak zní první slova padesátého dílu naučné série z dílny České televize s názvem *Dvaasedmdesát jmen české historie*, věnovaného právě Tadeáši Haenkemu. Narodil se v roce 1761 v severočeské Chřibské, jako sedmý z celkem dvanácti sourozenců. Otec Eliáš, místní právník a rychtář, provdal Tadeášovu starší sestru Annu Marii za obchodníka se sklem, Jana Kašpara Bienerta, působícího v Cádizu a Cartageně, čímž si Tadeáš vytvořil velmi úzký vztah ke španělsky mluvícím územím.

Jako malý žil několik let u strýce faráře, díky němuž mohl v Praze u jezuitů studovat matematiku, fyziku, astronomii a botaniku. Zhruba ve svých třidvaceti letech, za pomoci svého učitele pak sestrojil horkovzdušný balón a jako první Čech ho vypustil do vzduchu. Kromě tohoto prvenství se rovněž jako první Čech ocitl na Tahiti, v Austrálii, na Aljašce a v Nové Guineji, na vrcholu ekvádorského Chimboraza a v peruánském Cuzcu. Ne nadarmo se mu přezdívá český Humboldt.

Během studií ho nadchla botanika, a tak vyjížděl na přírodovědné cesty nejen po Čechách, ale i po alpských státech, nicméně jeho snem byly zámořské výzkumné cesty. Tento sen se mu splnil v roce 1788, když se dozvěděl, že španělský král Karel IV. Bourbonský schválil jeho členství ve vědecké expedici mířící na západní polokouli. Svému králi, císaři Josefu II., však musel napsat *vlastnoručně prohlášení, že se po skončení výzkumné cesty vrátí do vlasti.*⁷³

Haenkeho pochůzky ve Vídni však trvaly tak dlouho, že mu expediční válečné fregaty Descubierta a Atrevida, jimž velel italský kapitán ve španělských službách Alesandro Malaspina di Mulazzo, ujely dřív, než se on sám dostal do španělského Cádizu. Houževnatý Haenke se ovšem nehodlal vzdát a za přispění jednoho svého krajana se dostal na obchodní loď s poetickým názvem *Naše paní dobré cesty*. Poetickému pojmenování navzdory loď těsně před jihoamerickými břehy ztroskotala a Haenke se jen zázrakem zachránil.⁷⁴ Ani v Montevideu, kam se následně doplaval na člunu, už Malaspinovu posádku nedostihl, vydal se tedy v jejích stopách napříč jihoamerickým kontinentem a na jeho tichomořském pobřeží ji konečně dostihl. V Latinské Americe kromě vlastního přírodovědného bádání seznamoval indiány s křesťanstvím, ovšem sympatizoval také s povstalci bouřícími se proti španělské nadvládě;

⁷¹ Daleko detailněji se mu věnuje dokument České televize: Kníže kaktusů – Don Tadeo, volně přístupný z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1120383693-knize-kaktusu/20356226220/>

⁷²<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10169539755-dvaasedmdesat-jmen-ceske-historie/209572232200014/>

⁷³ HOFFMANNOVÁ, Eva, Miloslav STINGL, Zdeněk BURIAN a Vladimír VOKÁLEK. *Věžeň z Cochabamby*. Praha: Albatros, 1974, str.17-18

⁷⁴ Časopis ABC, článek: 3138, Zavraždění českého vědce.

učil je vyrábět střelný prach ze síry a ledku, jehož hnojivé účinky mimo jiné objevil při svých přírodovědných bádáních. Lovec leknínů, jak se mu přezdívalo pro jeho objev největšího leknínu na světě – viktorie královské –, zemřel v bolivijské Cochabambě roku 1817, když mu služebná, údajně omylem, místo léků podala jed. Mnozí se domnívají, že jeho smrt nebyla nešťastnou nehodou, ale plánovanou vraždou. Jeho zásluhy si dodnes v Cochabambě místní připomínají procházkou po ulici jménem *Avenida de Don Tadeo*⁷⁵.

⁷⁵ Z jeho dopisů navíc víme, že v Mexiku se potkal s krajany z českých zemí, konkrétně se mělo jednat o důlní mistry Františka Fichera z Jáchymova a Slováka Ludvíka Lindnera. Více v: ESCAMILLA, Francisco Omar González. *Luis Fernando Lindner: catedrático de química y metalurgia del Real Seminario de México*. In: Jahrbuch für Geschichte Lateinamerikas 41, Vídeň 2004, str. 167-197.

2.6. Jean Frédéric Waldeck (1766–1875)

Světoběžník, malíř, kartograf a archeolog Frédéric de Waldeck se dle svých vlastních slov možná narodil 6. března roku 1766 v Praze. Když zrovna nepotřeboval tvrdit, že se narodil v Paříži, či Vídni... Obdobně zacházel i s tituly, podle potřeby používal titul hrabě, baron nebo vévoda. Nad první polovinou jeho života visí zkrátka velký otazník. Většina dnes volně dostupných informací, totiž pochází právě z úst samotného Waldecka, známého pábitele, který byl všude zdejší. Co ovšem víme s jistotou je, že mezi roky 1825 a 1833, kdy po svržení prezidenta Guerrery a po útěku jeho rivala, dříve viceprezidenta, Anastasia Bustamente, nastupuje jako nová hlava státu k moci generál Santa Anna, působil Waldeck v Mexiku.

Tam ho prvně najdeme v dolech v dnešním Michoacánu jako specialistu na hydrauliku. Poté putuje do Méridy a k mayským ruinám. V Palenque více než rok tužkou opisuje tamní hieroglyfy z chrámů a pyramid a následně se je snaží rozluštit. Nakonec se ubytuje přímo na vrcholu jedné z pyramid. Přespává tam, jí, maluje, píše svou první knihu⁷⁶ a přijímá návštěvy míšenky z nedaleké vesnice⁷⁷. I přesto, že si na svých skicách dobovou realitu mayských ruin trochu přibarvoval, jeho přínos pro osvětlení dějin předkolumbovské civilizace Střední Ameriky je nezpochybnitelný⁷⁸.

Smrt tohoto výstředního umělce zastihla až v roce 1875, kdy mu bylo sto devět let. Některé prameny uvádí, že onoho dne (30. dubna) na jednom pařížském bulváru nevybíravě pokřikoval na náctiletou dívku, která ho vzrušila natolik, že se krátce nato svalil mrtvý k zemi, zřejmě ho trefil šlak. Jiné prameny tvrdí, že ona dívka upoutala jeho pozornost, nicméně osudným se mu stal vůz, kterému pro svou chvilkovou nepozornost, vstoupil do cesty.

Ve třicátých letech devatenáctého století se v Mexiku objevil Antonín Dignovity, původem z Kutné Hory. Podrobněji se tomuto doktorovi, zapojenému do mexicko-americké války v letech 1846–1848 věnuje Vlha ve svém článku *Život a dílo českého radikála v Texasu*⁷⁹. Do mexicko-americké války se z českých občanů prokazatelně zapojit také šperkař Čeněk Paclt.

⁷⁶ *Voyage Pittoresque et Archéologique* (1836) je vůbec první knihou o mayské archeologii.

⁷⁷ <https://www.novinky.cz/clanek/historie-palenque-pribeh-objeveni-hrobky-mocneho-mayskeho-vladce-pakala-40419468>

⁷⁸ <https://www.tydenikhrot.cz/clanek/maysky-hrabe-prasil-von-prag>

⁷⁹ VLHA, Marek. *Život a dílo českého radikála v Texasu*. In: Dějiny a současnost: kulturně-historická revue, 31, 2009, 10, str. 18-20

2.7. Benedikt Roezl⁸⁰ (1824–1885)

V padesátých letech devatenáctého století přijíždí do Mexika zahradník, botanik a specialista na orchideje, Benedikt Roezl. Narodil se 13. srpna roku 1824⁸¹ jako páté dítě, jediný syn, zahradníkovi v Horoměřicích u Prahy, Vincentovi Roeslovi a jeho ženě. Již ve svých dvaadvaceti letech měl všechny potřebné předpoklady, kromě těch finančních, aby mohl vycestovat a probádat přírodní krásy a bohatství i mimo svou vlast; disponoval neuvěřitelnou pamětí, perfektní znalostí všech evropských rostlin, které dokázal určit jak podle listu, tak podle květu i semene, a současně ovládal hned osm světových jazyků: vedle češtiny se jednalo o němčinu, vlámštinu, nizozemštinu, ruštinu, polštinu, francouzštinu a angličtinu.

Na mexickou půdu poprvé vstoupil v květnu roku 1855. Na svém putování po celé zemi sbíral rostliny, které posílal přáteli do Evropy. Z Evropy si sem na oplátku nechal zasílat semena jabloní a hrušní. Ze své druhé cesty do Mexika v roce 1872 poslal do Evropy několik druhů orchidejí a kaktusů. Při svém posledním působení v Mexiku po několika neúspěšných pokusech nakonec vystoupal do čtyř kilometrů mexické sopky Colima, kde objevil „pouze“ nový druh jiriny.

Do Mexika už se nevrátil, zemřel 14. října roku 1885 v Praze ve věku jednašedesáti let. V Praze můžeme tomuto výjimečnému botanikovi vzdát holt u jeho nepřehlédnutelného pomníku na Karlově náměstí. Roezl je zde postaven na vysokém podstavci, v ruce drží orchidej a u nohou mu leží indián.

⁸⁰ Blíže se jeho životu věnuje Eva Hoffmannová v knize: *Don Benito*. Knihkupectví u Podléšky, 1993.

⁸¹ V roce 1924 byla na místo, kde stával jeho rodný dům umístěna pamětní deska s nápisem: Zde se narodil 13. srpna 1824 český zahradník, botanik a cestovatel Benedikt Roezl.

2.8.Druhé Mexické císařství (1864–1867)⁸²

Po občanské válce, na jejímž konci v roce 1860 z Mexika uprchli Miramónovi generálové i on sám, bylo hospodářství vyčerpané země zcela rozvrácené. Na jeho obnovu se rozhodl Juárez, zvolený na období mezi roky 1861 a 1865 použít peníze, které byly primárně určené na splácení dluhů u zahraničních věřitelů (Španělů, Britů a Francouzů). S tím samozřejmě tito věřitelé nesouhlasili a rozhodli se ke svým penězům dostat ozbrojenou intervencí, na níž Juárez v roce 1862 odpověděl návrhem vyjednávání. Na jeho dohodu přistoupili Španělé i Britové, ne tak Francouzi, kteří na svou stranu strhli i poraženou mexickou opozici. Francouzi ve jménu zlegalizování svého setrvání v zemi svolali tzv. Nejvyšší juntou, která rozhodovala o osudu Mexika až do chvíle, než Junta notáblů zvolila nové vládní uspořádání země. V obou orgánech byli hojně zastoupení *profrancouzští* a *protijuárezovští* Mexičané, pro které nebyl žádný problém přijmout francouzský návrh na zřízení mexického císařství, v jehož čele měl stanout Maxmilián, mladší bratr rakouského císaře Františka Josefa I. Z dohod mezi Maxmiliánem a Napoleonem III. bylo patrné, že fakticky měli v Mexiku vládnout Francouzi, bez jejichž vojsk by se celé Maxmiliánovo císařství zhroutilo jako domeček z karet, což se také v roce 1867, po odchodu francouzských interventů z Mexika, stalo. Maxmilián a jeho generálové Mejía a Miramón byli popraveni téhož roku v červnu.

Bojovat proti mexickým republikánům s Maxmiliánem přichází celá řada Čechů. Nabízí se mezi ně zařadit i již zmiňovaného Benedikta Roezla, ačkoli to by bylo tvrzení chybné, neboť ten tu byl v té době již několik let usazený a s mexickými republikány sympatizoval. Spolu s Maxmiliánem do Mexika přichází např. doktor židovského původu Samuel Sigrid Basch z Prahy, který se v jeho službách ocitá na doporučení doktora Semeledera z Vídeňské nemocnice. Právě Samuel Sigrid Basch se postaral o návrat zavražděného Maxmiliána zpět do vlasti, za což ho rakouský císař odměnil povýšením do rytířského stavu a malou rentou. Tyto peníze spolu s platem doktor Basch využil na své pokusy a na otevření vlastní ordinace v Mariánských Lázních.

Podobně jako Basch se i jiní bývalí členové Maxmiliánovy družiny po jeho násilné smrti vrátili do Evropy, jiní využili příležitosti a odcestovali do USA, někteří ovšem zůstali v Mexiku. To je případ lékaře a farmakologa Františka Kasky. Do Mexika vyrazil v roce 1864 jako Maxmiliánův osobní lékárník, po jeho smrti využil amnestie Beníta Juáreze, zůstal v zemi a následně se stal osobním lékařem Porfiria Díaze. I nadále se vzdělával nejen v lékařství, ale i v šamanství a mexickém lidovém lékařství a folklóru. Velkou měrou se rovněž zasloužil

⁸² https://www.mzv.cz/mexico/cz/kultura_a_krajane/krajane/cesti_dobrovolnici_v_mexicke_valce_1864.html

o posílení rakouskouhersko-mexických vztahů. Z Maxmiliánovy pozůstalosti dokonce ve své závěti odkázal Národnímu mexickému muzeu různé sbírky, včetně českého porcelánu a skla.

Maxmiliánova družina se do mexické národní kultury otiskla ještě minimálně jedním způsobem; hudební odborníci tvrdí, že v typické mexické hudbě, tedy u tzv. mariachi a jejich trumpetistů lze vystopovat klarinetová sóla rakousko-uherských hudebníků, tedy i Čechů. Hudebníci Maxmiliánovy družiny do Mexika navíc dovezli i náš národní tanec – polku. Dodnes si někteří Mexičané, zejména na severu země, myslí, že se jedná o tamní domorodý tanec.

2.9.Dvacáté století

2.9.1. První světová válka a vznik Československa

Během první světové války došlo v Mexiku k revoluci (1910–1917), která nicméně mimo americký kontinent neměla veliký dopad. Tento konflikt se Evropy nijak zásadně nedotkl právě kvůli izolaci Latinské Ameriky během první světové války, navíc ho zastínila Velká říjnová socialistická revoluce. Podobně jako se Evropy netýkaly konflikty uvnitř Mexika, první světová válka pro Mexiko také nepředstavovala totéž, co pro evropské mocnosti. Mexiko bylo ve válce neutrální, řešilo zrovna spor se Spojenými státy (o Tehuantepeckou šíjí a ropné zásoby v Tampicu), přičemž ale komunikovalo o vojenské alianci s Německem (Carranza nakonec Zimmermannovu nabídku odmítl) a zásobovalo Velkou Británii ropou.

Po vzniku Československého státu v roce 1918 se v LA postupně otevřelo dvacet čtyři ambasad: V Mexiku a na Kubě k tomu došlo v roce 1927. V roce 1922 se v Mexiku zakládá československý konzulát, na němž coby generální konzul a československý diplomatický vyslanec působil Vladimír Smetana. Téhož roku se v Praze, recipročně, otevřel mexický konzulát.⁸³

I přesto, že se může zdát, že československo-mexické vztahy byly ve dvacátých a později třicátých letech skvělé, hlasatelé a zastánci československé přítomnosti v LA se shodovali na tom, že československá propaganda v cizině byla slabá, v Latinské Americe však vůbec žádná. Obdobě se vyslovil na konci dvacátých let později zmiňovaný Vlastimil Kybal:

„(...) Naše spolupráce jeví se ve stoupající výměně obchodní a v rostoucím přílivu emigrace. Obojí děje se však a vyvíjí se více pod tlakem poměrů než z uvědomělé snahy hospodářské a sociální. Posíláme tam zpravidla zboží, které jinde nemůžeme umístit, a naši zaměstnanci se tam obracejí hlavně obyčejně jen proto, že nemohou se dostat do Severní Ameriky, jež byla dosud jejich živitelkou. Na konci 9. roku své samostatnosti nemáme dosud žádné programové politiky hospodářské a sociální vůči Jižní Americe, jež je příliš vzdálená, abychom ji blíže poznali, a příliš exotická, aby poutala naši pozornost cele zaujatou věcmi evropskými nebo nanejvýš vzhlížejícími k Americe Severní.“⁸⁴

2.9.2. Alberto Vojtěch Frič (1882–1944)

V roce 1923 přijíždí do Mexika⁸⁵ na svou šestou zámořskou výpravu fotograf, etnograf, spisovatel a kaktusář Alberto Vojtěch Frič⁸⁶. Už od mládí ho lákaly dálky, na první cestu do LA se vydal již ve svých osmnácti letech a málem se z ní nevrátil, protože ho pokoušel jaguár.

⁸³ OPATRŇY, Josef, Michal ZOUŘEK, Lucia MAJLÁTOVÁ a Matyáš PELANT. *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945-1989: en los archivos de la República Checa*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2015, str. 119

⁸⁴ KYBAL, Vlastimil. *Po československých stopách v Latinské Americe*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, str. 11

⁸⁵ Doprovázal ho zde synovec Benedikta Roetzla, František Klaboch.

⁸⁶ Čerpáno z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/10984-alberto-vojtech-fric> a <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10805121298-gejzir/223562235000009/cast/975851/>

Ze své třetí cesty do Prahy přivezl indiána Čerwuiše (česky Červíčka) z nemocného kmene Čamakoků. Po první světové válce ho ale začaly více než život domorodých obyvatel jihoamerického kontinentu zajímat kaktusy. Objevil a popsal desítky nových druhů. Když se vrátil do Čech, vybudoval kolem své vily v pražských Košířích jednu z největších kaktusových sbírek na světě. Během druhé světové války se uzavřel do sebe a svou vilu prakticky neopouštěl. Při čistění králíkárně se v listopadu roku 1944 píchł o zrezivělý hřebík a nedlouho nato podlehl tetanu, na který tehdy bohužel neexistovala žádná účinná léčba. A tak se nikdy nedozvěděl, že se mu kdesi v paraguayském pralese narodila dcera Herminia, kterou v roce 2000 navštívil až Fričův vnuk Pavel s manželkou Yvonnou⁸⁷.

2.9.3. Meziválečné období a vztahy po roce 1945

Během první světové války podporovala k osamostatnění Československo Argentina, do níž řada Čechoslováků emigrovala. Dále mělo Československo velmi dobrý vztah s Brazílií, kam také Čechoslováci často odcházeli, podobně jako ve dvacátých letech často odcházeli do USA. Za migrační vlnou Čechoslováků mířících do Latinské Ameriky ve třicátých letech stály politické a rasové důvody. Z Československa utíkali především antifašisté a židé⁸⁸. Tito lidé už neutíkali, jak bylo zvykem, do Argentiny, Brazílie, Paraguaye nebo Chile, ale na Kubu a do Mexika, kde se často snažili udržovat kontakt s místními pobočkami českých firem (např. Baťa) a shromažďovat se v uskupeních podporujících exilovou vládu v Londýně. Ve dvacátých letech žilo v Mexiku podle Stanislava Klímy⁸⁹ dvě stě deset Slováků a Čechů; „*en su mayoría maestros mecánicos, empleados en el comercio, químicos y obreros.*“⁹⁰

Na posílení česko-mexických vztahů zejména ve třicátých letech měl velkou zásluhu Vlastimil Kybal. V roce 1935 byl jmenovaný velvyslancem pro Mexiko a středoamerické republiky. V Mexiku se jeho diplomatická dráha uzavřela na počátku roku 1939 se záněm legace ČSR německou mocí a velvyslancovým odchodem do exilu v USA, kde postupně působil na třech významných amerických vysokých školách.⁹¹

Doktor Kybal se v průběhu svého tříletého působení v Mexiku snažil o upevnění československo-mexických vztahů, v čemž ho do jisté míry podporoval i tehdejší mexický prezident Lázaro Cardenas se svou vizí otevřít Mexiko světu. V roce 1935 Kybal v Mexiku

⁸⁷ Ta také upravila staré vydání Fričovy knihy Strýček indián, původně Kalera Marsal. FRIČ, Alberto Vojtěch, Zdeněk BURIAN a Yvonna FRIČOVÁ. *Strýček indián*. 9. vyd., v nové úpravě 1. vyd. Praha: Titanic, 1994, 136 stran.

⁸⁸ OPATRŇÝ, Josef. *Emigración centroeuropea a América Latina. II*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2003, str. 64.

⁸⁹ KLÍMA, Stanislav. *Čechové a Slováci za hranicemi*. Praha, Nakladatelství Otto, 1925.

⁹⁰ OPATRŇÝ, Josef. *Las relaciones checo-mexicanas*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2011, str. 49

⁹¹ <https://plus.rozhlas.cz/vlastimil-kybal-zapomenuta-osobnost-ceskeho-exilu-6512442>

zakládá Spolek přátel Československa, který měl za cíl prohloubit vědeckou a kulturní spolupráci obou zemí. Mimo to se Kybal snažil proniknout i ke středoamerickým státům a zajímavým obchodním kontaktům. Kromě olova, jehož bylo Mexiko pro Československo největším dovozcem, se k nám v té době dovážela zejména ropa a káva. Československo na oplátku Mexiku nabízelo bavlnu, sklo, chmel, kov a železo.

Důkazem toho, že Československo si v Mexiku vydobylo pozitivní ohlas je i přejmenování jedné z nejluxusnějších tříd v mexickém hlavním městě na Avenida Masaryk. V říjnu roku 2000 zde byla prvnímu československému prezidentovi odhalena i socha. Masaryka v Mexiku dále připomíná dívčí škola Escuela Secundaria Tomás Garrigue Masaryk. Vzájemné kulturní obohacení v této době připomíná i jméno malíře a zakladatele moderního grafického umění v Mexiku Kolomana Sokola. Do Náprstkova muzea⁹² v Praze se naopak z Mexika dostaly důležité archeologické nálezy. Tuto nejen kulturní spolupráci obou zemí podtrhuje navíc fakt, že Mexiko bylo jedinou zemí (kromě Sovětského svazu), která nikdy neuznala Mnichovskou dohodu. Na konci září roku 1938 posílá mexický prezident telegram Edvardu Benešovi a samotnému Hitlerovi, v němž apeluje na jejich zdravý úsudek a varuje před válečným konfliktem. Československo-mexické vztahy utrpěly velkou ránu v březnu roku 1939, když doktor O. Poláček (chargé d'affaires) předal úřad bez předchozí domluvy s velvyslancem Němcům. Tímto krokem se vzájemné vztahy na tři roky přerušily, obnovit se je podařilo až v březnu roku 1942 na popud doktora Ezequiela Padilly.

Mexiko zkrátka Československo podporovat nepřestalo. Během války získali českoslovenští krajané v Mexiku víza, díky nimž mohli tento vojenský konflikt přečkat na americkém kontinentě. Mezi tyto krajany patřil např. Zuřivý reportér, Egon Ervín Kisch,⁹³ nebo Lenka Reinerová⁹⁴. Stejně jako Kische a Reinerovou, přijalo Mexiko mezi roky 1947 a 1950 českého spisovatele židovského původu Norberta Frýda⁹⁵. Kromě Kische, Reinerové a Frýda se o Mexiku velmi pěkně vyjadřoval i etnograf, cestovatel a polyglot Miloslav Stingl⁹⁶.

⁹² Jehož ředitelem byl v letech 1970-1979 Václav Šolc, známý spisovatel, etnograf, cestovatel a čestný náčelník jihoamerického indiánského kmene Aymara. Ze svých cest po Mexiku a z pobytů u domorodých kmenů dovezl do Čech četný etnografický materiál.

⁹³ Svůj pobyt v Mexiku barvitě líčí v knize *Objevy v Mexiku*. Praha: Družstevní práce, 1950, 212 stran.

⁹⁴ Více o osudu Lenky Reinerové např. v: ŠIŠKOVÁ, Jana. Lenka Reinerová jako překladatelka české a německé literatury. FFUK, Ústav translatologie, Praha: 2010.

⁹⁵ Více se jeho dílu a životu věnuje: MAJLÁTOVÁ, Lucia. *México de Norbert Frýd*. In: Las Relaciones Checo-Mexicanas. Karolinum, Praha: 2011, str. 171-184

⁹⁶ Podrobněji se o jeho životě píše např. zde: <https://www.pametnaroda.cz/cs/stingl-miloslav-1930>

Československo-mexické vztahy mezi roky 1956 a 1962 označuje Lucia Majlátová ve své diplomové práci: *Vztahy mezi Československem a Mexikem 1945–1970*⁹⁷ za korektní, udržované, formálně správné, ale nijak vřelé. Mexičané příliš styky s Československem nevyhledávali, přičemž si naši diplomaté rovněž často stěžovali na problémy při vydávání mexických víz, zejména pro zaměstnance vyslanectví. Tyto komplikace pravděpodobně souvisely s tím, že příslušníci československého vyslanectví byli v podezření, že mohou pro socialistický blok při své činnosti v Mexiku provádět špionáž, což byla v některých případech pravda.⁹⁸

V souvislosti s volbou nového mexického prezidenta, Adolfa Lópeze Mateose, kterého českoslovenští zpravodajští diplomaté popisovali jako „muže přijatelného pro všechny, včetně Československa,“⁹⁹ naši diplomaté také opakovaně prosazovali zřízení dalších československých konzulátů, zejména jim záleželo na hlavním městě státu Nuevo León, Monterrey. To je totiž důležitou obchodní a průmyslovou zónou se značnou politickou mocí a leží blízko hranic s USA. Svého diplomaté dosáhli 17. října roku 1959.

2.9.4. Československo-mexické vztahy mezi lety 1968 a 1990

Od založení konzulátu v Monterrey vzájemné vztahy vzkvétaly. V roce 1965 je navíc posílila meziuniverzitní smlouva, kterou na československé straně podepsala Univerzita Karlova a na straně Mexika Universidad Autónoma de México. Na začátku srpna roku 1968 se oba státy domluvily na spolupráci a vzájemném obohacování v oblasti kultury, vědy, sportu a zdravotnictví, nicméně události, které se následně v srpnu v Československu udály, celý proces podpisu této dohody pozastavily, nakonec se tak stalo až na konci října roku 1970.

Okupaci Československa vojsky států Varšavské smlouvy Mexiko nikdy nepodpořilo, mexický prezident Díaz Ordaz navíc navrhoval celou záležitost probrat na plenárním shromáždění OSN, nicméně československá vláda tehdy tuto pomocnou ruku odmítla. Zmatení a nepochopení, které tato reakce u Mexičanů vyvolala, brzy přehlušily vnitřní problémy v Mexiku; druhého října došlo v Tlatelolcu k hromadnému útoku na studenty, stalo se tak přesně deset dní před zahájením olympijských her v mexickém hlavním městě¹⁰⁰.

⁹⁷ MAJLÁTOVÁ, Lucia. *Vztahy mezi Československem a Mexikem 1945-1970*. Karlova Univerzita, Praha 2007, str. 48.

⁹⁸ ČERNOHLÁVKOVÁ, Lucie. DP – *Proměny česko-mexických vztahů po roce 1918*. FFUK. Praha, 2014, str. 94, str. 70-71

⁹⁹ Tamtéž, str. 74

¹⁰⁰ OPATRŇÝ, Josef, Michal ZOUŘEK, Lucia MAJLÁTOVÁ a Matyáš PELANT. *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945-1989: en los archivos de la República Checa*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2015, str. 132.

Z pohledu Čechoslováků byly olympijské hry v Mexiku nezapomenutelné i proto, že si na nich, v barokní katedrále v srdci hlavního města, řekli své ano gymnastka Věra Čáslavská a atlet Josef Odložil. Na jejich svatbu se přišlo podívat na sto tisíc zvědavců!

Sedmdesátá léta se nesla ve znamení větších či menších dohod a mezinárodních smluv mezi Československem a Mexikem, za zmínku stojí např. spolupráce československého rozhlasu s rozhlasem mexickým, pětiletá dohoda obou národních televizí, nebo dohoda mezi nejdůležitějšími vědeckými orgány obou zemí. V této době Mexiko s Československem neobchodovalo zrovna čile, nicméně Československu se podařilo u svého partnera otevřít tyto firmy: Stimex, Comersa a Bisutería Moderna.

Od roku 1982 se mexická strana potýkala s finančními problémy, které znemožňovaly kulturní spolupráci obou zemí, v důsledku čehož došlo k pozastavení některých projektů, jiné se odložily rovnou. V této době se o posílení vzájemných vztahů zasadil zejména známý mexický spisovatel, Sergio Pitol, tehdejší mexický velvyslanec v Československu. Ani sametová revoluce se na kvalitě vztahů nijak zásadně nepodepsala.

2.10. Česko-mexické vztahy

S nově vzniklou Českou republikou navázalo Mexiko diplomatické styky v den jejího vzniku. Po roce 2000 v České republice pod záštitou ministerstva zahraničních věcí vychází ročenka mapující naši zahraniční politiku v jednotlivých státech světa. Mexiku se v těchto publikacích zpravidla věnují dvě až tři strany, které připomínají návštěvy či významné akce, dále stručně komentují bilanci vzájemného obchodu a vyzdvihují meziuniverzitní spolupráce (UK a UNAM nebo VŠE a Instituto Tecnológico de Monterrey).¹⁰¹

V Exportní strategii ČR pro období mezi lety 2012 a 2020 figuruje Mexiko mezi dvanácti prioritními zeměmi světa.¹⁰² Vloni došlo po propadu v roce 2021 k nárůstu vývozu z ČR do Mexika. Podle údajů z platformy BusinessINFO.cz¹⁰³ mezi nejčastěji vyvážené produkty z ČR do Mexika patří: osobní automobily, díly a příslušenství k motorovým vozidlům, elektrické přístroje ke spínání, desky, panely, čerpadla, kompresory, ventilátory a kovové výrobky. Pokud bychom se zaměřili na export mexických výrobků do ČR, figurovaly by na seznamu zejména následující položky: elektrické přístroje (např. baterie, žárovky apod.) a telekomunikační zařízení a jeho příslušenství (zařízení pro záznam a reprodukci zvuku nebo obrazu apod.).

Na závěr této kapitoly nutno podotknout, že z výše zmíněného je zřejmé, že Mexiko a Českou republiku spojuje dlouhodobé pouto, které překonalo mnoho hrozeb, ale přes veškeré útrapy a nástrahy zůstává silné, což dokazuje mimo jiné i to, že se 9. června 2023, jak je již tradicí, v hlavním městě Mexika, v městské části Magdalena Contreras, konal pietní akt k jednaosmdesátému výročí lidické tragédie. Místní tehdy Československu projevíli svou podporu přejmenováním jedné z místních čtvrtí na San Jerónimo de Lidice a své dcery¹⁰⁴ začali hojně pojmenovávat Lidice, jak se říká: „aby se nezapomnělo!“ Mimo již zmíněnou městskou část Lidice toto silné pouto mezi našimi zeměmi připomíná již zmiňovaná Avenida Masaryk, na jejímž začátku se tyčí socha T.G. Masaryka, také Masarykova busta ve stejnojmenném obchodním centru na stejnojmenné hlavní třídě. Kromě Masaryka však v Mexiku rezonuje z české kultury ještě svatý Jan Nepomucký. Jeho kult do Mexika přinesli zřejmě jezuité, na což poukazuje fakt, že ve státě Chihuahua, nedaleko oblasti, kde žil jezuita Josef Neumann, byla v roce 2000 objevena vesnice *Svatý Jan Nepomucký*. Tentýž svátec je patronem vesnice Rancho Viejo ve státě Guerrero a po jedné sošce mají ve svých depozitářích: kostel Santa Clara

¹⁰¹ ČERNOHLÁVKOVÁ, Lucie. DP – Proměny česko-mexických vztahů po roce 1918. FFUK. Praha, 2014, str. 94

¹⁰² <https://www.mpo.cz/dokument103015.html>

¹⁰³ oficiální portál agentury CzechTrade a Ministerstva průmyslu a obchodu pro podnikání a export usnadňující orientaci v informacích a službách poskytovaných státní správou

¹⁰⁴ Ale i lidé na Kubě a v jiných částech latinské Ameriky

v Querétaru, barokní klášterní komplex v Tepozotlánu, Muzeum Bellas Artes a muzeum Amparo v Pueble.¹⁰⁵ Jakýmsi zvláštním způsobem od nás do Mexika doputovala i soška sv Anežky české, uschovaná v muzeu karmelitánského kostela del Carmen v hlavním městě.

Mexických stop v České republice je o poznání méně. Kromě Velvyslanectví, které se nachází v Praze, kousek od Národního divadla, zde můžeme najít Mexickou ulici v Praze 10 a Juárezovu ulici v Praze-Bubenci. První mexickému prezidentovi indiánského původu je pak na Náměstí Interbrigády v pražských Dejvicích věnovaná i socha s pamětní deskou, na níž stojí: „*Přátelský pozdrav mexického lidu lidu České republiky u příležitosti dvoustého výročí nezávislosti Mexika a stého výročí mexické revoluce. Praha rok 2010*“. Dokonce se po něm jmenuje i základní škola v Bílé ulici. Kromě Benita Juáreze se v Praze můžeme vcelku snadno setkat i se jménem mexického spisovatele Carlose Fuentes, jemuž španělský institut (Instituto Cervantes) zasvětil svou knihovnu.

Shrnutí

Pro předkládanou diplomovou práci je tato teoretická část zásadní hned z několika důvodů; jednak pro lepší orientaci autorky i čtenáře v bilaterálních vztazích mezi Mexikem a Českou republikou, jednak osvětluje počátky dorozumívání Čechů a Mexičanů na mexickém území, tudíž i počátky a vývoj tlumočení na daném území v dané jazykové kombinaci. Z výše uvedeného je patrný zejména fakt, že Češi do Mexika proudili prakticky nepřetržitě od sedmnáctého století; předtím zřejmě také, ale spíše sporadicky. Už tehdy stáli misionáři před několika nesnadnými úkoly, mezi nimiž figurovala i jazyková bariéra při komunikaci s domorodci v LA. Tato část práce, stejně jako části pozdější, dokazuje, že Češi se tohoto i jiných úloh v Mexiku zhostili na výbornou. Ze vztahů, které první čeští jezuité v Mexiku začali navazovat, se zrodilo silné pouto, které přetrvává dodnes. Česká republika má v Mexiku dnes velmi dobrou pověst, a to i díky výše zmíněným, jež kromě své misionářské činnosti vynikali i v nespočtu dalších oborů a byli tak přínosem nejen v oblasti mezilidských vztahů, ale i pro mexický průmysl, vědu či architekturu.

¹⁰⁵ https://www.mzv.cz/mexico/cz/kultura_a_krajane/krajane/cesi_a_mexiko.html

3. Teorie tlumočení

Tato kapitola pojednává o základních typech tlumočení, které autorka práce s jednotlivými respondentkami během empirického šetření blíže rozebírala. Základní dělení tlumočení je čtveré, přičemž běžně se ve společnosti zmiňuje tlumočení konsekutivní a simultánní. Mírně v ústraní tedy zůstává tlumočení z listu a tlumočení doprovodné. Tato práce si mimo jiné klade za cíl co nejpodrobněji prozkoumat současnou situaci všech těchto čtyř typů tlumočení v jazykové kombinaci čeština-španělština v Mexiku, a proto je na místě alespoň nastínit, v čem každý zmiňovaný typ tlumočení spočívá. Následující teoretická stanoviska se opírají zejména o publikaci *Úvod do teorie tlumočení*¹⁰⁶.

3.1. Konsekutivní tlumočení

Do druhé světové války bylo konsekutivní tlumočení jediným obecně používaných tlumočením¹⁰⁷. KT probíhá oproti původnímu řečnickovu projevu následně (proto se někdy hovoří o následném tlumočení). V praxi to tedy znamená, že řečník odprezentuje určitý segment projevu, který následně tlumočnick přetlumočí. Ve chvíli, kdy hovoří řečník, si tlumočnick buď zapisuje (provádí tzv. notaci), nebo nikoli. Pokud tlumočnick provádí notaci, jedná se o konsekutivní tlumočení s notací, v opačném případě hovoříme o konsekutivním tlumočení bez tlumočnického zápisu. Tlumočnický zápis je jakousi svébytnou formou „umění“, neboť každému tlumočnickovi vyhovuje jiný způsob zápisu (např. značky, zkratky, nebo myšlenkové mapy).

Pokud se řečník rozhodne při KT prezentovat delší segmenty (cca deset a více minut) jedná se o tzv. vysokou konsekutivu. Rovněž se v souvislosti s vysokou konsekutivou hovoří o tzv. nepřerušovaném konsekutivním tlumočení, přičemž opakem je přerušované KT, kdy řečník předává tlumočnickovi slovo po menších segmentech, tedy přerušuje svůj projev na více místech.

Obecně je konsekutivní tlumočení oproti simultánnímu časově náročnější. Na druhou stranu platí, že je obvykle po formální i obsahové stránce kvalitnější než tlumočení simultánní¹⁰⁸. Zlatým pravidlem u KT je, že tlumočnickův projev by neměl být delší než originální projev řečníka, běžně se hovoří o dvou-třetinové délce vůči originálu. Úkolem

¹⁰⁶ ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení*. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 23

¹⁰⁸ Tamtéž

tlumočnicka je „v časovém limitu“ předat podstatu originálního projevu v přiměřeném tempu řeči a podat řečnický a stylisticky povedený výkon.

Konsekutivní tlumočení může probíhat jak do mateřského jazyka tlumočnicka, tak do jeho aktivního cizího jazyka, případně obousměrně, tj. bilaterálně. Dříve se využívalo tlumočení jednosměrné – zejména do tlumočnickovy mateřštiny, přičemž každá komunikační strana měla vlastního tlumočnicka; dnešní tendence je spíše opačná, i z důvodu finanční úspory se využívá jeden tlumočnick pro obě strany v bilaterálním režimu.

3.2. Simultánní tlumočení

Podstatou simultánního tlumočení je souběžnost řečových činností a rozdvojení pozornosti tlumočnicka na poslech originálu a jeho převod do cílového jazyka¹⁰⁹. Jedná se o kognitivně náročný proces, v němž, jak bylo již zmíněno, je rozhodující časový faktor. Tento typ tlumočení vyžaduje soustředěnou pozornost a pohotovost a je celkově náročnější na okamžitou logickou analýzu, zpracování vyslechnuté informace a její paralelní převedení do jazyka cílového než výše zmiňované KT¹¹⁰.

Jelikož dochází k přímému kontaktu mezi řečníkem a posluchačem (neboť informace jsou dodávány vzápětí po vyslovení), projev na posluchače působí živě a bezprostředně¹¹¹.

Pro potřeby této práce je na tomto místě nezbytné nastínit dva poddruhy ST:

- a) Kabinové ST, při němž se tlumočí za pomoci technické aparatury (sluchátka, stanička, mikrofon). Nepsaným pravidlem u tohoto typu tlumočení je, že v kabině bývají minimálně dva tlumočníci, kteří se střídají dle svých možností a pracovních jazyků. Na rozsáhlejších akcích, na nichž je zastoupeno větší množství jazyků, může být tlumočnicků v kabině i více, naopak na akcích s méně jazyky se často stane, že je v kabině tlumočnick sám, příp. se dokonce jedná o tzv. jednokabinu.

V rámci kabinového tlumočení lze hovořit ještě o tzv. pilotáži, při níž pilotní kabina, tedy kabina vedoucí, tlumočí originální projev do jazyka, který ovládají tlumočníci ve zbylých kabinách, kteří dále s tímto přetlumočeným projevem nakládají jako s originálem a tlumočí ho do svých cílových cizích či mateřských jazyků. V tomto případě hovoříme o tzv. dvoustupňovém převodu originálu¹¹². V případě, že pilotní kabina netlumočí do svého mateřského jazyka, ale do svého aktivního cizího jazyka, jedná se o tzv. retour.

Tlumočnick může do kabiny dostat od řečníka či organizátora akce písemné přípravné podklady, v takovém případě se jedná o ST s textem. Tehdy vzniká na tlumočnicka ještě větší tlak, protože původně rozdvojenou pozornost musí roztrojit – věnovat pozornost: vyslovenému originálu, který má vždy přednost před psanou přípravou (pokud se liší), vlastnímu projevu a písemnému podkladu.

¹⁰⁹ ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení*. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, str. 25

¹¹⁰ Tamtéž, str. 23

¹¹¹ Tamtéž, str. 25

¹¹² ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení*. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, str. 25

b) Při ST šeptem¹¹³, při němž se simultánně tlumočí bez technické aparatury (zejména tedy bez kabiny), tlumočnick většinou sedí vedle svého klienta, případně těsně za ním tak, aby mu byl schopný tlumočit do ucha a zbytečně tím nerušil zbylé posluchače. Zejména pokud se jedná o početnější skupinu klientů, může se i při šušotáži využít techniky (přenosných staniček se sluchátky a mikrofonem pro tlumočnicka). V takovém případě nemusí tlumočnick sedět blízko klientů, ale klidně na druhé straně sálu a tlumočit do mikrofonu, který přenáší zvukovou stopu přes staničky klientů do jejich sluchátek. Úskalí takto zorganizovaného tlumočení tkví v tom, že tlumočnick se s řečníkem navzájem ruší, což ruší i ostatní posluchače a v sále může vznikat nepříjemný hluk. Proto se tento typ tlumočení užívá spíše okrajově, a to zejména kvůli finanční úspoře (neboť instalace mobilních či využití zabudovaných kabin je dražší), která nicméně může mít negativní dopad na celkové hodnocení celé akce¹¹⁴.

¹¹³ Těž šušotáž

¹¹⁴ ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení*. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, str. 26

3.3. Tlumočení z listu

Tento typ tlumočení oproti dvěma výše zmíněným neprobíhá ani po předchozím či souběžném náslechu, ani v kabině. Úkolem tlumočnicka v tomto případě je převést na místě text v originálním jazyce v tempu a plyně do jazyka cílového¹¹⁵. Jelikož se jedná o převod psaného jazyka, který se od ústního projevu v mnohém liší, je potřeba, aby tlumočnick nezatěžoval posluchačovu pozornost zbytečně častými opravami a náročnými větnými konstrukcemi. Měl by naopak udržovat s posluchačem oční kontakt a předat smysl originálního textu, přičemž není žádoucí dodržovat větnou stavbu či složité lexikum. I tento typ tlumočení je časově velmi úsporný, což nicméně vždy vede k závěru, že pro tlumočnicka je i kognitivně náročnější a vyžaduje od něj opět schopnost rozdvojení pozornosti.

¹¹⁵ ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení*. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, str. 27

3.4. Doprovodné tlumočení

Mezi simultánní tlumočení a tlumočení konsekutivní staví Čeňková¹¹⁶ tlumočení doprovodné, které totiž může zahrnovat obojí, dokonce i tlumočení z listu. Využívá se při zahraničních návštěvách a při doprovázení domácích delegací na zahraničních cestách. Tlumočnick je delegaci nápomocen při veškeré jazykové komunikaci (státní návštěvě na nejvyšší úrovni, tlumočení besed a konferencí, jednáních, exkurzi do zemědělských či průmyslových podniků nebo na návštěvě muzeí či kulturních památek).

¹¹⁶ ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení*. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, str. 27

4. Vývoj a současný stav tlumočení v Mexiku

Vedle teoretického vhledu do česko-mexických vztahů a krátkého teoretického uvedení teorie tlumočení je pro potřeby předkládané diplomové práce v této části vhodné načrtnout vývoj tlumočení v Mexiku, tentokrát všeobecně, bez přihlídnutí k jazykové kombinaci, jíž se práce věnuje.

V souvislosti s vývojem tlumočení v Mexiku se jako o první tlumočnicki hovoří nejčastěji o Malinche (též Malinali, nebo doña Marině), nicméně z nejednoho výzkumu vyplývá, že na území dnešního Mexika prokazatelně nebyla prvním člověkem tohoto „řemesla“. S přihlídnutím k odborné literatuře pojednávající o tomto tématu nelze ani s jistotou tvrdit, že Malinali byla první ženou, tlumočnicí, přestože se za ni běžně označuje. Co ovšem s jistotou tvrdit lze, je fakt, že dnes je nejznámější ze všech mexických tlumočnicků, a to pro kontroverzi, kterou i v dnešní moderní společnosti dokáže její postava vyvolat.

Andrew Hanson ve svém projevu na pátém Mezinárodním kongresu překladu a tlumočení, který se uskutečnil v srpnu roku 2012 tvrdil, že ještě před rokem 1492 na území dnešního Mexika jistojistě existovalo povolání tlumočnicka. „(...) *pero vale la pena hacer constancia de que el oficio de intérprete ya existía entre los indígenas.*“¹¹⁷

Své vystoupení uzavírá jakýmsi shrnutím:

„hemos visto, entonces, que los españoles primero “tomaban” indios para enseñarles a ser lenguas. Después, ellos mismo aprenderían los idiomas indígenas, así apoderándose de ese oficio tan central a las metas coloniales de explotación. La interpretación podía ser manera de enriquecerse y, en efecto, este afán de lucro llegaría al extremo de que la corona tuviera que intervenir y tratar de corregir tales abusos,“¹¹⁸

Shrneme-li Hansonův projev, dozvíme se, že Španělé si prvně pod pohrůzkou násilí podrobovali indiány, jimž vštípovali španělštinu, aby jim posléze mohli tlumočit mezi španělštinou a domorodými jazyky, a následně tuto velice prestižní profesi vykonávali raději sami, protože tak mohli domorodé obyvatelstvo vykořisťovat, což vedlo k tomu, že se do celé záležitosti vložila i sama královna Jana I. Kastilská.

Většina pramenů jako první tlumočnicki mezi domorodými jazyky a španělštinou uvádí Melchora a Juliána, zajatce, odvezené na Kubu, kde se měli naučit španělsky, aby se posléze mohli v roce 1518 plavit s posádkou Juana Grijalvy. Když z Kubu následně odjíždí Cortés,

¹¹⁷ HANSON, Andrew. Quinto Congreso Internacional de Traducción e Interpretación, 31.8.2012. De lengua a intérprete: el desarrollo del oficio a principios del siglo XVI en las colonias españolas. Str. 120.

¹¹⁸ Tamtéž, str. 132

Julián je již po smrti (zřejmě zemřel na nějakou blíže nespecifikovanou nemoc evropského původu) a mezi mayštinou a španělštinou tlumočí Melchor a neznámá žena z Cozumelu¹¹⁹.

Zacházení s tlumočníky ze strany Španělů nebylo dobré, naopak, Španělé je pokládali za své zajatce, otroky, a tak se k nim i chovali. Ostatně ani pro Španěly nebyla otázka přežití v LA snadná, životní podmínky Latinské Ameriky byly velmi odlišné od těch, na které byli zvyklí ve Španělsku, navíc ne všichni Španělé, kteří se do LA plavili, ať už jako bojovníci a námořníci, či později jako tlumočníci, cestu přežili. Např. v roce 1511 vyrazilo směrem k Dariénu deset mužů, z nichž jediní dva přeživší byli Jerónimo de Aguilar a Gonzalo Guerrero, pozdější tlumočníci¹²⁰ Cortése¹²¹. Guerrero velmi záhy vystřídala již zmiňovaná Malinche, které se podařilo neuvěřitelně rychle proniknout do jazyka nově příchozích Evropanů, čímž zastala práci dalších tlumočnicků, a urychlila tak celý proces komunikace domorodců se Španěly.

Takzvaná Malinche je zajímavou postavou nejen kvůli zmiňované kontroverzi, kterou v mexické společnosti vyvolává, ale i z translátologického hlediska. V souvislosti s jejími tlumočnickými dovednostmi (prvně tlumočila v tandemu s Aguilarem z náhuatlu do mayštiny, z níž Aguilar následně tlumočil do španělštiny, a posléze zastala celou práci sama) se hovoří o tzv. bezprostředním tlumočení (interpretación de intermediación)¹²². Z hlediska historického je Doña Marina rovněž fascinující postavou. Adriana Domínguez Mares ve své studii *Doña Marina – první mexická tlumočnice*¹²³ k původu záhadné Malinalli¹²⁴ podotýká, že se odborné publikace prozatím neshodnou na místě a datu Malinallina narození, ani na datu a místě jejího úmrtí. Georges Bastin¹²⁵ ve své práci pojmenované *Por una historia de la traducción en Hispanoamérica* však uvádí, že se Malinalli narodila roku 1502 blízko vesnice s názvem Coatzacoalcos (v dnešním státě Veracruz). Toto místo ovšem dle dostupných lingvistických

¹¹⁹ LENTZ, Mark. *Estudios de Cultura Maya. Los intérpretes generales de Yucatán: hombre entre dos mundos*, str. 141.

¹²⁰ Cortés tlumočnický označoval ve svých Dopisech vždy jen jako „jazyky“ což je úmyslný pokus mezi sebe a rodilé mluvčí nestavět nikoho dalšího. Cortés při dobývání připouštěl jen tři aktéry: Boha, španělského krále a sám sebe (viz: JOHNSON, David E. *The Place of the Translator in the Discourses of the Conquest*. Rene Jara a Nicholas Spadaccini (eds): *Amerindian Images and Legacy of Columbus*. Minneapolis: University of Minnesota, 1992, str. 409)

¹²¹ LENTZ, Mark. *Estudios de Cultura Maya. Los intérpretes generales de Yucatán: hombre entre dos mundos*, str. 141.

¹²² VAVROUŠOVÁ, Petra. *Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015. str. 14

¹²³ Tamtéž, str. 19-34

¹²⁴ Každé z jmen, kterými se tato tlumočnice označuje pochází z jiné etapy jejího života; Malinalli bylo zřejmě jejím rodným jménem (označovala ji tak matka), jako Malintzin ji označovali Páni z Tabasca, následně ji Španělé pokřtili jako Marinu, přičemž vzniká označení Doña Marina. Za Malinche ovšem indiáni označovali Cortése, nikoli jeho tlumočnicki, která této přezdívky nabyla až posléze, zřejmě nějakým nedorozuměním.

¹²⁵ BASTIN, Georges L.: *Por una historia de la traducción en Hispanoamérica*. Íkala 14, 2003, s. 198

map nenáleželo do zóny, v níž se hovořilo náhuatlem, nýbrž jazykem popoluca. Až po nějakém čase vesnici obsadili mluvčí náhuatlu, který se tím pádem stal Malinalliným druhým jazykem. Celkem se uvádí, že doña Marina ovládala čtyři jazyky, což bylo na její dobu a vzhledem k pohlaví velice nezvyklé.¹²⁶ Její pohnutý životní osud ji následně zavedl do Potonchánu¹²⁷, oblasti, které vládla mayština. Tímto způsobem, se teď již Malintzin seznamuje již se třetím jazykem. Zároveň si musí osvojit nové zvyky a víru, zvyknout si na nová božstva a na své nové postavení. Když oblast dobyli Španělé, domorodci jim na znamení přijetí porážky odevzdali mnohé dary, včetně dvaceti otrokyň, mezi nimiž byla i Malintzin¹²⁸; později se z nich staly první křesťanky v Novém Španělsku¹²⁹.

V porovnání s tímto Marininým nezvyklým, ale velmi přínosným, umem zmiňme ještě jednou Andrewa Hansona, který ve své práci mimo jiné popisuje konkrétní případ ranného tlumočení pro Moctezumu, u něhož dle záznamů františkána Diega Durána docházelo k tlumočení přes šest tlumočnicků, neboť se tlumočilo přes několik domorodých jazyků, přičemž ani jeden z tlumočnicků nebyl schopen tlumočit napřímo z výchozího jazyka do jazyka cílového. Na to konto Hanson poznamenává následující:

„En todo caso, podemos aceptar lo bien establecido que era el oficio del nahuatlato antes de la llegada de los europeos, y que a veces hasta trabajaban en serie por la multitud de idiomas.“

Jak už jsem zmínila výše, z historických pramenů se dá vypozařovat, že počáteční tendenci zajímat domorodé obyvatele a vychovávat z nich tlumočníky vystřídala tendence dovážet vlastní, původně španělské, „tlumočníky“. Tuto roli z větší části zastávali jezuité a františkáni, pod jejichž dohledem došlo tlumočení v LA nové úrově; Mark Lentz píše:

„Bajo el liderazgo de los frailes franciscanos, la informalidad de las traducciones improvisadas por los intérpretes provisionales cedió el paso a los estudios y a los avances en el entendimiento dirigidos por los esfuerzos de los franciscanos.“¹³⁰

A dále tvrdí, že neoficiálními tlumočníky byli františkáni a kněží různého původu značnou část šestnáctého století, nicméně po roce 1580 zažili velký pokles v množství svých pravomocí. Zásahem královny Jana Kastilské (královským výnosem), později králem Karlem V.

¹²⁶ VAVROUŠOVÁ, Petra. *Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015. str. 19

¹²⁷ Otec zemřel, když byla Malinalli ještě malá, matka se znovu vdala a s druhým manželem měla syna, tím se stala Malinalli nepohodlnou, a proto ji matka Címatl zřejmě prodala do otroctví pánům z Xicalanga.

¹²⁸ Podrobněji o této emblematické postavě mexických tlumočnických dějin rovněž informuje DP Martiny Cimflové.

¹²⁹ VAVROUŠOVÁ, Petra. *Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015. str. 23

¹³⁰ LENTZ, Mark. *Estudios de Cultura Maya. Los intérpretes generales de Yucatán: hombre entre dos mundos*, str. 142.

(*Recopilación de las Leyes, I*¹³¹) a následným založením soudní instituce pro indiánské záležitosti *Juzgado General de Indios* (a obdobami téhož např. na Yucatánu nebo v místokrálovství Nová Galicie) přišly řády o velkou část své původní moci.

Vedle neoficiálních tlumočnicků ovšem na území dnešního Mexika figurovali i tlumočníci oficiální¹³². Např. prvním yucatánským hlavním tlumočnickem¹³³ byl Gaspar Antonio Chi, jehož pozice byla více než vážená. Mark Lentz¹³⁴ tvrdí, že těchto oficiálních tlumočnicků, zejména mayštiny, možná bylo v sedmnáctém století více, než je známo, nicméně zdůrazňuje, že se jednalo už o Španěly nebo mestice¹³⁵. Ještě v sedmnáctém století bylo tlumočení považováno za velmi prestižní pozici, díky níž bylo možné přijít k nemalému bohatství. Role tlumočnicků této doby se lišila od role tlumočnicků pozdějších v tom, že v sedmnáctém století tlumočníci vystupovali také jako spojka pro nově příchozí obyvatelé, nikoli dobyvatelé, např. prchající ze španělské nadvlády.¹³⁶ V osmnáctém století už tato profese zdaleka nebyla tak lákavá jako ve století předchozím; tlumočníci měli podle Lentze¹³⁷ čtyři úkoly:

- a) *traducir documentos de tierras,*
- b) *traducir peticiones (muchas veces quejas contra curas escritas por mayas),*
- c) *escribir bandos y otras órdenes oficiales en maya,*
- d) *interpretar verbalmente en el transcurso de procesos legales entre mayas y españoles.*

Což vypovídá o tom, že již na konci koloniálního období existovala v tlumočení dělba práce.

Dále Lentz uvádí, že indiáni, ale ani dobyvatelé, často neměli v tlumočnický důvěru, neboť na jejich pozici a s příležitostmi, které měli, mohli (a také to průkazně dělali¹³⁸) zneužívat svých pravomocí a předávat informace v trochu jiném znění, než v jakém zazněly v originálu, příp. ovlivňovat svědky u zmiňovaných soudů a soudních procesů. Právě z tohoto důvodu se k celé této komplikované situaci vyjádřil i sám španělský král, Karel V., když překladatelům a tlumočnickům doporučil, aby výměnou za své služby nepřijímali šperky, oblečení, ženy nebo jinou kompenzaci. Následně se Karel V. dozvěděl, že tlumočníci měli jisté výhody, pokud

¹³¹ Sbíрка zákonů, v níž se vyskytují i zákony ošetřující uplácení tlumočnicků

¹³² Viz např. příloha č. XIV

¹³³ Intérprete general de Yucatán

¹³⁴ LENTZ, Mark. *Estudios de Cultura Maya. Los intérpretes generales de Yucatán: hombre entre dos mundos*, str. 145.

¹³⁵ K této problematice blíže např.: Dentro de la segunda generación de intérpretes destaca la presencia de un elevado número de mestizos que, por lo general, eran hijos o nietos de un antiguo conquistador casado con una mujer indígena. No obstante, cabe señalar que esta categoría étnica no se menciona en ninguno de los nombramientos otorgados por la Audiencia y muy pocas veces en las probanzas de los titulares, documentos en los que tienden a insistir en los méritos de sus padres y a ocultar la identidad de sus madres. CUNILL, Caroline. *Un mosaico de lenguas: Los intérpretes de la audiencia de México en el siglo XVI*, str. 30-31.

¹³⁶ LENTZ, Mark. *Estudios de Cultura Maya. Los intérpretes generales de Yucatán: hombre entre dos mundos*, str. 147.

¹³⁷ Tamtéž, str. 148.

¹³⁸ Např. jeden z prvních Španělů, kteří se naučili nějaký domorodý jazyk, Rodrigo de Castañeda.

španělským soudcům pomáhali rozmnožit jejich bohatství, a proto se pokusil neutišenou situaci vyřešit plošným zákazem pro tlumočnický přijímat jakékoli dary jak ze strany Španělů, tak domorodců, a navíc zavedl veřejné soudy, kde soudce volila domorodá komunita. Tímto způsobem vznikla později velmi známá postava tzv. *oidora* (posluchače), tlumočnicka, který garantoval soudcovu nestrannost¹³⁹.

Zmiňované soudní procesy (zejména ty u Nejvyššího soudu v Novém Španělsku – *Audiencia Real de México*) byly zajímavé i z pohledu techniky tlumočení, přičemž Caroline Cunill¹⁴⁰ z Univerzity v Maine uvádí, že se jednalo o zvláštní typ tlumočení, něco, co bychom dnes mohli označit za tlumočení z listu, neboť tato technika spočívala v tom, že se u soudu předložily psané podklady, které tlumočnick čtel (interpretoval, protože se jednalo zpravidla o piktogramy).

Mark Lentz zmiňuje další zajímavou skutečnost, a sice, že ke konci osmnáctého století na území dnešního Mexika žilo poměrně dost osob ne mayského původu ovládajících ovšem mayštinu. Toto číslo i přes výše zmiňovaná úskalí této profese nijak drasticky neklesalo, ba naopak, možná dokonce mírně rostlo. A proto si Lentz pokládá otázku: „¿Cómo aprendieron los aspañoles el idioma maya?“, na kterou rovnou odpovídá a vysvětluje, že kolem roku 1786 do Mexika přicházelo (i na stálo) daleko více lidí, např. soudci, vojáci, tzv. *encomendéři*, různí zástupci či správcové. Ti byli v dennodenním kontaktu s domorodými obyvateli, tedy museli s nimi i komunikovat, což vedlo k osvojení domorodých jazyků ze strany Španělů.

O dalším vývoji tlumočnické profese na území dnešního Mexika zdroje mlčí, předpokládejme tedy, že se situace v průběhu osmnáctého a devatenáctého století nijak drasticky neměnila. Tlumočnická profese pomalu ztrácela na prestiži, jak již bylo uváděno dříve, neboť se čím dál více lidé vzájemně dorozumívali svépomocí, k soudním líčením byli zvaní tlumočnick oficiální a rozvoj nekalého obchodu a úplatků zřejmě přerušily kroky španělského krále.

Do Mexika během osmnáctého a devatenáctého století za výzkumem míří vědci, výzkumníci, cestovatelé a dobrodruzi z nejrůznějších koutů světa, a tedy i ze střední Evropy, jak se zmiňuje výše. Dále se v Mexiku otevírají pobočky nově vznikajících firem či podniků léty prověřených, které se nově rozrůstají i do nedávno objevených obou Amerik. Lze tedy předpokládat, že při navazování těchto obchodních, ale i výzkumných a kulturních vztahů

¹³⁹ Viz HONKOVÁ, Daniela. BP – *Komentovaný překlad Valero. Carmen Garcés Traductores e Intérpretes en los primeros encuentros colombinos: Un nuevo rumbo en el propósito de la Conquista*. Praha, 2021

¹⁴⁰ CUNILL, Caroline. Un mosaico de lenguas: *Los intérpretes de la audiencia de México en el siglo XVI*, str. 15.

muselo docházet k tlumočení, které ovšem bohužel zatím zřejmě nebylo dostatečně prozkoumáno. Na podobný problém narážíme např. u ozbrojeného konfliktu, který Mexiko vedlo se Spojenými státy americkými v letech 1846 až 1848. Je nasnadě, že během tohoto konfliktu muselo docházet k diplomatickým jednáním, podepisování mírových smluv či debatám obou soupeřících stran, nicméně dostupná literatura o tomto období mexických translatologických dějin prozatím mlčí.

Minulé století by se podle této úvahy naopak dalo označit za období rozkvětu tlumočení a překladu na mezinárodní úrovni, tedy i v Mexiku. S podpisy důležitých mezinárodních smluv totiž nesouvisí pouze rozmach překladu do a ze španělštiny, ale i tlumočení na nejrůznějších jednáních a zasedáních nezbytných k podepsání a ratifikaci mezinárodních smluv typu Charta OSN (1945), Ženevská úmluva (1950), Smlouva o nešíření jaderných zbraní (1970), Úmluva o zákazu biologických zbraní (1974) nebo např. Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (1970)¹⁴¹. V případě překladu se v této souvislosti nejčastěji hovoří o překladech z a do španělštiny, angličtiny, francouzštiny a portugalštiny¹⁴², přičemž se dá předpokládat, že v případě tlumočení byla situace obdobná.

Neméně důležité pro Mexiko, s přihlédnutím k problematice tlumočení, byly bezesporu mezinárodní smlouvy obchodní. Spojené státy mexické uzavřely dvanáct různých dohod o volném obchodu, mezi nimiž figurují např.: ALADI (1980), NAFTA (1994–2020; 2020–2036) nebo TLCUEM (2000). Právě poslední zmíněná dohoda, dohoda mezi Mexikem a EU je výsledkem dlouhodobé spolupráce Evropské unie s oblastní Střední Ameriky a Karibiku. První summit mezi EU, Latinskou Amerikou a Karibikem se konal v Riu de Janeiru v červnu 1999, kde bylo ustaveno regionální strategické partnerství. Na šestém summitu v roce 2010 v Madridu vznikla Nadace Evropské unie a Latinské Ameriky a Karibiku, jež má za úkol upevňovat a podporovat strategické partnerství těchto dvou regionů.¹⁴³ Během července roku 2023 se v Bruselu uskutečnil třetí summit společenství CELAC s hlavami členských států EU, kde se obě strany zavázaly k oživení dlouhodobého partnerství. Na tomto summitu, jehož motto znělo „obnova regionálního partnerství v zájmu posílení míru a udržitelného rozvoje“, byl dále zveřejněn plán EU–CELAC¹⁴⁴ na období 2023–2025 a účastníci se shodli na tom, že

¹⁴¹ Číselné údaje v závorkách odpovídají ratifikaci smluv ze strany Mexika

¹⁴² FERNÁNDEZ, Luis Raúl Acosta. *En busca del reconocimiento de la profesión del traductor en México*. En: *La profesión del traductor en México*, Universidad Intercontinental, A.C., 2018, str. 12

¹⁴³ Webové stránky Evropského parlamentu, dostupné z:

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/176/latin-america-and-the-caribbean>, 10.4.2024

¹⁴⁴ Též EULAC má 150 členů; 75 poslanců Evropského parlamentu a 75 poslanců z latinskoamerických subregionálních parlamentů

další summity budou pořádány každé dva roky. Příští by se měl konat v Kolumbii v roce 2025¹⁴⁵.

Ve dnech 21. a 22. března 2024 se v Bruselu sešli zástupci na vysoké úrovni z Evropské unie a zemí LAK, aby posílili partnerství mezi těmito dvěma regiony v oblasti lidského rozvoje a zdraví, se zvláštním zaměřením na inkluzivní lidský rozvoj a spravedlivý přístup ke zdravotním produktům.

Mexiko je jedinou zemí, s níž EU uzavřela jak dohodu o přidružení, tak strategické partnerství. V roce 2000 vstoupila v platnost již zmiňovaná dohoda o hospodářském partnerství, politické koordinaci a spolupráci (TLCUEM), která mimo jiné institucionalizovala politický dialog a rozšířila spolupráci na nové oblasti, včetně demokracie a lidských práv. V současné době probíhá ratifikace nové podoby této smlouvy. Tento podrobnější vhled do spolupráce EU a Mexika lze v rámci tlumočnické (potažmo překladatelské) profese chápat jako velmi zásadní, neboť pro tato jednání, ač o této problematice neexistují dostupné elektronické zdroje, muselo Mexiko zaštitit dostatek odborně vyškolených tlumočnicků.

Zejména století jednadvacáté se pak nese ve znamení domorodých jazyků. V poslední době totiž opět vzrůstá převod textů a mluvených projevů mezi španělštinou a domorodými jazyky, a to především kvůli novému politickému směru a přístupu k domorodým jazykům, které Mexiko zaujímá. K tomuto rozkvětu přispívá i nově upravený Zákon Národního institutu o domorodých národech (*Ley del Instituto Nacional de los Pueblos Indígenas*). Dle Fernández¹⁴⁶ jako nejběžnější pracovní jazyk domorodého původu figuruje náhuatl a mayština. Domnívám se, že následující Fernándezova slova:

*„hoy en día, hay un crecimiento considerable en nuevos sectores de la traducción gracias a la globalización, la localización y la comercialización de diversos productos a nivel mundial, así como a la democratización de Internet y las nuevas tecnologías de la información,“*¹⁴⁷

lze poměrně snadno aplikovat kromě překladu i na tlumočení.

Je obecně známo, že Mexiko je jednou z nejbohatších zemí co do počtu domorodých jazyků, existuje jich tam kolem osmašedesáti. Počet jejich mluvčích je obrovský, např. počet mluvčích náhuatlu je dle studie Ester Jansenson a Ester Sada¹⁴⁸ 1 659 029, což je zhruba o tři sta tisíc více, než kolik obyvatel čítá naše hlavní město. Od roku 2005 je v Mexiku možné

¹⁴⁵ Webové stránky Evropského parlamentu

¹⁴⁶ FERNÁNDEZ, Luis Raúl Acosta. *En busca del reconocimiento de la profesión del traductor en México*. En: La profesión del traductor en México, Universidad Intercontinental, A.C., 2018, str. 13, s odkazem na Estudio de encuesta sobre la traducción e interpretación en México 2017

¹⁴⁷ Tamtéž, str. 13

¹⁴⁸ JANSENSON, Ester a SADA, Esther. *La situación de la traducción y la interpretación de lenguas indígenas en México*. Instituto Superior de Intérpretes y Traductores. str. 431

studovat vysokoškolský obor tlumočení a překlad mezi domorodým jazykem a španělštinou. Na základě tohoto projektu, započatého v roce 2005, se pořádají kurzy a dílny, které si kladou za cíl vychovávat z domorodých obyvatel schopné tlumočnické a překladatelské mezi jejich mateřskými jazyky a španělštinou, přičemž nejvíce se zaměřují na tlumočení soudní a doprovodné v rámci zdravotnictví a vzdělávání¹⁴⁹. V roce 2000 vzniká Sdružení překladatelů, tlumočnicků a mluvčích domorodých jazyků (*Organización de Traductores, Intérpretes Interculturales y Gestores en Lenguas Indígenas*), jehož cílem je:

„(...) *identificar personas en hospitales, albergues y servicio forense, hacer peritajes prácticos culturales para hacer la distinción entre el derecho positivo nacional y el derecho consuetudinario de los pueblos indígenas, (...) también realizar traducciones e interpretaciones en los ámbitos jurídicos y sanitarios.*“

Přestože se situace jeví jako velmi pozitivní, opak je pravdou. Práce Jansenson a Sada¹⁵⁰ a zároveň dotazníkové šetření nadace *Fundación Italia Morayta* poukazují na skutečnost, že pro překladatele a tlumočnické domorodých jazyků de facto neexistuje státní záštita, kurzy a vzdělávací akce, které se pro ně pořádají, postrádají kontinuitu a pravidelnost a pokud nějakého vzdělání v oboru dosáhnout, neexistuje forma certifikace, jíž by se později mohli prokazovat. V závěru obou zmiňovaných zdrojů se dále uvádí, že tito tlumočnické a překladatelské jsou finančně podhodnocováni, a proto svou práci ani nemohou vykonávat patřičně kvalitně.

Autorky práce *La situación de la traducción y la interpretación de lenguas indígenas en México* tvrdí, že platové ohodnocení tlumočnické domorodých jazyků je znatelně nižší než plat, který získávají tlumočnické jiných jazykových kombinací¹⁵¹. Nicméně nejedná se pouze o nepatřičné zacházení z pohledu financí, nýbrž zde hovoří o celkové absenci komunikace a zpřístupnění materiálů (studijních či přípravných v rámci soudních jednání apod.) Tuto situaci se dle autorek práce momentálně pokouší změnit ISIT (Instituto Superior de Intérpretes y Traductores), a proto nezbyvá než věřit v lepší budoucnost tlumočení v Mexiku obecně.

Jelikož poslední zmiňovaná práce do určité míry vychází právě z dotazníkového šetření z roku 2017, přibližme si alespoň ve zkratce závěry zmiňovaného výzkumu. Daného dotazníkového šetření, které představuje zajímavou sondu do tlumočnické profese v Mexiku, se zúčastnilo přes tisíc překladatelů a tlumočnické, z nichž většina se autoidentifikovala jako tlumočnické a zároveň překladatel¹⁵². Z devadesáti procent dle studie tlumočnické svou činnost

¹⁴⁹ Na tento fakt poukazuje mimo jiné i dotazníkové šetření z roku 2017; Estudio de encuesta sobre la traducción y la interpretación en México 2017; Fundación Italia Morayta

¹⁵⁰ JANSESON, Ester a SADA, Esther. *La situación de la traducción y la interpretación de lenguas indígenas en México*. Instituto Superior de Intérpretes y Traductores. str. 436

¹⁵¹ Tamtéž, str. 436

¹⁵² Estudio de encuesta sobre la traducción y la interpretación en México 2017; Fundación Italia Morayta, str.

vykonávají v místě bydliště či v rámci svého státu (70 %) a zhruba šedesát procent respondentů pracuje převážně z domova, tedy vykonává tzv. remote tlumočení. V návaznosti na remote nutno podotknout, že studie odhaluje, že tlumočníci v době studie nejčastěji pracovali v režimu simultánního tlumočení (41 %), nicméně největší počet tlumočnicků se věnoval bilaterálnímu tlumočení (75 %), za nímž následovalo KT bez notace (51 %) a KT s notací (41 %)¹⁵³.

Po tomto poměrně stručném shrnutí se nabízí otázka, kde se dá v Mexiku tedy studovat tlumočení a v jakých jazykových kombinacích kromě již zmiňovaných domorodých jazyků se španělštinou? Dle dostupných zdrojů lze v Mexiku tlumočení a překlad studovat minimálně na čtyřech vysokých školách. Konkrétně se jedná o UNAM (s primární specializací na jazykovou kombinaci španělština-angličtina a pozdějším povinným, zato na možnosti velmi bohatým výběrem z jazyků „C“), dále o UABC (jedná se o roční postgraduální program v rámci filozofické fakulty), následně o UIC (kde lze studovat dokonce i tlumočení mezi španělštinou a francouzštinou, mimo poměrně běžně nabízenou kombinaci angličtina-španělština) a v neposlední řadě již zmiňovaný ISIT.

Profesionální tlumočníci, ať už vysokoškolsky vzdělaní (tedy absolventi některého z výše zmiňovaných programů) či jinak certifikovaní profesionálové a začínající tlumočníci se v Mexiku sdružují v různých spolcích a profesních organizacích. Mezi nejaktivnější spolky a organizace patří např.: COTIP¹⁵⁴, INTÉRPRETES Y TRADUCTORES EN SERVICIOS PÚBLICOS Y COMUNITARIOS A. C.¹⁵⁵, OMT¹⁵⁶, ATIMAC¹⁵⁷, ATTAC¹⁵⁸, TIEBC¹⁵⁹, CMIC¹⁶⁰, UNTI¹⁶¹ a další¹⁶². Některé spolky pořádají pro své členy, ale i pro zájemce z oboru či mimo něj zajímavé vzdělávací a společenské akce. Některé ze zmiňovaných organizací a asociací se účastní, příp. spoluorganizují nebo se ve větší či menší míře podílejí na organizaci větších akcí na národní i mezinárodní úrovni, např. na *I., II. a III. Foro Internacional de Traducción Especializada*, kde mimo jiné vystupují i tlumočníci. Své výzkumy a svou práci obecně potom prezentují buď na výše zmiňovaných summitech, akcích pořádaných

¹⁵³ Tamtéž, str. 75

¹⁵⁴ Colegio de Traductores, Intérpretes y Peritos de México: <https://cotip.org/quienes-somos/>

¹⁵⁵ https://www.interpretescomunitarios.org/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR0oSPJTafPqECcj5YeBopel-eF7HfmZ1JqBylvVk2DSO-4fFySokXwpmMA_aem_AdM1Q_cbjAePJ3jzK6SJrtPCQ80w-gop3p3WSQ0-9Rhy9OI__7Z43Rgh8An9t2resTpPojOfXsCHFG85-mKzM2pO

¹⁵⁶ Organización Mexicana de Traductores: <https://omt.org.mx/>

¹⁵⁷ Asociación de Traductores e Intérpretes de Monterrey: <https://atimac.org.mx/>

¹⁵⁸ Asociación de Traductores de Tamaulipas: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064569134639>

¹⁵⁹ Traductores e Intérpretes de Ensenada, Baja California: <https://www.facebook.com/tiebc.ac>

¹⁶⁰ Colegio Mexicano de Intérpretes de Conferencia: <https://cmic.mx/>

¹⁶¹ Unión Nacional de Traductores Indígenas: <https://untimexico.org/>

¹⁶² Další spolky a odborné společnosti lze nalézt např. v poděkování studie zaměřené na dotazníkové šetření nadace Fundación Italia Morayta, str. 3-4

jednotlivými spolky nebo v translatologických časopisech typu španělské ročenky *Trans*¹⁶³ nebo časopisech *Puente*¹⁶⁴, *Traduic*¹⁶⁵ nebo *Íkala*¹⁶⁶. Zřejmě nejzvučnější jméno v povědomí mexické odborné tlumočnické a překladatelské společnosti zní Georganne Weller Ford¹⁶⁷, patřící konferenční a soudní tlumočnici působící v Centru aplikované lingvistiky (CESLAA; Centro de Estudios de Lingüística Aplicada).

¹⁶³ <https://revistas.uma.es/index.php/trans/issue/archive>

¹⁶⁴ <https://wpd.ugr.es/~greti/publicaciones-revista-puentes/>

¹⁶⁵ <http://www.elem.mx/institucion/datos/3842>

¹⁶⁶ <https://revistas.udea.edu.co/index.php/ikala>

¹⁶⁷ Podrobněji viz připravovaná DP od Anny Frojdové

5. Metodologie

5.1. Metodologická východiska

Již z úvodu předkládané diplomové práce plyne, že se zabývá tématem, které nebylo dosud nijak vědecky zpracováno, což si lze vysvětlit jeho vysokou specifičností a velmi omezeným počtem možných respondentů. Tato diplomová práce je proto pojata jako kvalitativní výzkum, přičemž vychází zejména z těchto vědeckých publikací: *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*¹⁶⁸, *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*¹⁶⁹, *Úvod do kvalitativního výzkumu*¹⁷⁰ a *Research methods in interpreting: a practical resource*¹⁷¹. V návaznosti na Hendla¹⁷² lze tvrdit, že se jedná o případovou studii o fungování a částečně i o vývoji tlumočení v jazykové kombinaci čeština-španělština v Mexiku. Případová studie si klade za cíl sbírat velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců, přičemž se snaží zachytit veškeré složitosti a zároveň popsat jednotlivé vztahy v jejich celistvosti. Hendl¹⁷³ dále uvádí, že na konci studie se zkoumaný případ vřazuje do širších souvislostí, o což jsem se v závěru práce rovněž pokusila.

¹⁶⁸ MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. 292 stran.

¹⁶⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 stran.

¹⁷⁰ HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. 278 stran.

¹⁷¹ HALE, Sandra a NAPIER, Jemina. *Research methods in interpreting: a practical resource*. Dotisk 2018. London: Bloomsbury, 2013. 267 stran.

¹⁷² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. str. 104

¹⁷³ Tamtéž

5.2. Výzkumná otázka a účel výzkumu

Na začátku tohoto výzkumu stála popisná¹⁷⁴ výzkumná otázka, a sice *Jak vypadá aktuální tlumočnická situace v Mexiku (v jazykové kombinaci čeština-španělština)?* Mezi dílčími cíli výzkumu bylo zjistit, jestli se v Mexiku v dané jazykové kombinaci tlumočí často, nebo nikoli, kdo tato tlumočení vykonává, jak si „vede“ tlumočení vůči překladu (je častější, nebo méně časté) a mimo jiné i to, zdali by se tam uživil profesionální tlumočnick dané jazykové kombinace. Podklady pro závěr této práce byly proto získávány praktickým šetřením založeným na polostrukturovaných rozhovorech.

¹⁷⁴ MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. str. 70

5.3. Polostrukturované rozhovory jako metoda sběru dat

Mezi nejznámější metody kvalitativního výzkumu patří rozhovory. Obecně se rozhovory dělí na strukturované, nestrukturované a polostrukturované. U strukturovaného rozhovoru je omezená pružnost sondování,¹⁷⁵ což byl důvod, proč jsem ho pro účely této práce považovala za nevhodný. V tomto konkrétním případě bylo totiž nutné vést takový rozhovor, v němž má autor volnou ruku v pokládání jednotlivých otázek a jejich uspořádání, což vede k tomu, že může flexibilně reagovat na výpověď narátora. Úskalí nestrukturovaného rozhovoru tkví v celkem vysoké pravděpodobnosti, že se výzkumník zapomene na něco důležitého zeptat. Vědoma si těchto úskalí obou zmiňovaných typů rozhovorů, jsem se rozhodla využít rozhovor polostrukturovaný, též známý jako rozhovor pomocí návodu.

Jádro těchto polostrukturovaných rozhovorů zůstávalo takřka neměnné (podrobněji viz metodika dotazů). Za jádro Jan Mišovič považuje témata a otázky, které výzkumník určitě musí probrat¹⁷⁶. Na jádro podle Mišoviče navazují další doplňující témata a otázky, které vhodně rozšiřují původní záměr. Tyto doplňující otázky mohou posloužit k lepšímu uchopení celého problému.

Od délky a složitosti rozhovoru se odvíjí potřeba používat různé pomůcky, např. osnovu pro rozhovor, příp. poznámkový blok či záznamový arch¹⁷⁷. Při tomto výzkumu jsem využívala obou zmiňovaných pomůcek. Některé rozhovory byly opravdu dlouhé (i devadesát minut) a přestože jsem měla možnost je zaznamenávat na nahrávací zařízení, dělala jsem si poznámky i do svých připravených osnov a poznámkových bloků, neboť na audionahrávkách nemá výzkumník možnost sledovat fyzické reakce narátora a jeho řeč těla¹⁷⁸, ty si může pouze poznamenávat.

Mnohdy se stalo, že narátorka mě některou ze svých odpovědí navedla na neplánovanou otázku. Všichni zmiňovaní autoři odborné literatury zabývající se rozhovory, se shodují na faktu, že tento typ zpětné vazby od výzkumníka směrem k narátorovi je potřebný, ne-li přímo nutný. Respondent má mít pocit, že je vnímán a chápán. Výzkumník a respondent by měli být rovnocennými účastníky rozhovoru¹⁷⁹.

¹⁷⁵ HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. str. 111

¹⁷⁶ MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. str. 80

¹⁷⁷ Tamtéž

¹⁷⁸ HALE, Sandra a NAPIER, Jemina. *Research methods in interpreting: a practical resource*. Dotisk 2018. London: Bloomsbury, 2013. str. 102

¹⁷⁹ MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. str. 81

V návaznosti na toto tvrzení je ovšem potřeba si uvědomit, že polostrukturovaný rozhovor neslouží jako neutrální způsob k získání racionálních odpovědí a k odhalování nesporné pravdy, spíše usiluje o charakteristiku událostí, reality, kterou aktér formuluje na základě situace rozhovoru¹⁸⁰. Proto by z mé strany (jakožto výzkumníka) bylo v tomto případě přinejmenším pošetilé brát odpovědi respondentek za „nespornou“ pravdu, jak píše Mišovič. Odpovědi je potřeba brát s jistou rezervou, jedná se o subjektivní názory a pohledy na danou problematiku. Mišovič rovněž v tomto ohledu poukazuje na fakt, že výzkumník by v rámci reflexe měl očekávat, že mu některý z respondentů odpoví přesně to, co by výzkumník rád slyšel, jinými slovy, bude se mu snažit zavděčit či pomoci, a to v závislosti na jakémkoli z těchto faktorů; pohlaví, věk, vzdělání, socioekonomické postavení atp.¹⁸¹ Z rozhovorů uváděných v příloze předkládané práce tedy nelze čerpat statistická data k objasnění tlumočnické situace v dané jazykové kombinaci v Mexiku, nicméně lze si z těchto dat utvořit jakýsi pohled na celou problematiku, a právě o to tato práce usiluje..

5.3.1. Příprava polostrukturovaného rozhovoru

5.3.1.1. Výběr narátorek

Rozhovor dle Mišoviče začíná přípravou setkání s aktérem.¹⁸² Tato setkání se začala plánovat s dostatečným předstihem (v prvním ročníku navazujícího magisterského studia). Na webových stránkách Velvyslanectví České republiky v Mexiku je možné najít kontakt na šest tlumočnic/překladatelek, které jsem prostřednictvím elektronické pošty oslovila s prosbou o spolupráci na polostrukturovaných rozhovorech jakožto nedílné součásti předkládané diplomové práce mapující tlumočnickou situaci v Mexiku v již zmiňované jazykové kombinaci. Respondentky jsem ve zkratce zasvětila do mých představ o podobě tohoto výzkumu, o jeho účelu, předložila jim abstrakt, literaturu a nastínila jim, jak bych si naši spolupráci představovala (tzn. kde a za jakých podmínek by mohl náš rozhovor probíhat, v případě, že by souhlasily). Rovněž jsem je předem informovala o skutečnosti, že je žádám o dobrovolnou spolupráci bez nároku na jakoukoli finanční odměnu.

Z šesti oslovených tlumočnic a překladatelek na prosbu o spolupráci odpovědělo pět. Zpočátku jsem měla v plánu odcestovat do Mexika a rozhovory provádět osobně. Z tohoto

¹⁸⁰ MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. str. 81

¹⁸¹ Tamtéž str. 82

¹⁸² Tamtéž, str. 86

plánu nakonec z osobních a rodinných důvodů sešlo, proto jsem se na tlumočnice po zhruba deseti měsících obrátila znovu s prosbou o pomoc na dálku, konkrétněji s prosbou o účast na polostrukturovaných rozhovorech přes internetovou platformu. Na druhou zprávu mi z původních pěti odpověděly už pouze čtyři. Nicméně jedna z nich mi na prosbu o kontakt na další kolegy, kteří se věnovali či stále věnují v Mexiku v dané jazykové kombinaci tlumočení a překladu, poslala další kontakt. Počet narátorek byl tehdy pět.

V tuto chvíli jsem všem začala rozesílat Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů¹⁸³, jehož vzor mi poskytla paní profesorka PhDr. Jana Králová CSc. z Ústavu translatologie, za což bych jí tímto způsobem ještě jednou ráda poděkovala. Zmiňovaným souhlasem jsem získala možnost naše rozhovory nahrávat, neboť přepisy rozhovorů jsou nedílnou součástí předkládané diplomové práce¹⁸⁴. Některé z respondentek si do podmínek souhlasu vepsaly požadavek zkontrolovat a příp. upravit přepis svého rozhovoru¹⁸⁵.

Během rozhovorů jsem zjistila, že ne všechny respondentky se tlumočení věnovaly, naopak, většina z nich se tlumočení „vyhýbala“, či tlumočila „v krajní nouzi“. Proto jsem v návaznosti na toto zjištění, požádala všechny ještě jednou o pomoc při kontaktování dalších možných respondentů z jejich okolí. Na to konto jsem od skoro každé respondentky získala ještě pár dalších kontaktů, které jsem jeden po druhém oslovila. Z těchto kontaktů se nakonec rozhodly výzkumu zúčastnit další dvě narátorky trvale působící v České republice. Počet respondentek po zhruba pětíměsíční práci byl sedm. Z šestého rozhovoru jsem ovšem získala opět pár dalších kontaktů a dalších možností, kudy výzkum dále rozšířit, nicméně v rámci zachování zadání, a i z časových důvodů bylo potřeba rozhovory v určitý čas zastavit a empirickou část ukončit. Celkový počet respondentek se tedy nakonec vyšplhal na devět.

Přestože se jedná o nepočetný vzorek, mnohokrát jsem se přesvědčila, že více relevantních respondentů se pro tento výzkum v dané časové situaci získat nedalo. Tlumočnice, na kterou všechny respondentky v rozhovorech poukazovaly jako na tu, která se tlumočení v Mexiku v této jazykové kombinaci věnuje nejvíce a současně nejdéle, účast na rozhovoru odmítla. Narátorek, které tlumočily např. pouze jednou za celé své profesní působení v Mexiku jsem se tak ptala spíše na jejich názor, pocit a zkušenosti cizích, o které se s nimi někdo podělil.

¹⁸³ Viz příloha I

¹⁸⁴ Viz přílohy II-X

¹⁸⁵ více viz v oddíle o anonymizaci narátorek

5.3.1.2. *Anonymizace narátorek*

S narátorkami jsme se domluvily, že v celé diplomové práci nebude odhalena jejich identita, jednak z osobních důvodů a jednak z důvodů profesních. Ani v prepisech nahrávek nebudou figurovat pod vlastními jmény, každé z nich jsem z tohoto důvodu a po vzájemné dohodě přidělila číslo. Proto úvod metodologické části jaksí postrádá bližší představení respondentek – medailonky, tak zněla jedna z podmínek, které jsme si na počátku spolupráce vytyčily. Ze stejných důvodů jsem i k práci se samotnými prepisy přistoupila poněkud netradičním způsobem zmiňovaném výše a narátorky oslovila i po skončení rozhovorů. Každá z nich měla možnost zasáhnout do transkripce rozhovoru ještě před její publikací, neboť mi bylo řečeno, že se všechny navzájem znají a že některé (pro můj výzkum) nerelevantní informace (např. z osobního života) by raději, i přes anonymizaci, veřejně nepublikovaly. K této problematice se podrobněji vyjádřím v oddíle pojednávajícím o zpracování a úpravě transkripce.

Za účelem lepší orientace v závěru práce nicméně lze vytyčit dvě roviny, na nichž docházelo k rozhovorům. Jednu skupinu, tedy i rovinu, tvořily rozhovory s tlumočnicemi žijícími dlouhodobě v Mexiku, přičemž v tomto případě se v drtivé většině jednalo o rozhovory o laickém tlumočení¹⁸⁶, či o tlumočnických zážitcích z doslechu, zatímco o druhé rovině lze tvrdit, že představovala rozhovory na téma tlumočení profesionálního.

5.3.2. Metodika dotazů

Strukturovaná část rozhovorů pro první skupinu respondentek byla, jak se zmiňuje výše, v rámci možností totožná. Bohužel ne všechny měly zkušenost s tlumočením takovou, aby bylo možné se tázat na technické zázemí při simultánním tlumočení, případně na typ tlumočení, k jakému v Mexiku dle jejich zkušeností dochází nejvíce apod. Rámcově lze tedy tvrdit, že každá z respondentek odpovídala na tyto okruhy otázek:

- a) aktuální profesní lokalizace, příp. kdy dotyčná pracovně působila v Mexiku
- b) vzdělání, rekvalifikační kurzy a jiné
- c) razítko soudní tlumočnice nebo překladatelky
- d) profesní spolky
- e) nejčastější typ zakázek
- f) původ pracovních zakázek
- g) národnostní složení klientely
- h) kontakt na další možné narátory

¹⁸⁶ Blíže např. DP Kristiny Kasalové z roku 2021

- i) jiná jazyková kombinace než ta, které se práce věnuje
- j) výuka češtiny v Mexiku
- k) studium translatologie v Mexiku.

Tam, kde to bylo možné, se objevily dotazy na tlumočení, zejména pak na tyto aspekty:

- a) nejběžnější typ tlumočení
- b) (ne)dostatečná vybavenost kabin na simultánní tlumočení
- c) osvěta a vnímání postavy tlumočnicka ze strany publika
- d) bizarní, úsměvná, nebo jiná tlumočnická zkušenost
- e) vývoj tlumočení v dané jazykové kombinaci v Mexiku.

V dalších rozhovorech byly respondentky tázány již cíleně na tlumočení a jednotlivé jeho aspekty. V drtivé většině těchto rozhovorů (tedy rozhovorů označených v příloze VI-IX) se otázky dotýkaly přímo konkrétních tlumočnických zakázek v Mexiku, přičemž pouze jedna z těchto čtyř narátorek i nadále setrvává v Mexiku a v době, kdy tuto zakázku dostala, tam rovněž žila. Ostatní v době tlumočení trvale žily v České republice. V těchto rozhovorech se tedy nejčastěji objevovaly otázky typu:

- a) Jak jste se k této zakázce dostala?
- b) Kdo byl zadavatelem zakázky?
- c) Kdy toto tlumočení proběhlo?
- d) Jednalo se o ojedinelou spolupráci?
- e) Navázaly se v průběhu vašeho tlumočení nějaké vztahy mezi oběma stranami, které by přetrvávaly až doposud?
- f) Jakým směrem jste tlumočila vy a jaké další (jestli nějaké) bylo na akci zabezpečeno?
- g) Jak byste popsala technické zázemí (co se tlumočení týče) v Mexiku?
- h) Měla jste k sobě nějakého kolegu, nebo jste pracovala sama?
- i) Funguje v Mexiku ohledně tlumočení nějaká osvěta?
- j) Bylo vaše platové ohodnocení adekvátní vašemu výkonu?

Podle Pattona existuje v rámci kvalitativního rozhovoru v zásadě šest typů otázek; otázky o zkušenostech chování, otázky o názorech a hodnotách, otázky o pocitech, otázky o znalostech, otázky o vnímání a otázky kontextové a demografické¹⁸⁷. Předkládaný výzkum využil všech šest typů otázek. Nejčastěji se ve výzkumu objevovaly otázky na zkušenosti s tlumočením, u kolegyně překladatelek, které s tlumočením neměly velké zkušenosti, pak zejména otázky na názory a pocity ohledně tlumočení, např. jestli si myslí, že se tlumočení v Mexiku v dané jazykové kombinaci věnují spíše laikové, nebo spíše lidé, kteří vystudovali translatologii, či mají jiné tlumočnické vzdělání. Všechny narátorky první skupiny odpovídaly

¹⁸⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. str. 167

na otázky demografické, a sice na vzdělání a složení klientely. Tyto otázky jsem se nicméně snažila omezit na nutné minimum, neboť je obecně známo, že jsou poměrně nudné, jak píše Hendl¹⁸⁸, a nemusí být pro dotazovaného příjemné. Znalostní otázky se týkaly většinou Velvyslanectví České republiky v Mexiku a jeho fungování, mexických státních institucí a profesních spolků apod.

Patton tvrdí, že tyto otázky se dají aplikovat i v čase, tzn. lze se narátorů ptát jak na přítomnost, tak na budoucnost a minulost. Od zmiňovaných pěti původních narátorek se bohužel nepodařilo zjistit, jak tlumočení v Mexiku v jazykové kombinaci čeština-španělština fungovalo dříve a jestli zaznamenaly nějakou zásadní změnu. Na budoucnost tlumočnické profese v dané jazykové kombinaci se tento výzkum již nezaměřoval.

Z druhé skupiny narátorek naopak pochází rozhovor, v němž se respondentka věnuje zejména minulosti, neboť svou aktivní tlumočnickou kariéru již ukončila. V tomto konkrétním rozhovoru jsme místy některé z aspektů typických pro tlumočnické tradice minulých dob přirovnávaly ke stavu současnému a snažily se společně zhodnotit, jestli (příp. jakému) došlo k posunu.

Otázky jsou řazeny logicky tak, aby na počátku rozhovoru došlo k ověření, zda na druhé straně sedí osoba, která v Mexiku stále pracuje, tudíž jestli informace, které daný rozhovor přinese, se vztahují k aktuální situaci, či nikoli. Dále se ověřovaly informace získané z předchozí komunikace, příp. na webových stránkách narátorek. Obecně by se dalo tvrdit, že každé interview začínalo jednou, až dvěma demografickými otázkami, což Hendl¹⁸⁹ důrazně nedoporučuje. Podle jeho názoru se mají tyto otázky klást nenápadně během rozhovoru či na jeho konci, ale nikdy by se s nimi nemělo začínat. Nemám dojem, že bych tím rozhovorům nějakým zásadním způsobem uškodila.

Většina položených otázek by se dala označit za otevřené, což je rovněž jedna z charakteristik kvalitativního výzkumu. Nicméně v každém rozhovoru by se našla minimálně jedna uzavřená otázka, např. *Máte vystudované tlumočení nebo překlad?*

Pokud bychom charakterizovali otázky podle Mišoviče¹⁹⁰, první, rámcově stejné otázky pro všechny respondentky, bychom označili za vstupní, u některých se již jednalo o navazující a zjišťující. Dále se v rozhovorech poměrně hojně vyskytovaly otázky specifikujících, např.: *V návaznosti na naši předchozí emailovou komunikaci, (...)*¹⁹¹? Naopak jsem se snažila

¹⁸⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005., str. 169

¹⁸⁹ Tamtéž

¹⁹⁰ MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. str. 89-91

¹⁹¹ Viz příloha VI

vyhýbat nepřímým otázkám typu: *Myslíte si, že ostatní kolegyně tlumočí raději simultánně nebo konsektivně?* Otázky jsem se snažila naformulovat tak, aby mi respondentky odpovídaly samy za sebe. V případech, kdy jsem předem věděla, že nemají relevantní zkušenost pro tento výzkum, jsme si vše vyjasnily písemně ještě před začátkem rozhovoru. Těmto respondentkám jsem dané otázky buď nepokládala vůbec, nebo mi popisovaly zkušenosti dalších kolegyň, které znaly z doslechu. Poměrně často jsem rovněž sáhla po interpretačních otázkách typu: *Většinou se tedy jednalo o překlady víz, je to tak?*¹⁹²

Bohužel musím zpětně kriticky zhodnotit i pár otázek, které by se daly označit za sugestivní. Domnívám se však, že minimálně některé z nich lze považovat za spontánně sugestivní, tzn. jedná se o reakci na danou respondentku, příp. na odpověď respondentky předchozí. Ilustrujme si tuto problematiku na následujícím příkladu:

A: Já jsem spíš měla na mysli, jestli byste třeba nestála o to, aby s vámi z Česka už jela kolegyně?

N: O to bych stála v některých případech, ale obávám se, že to není reálné.

A: Myslíte si, že to není reálné z finančních důvodů?

*N: Ano.*¹⁹³

V tomto případě jsem měla raději uplatnit metodu rozvíjejícího sondování, tedy otázku položit zhruba takto: *„Mohla byste prosím nastínit, z jakého důvodu se obáváte, že to není reálné?“*

5.3.3. Průběh rozhovorů

Přípravná fáze rozhovorů byla již poměrně důkladně popsána výše, proto se k ní již nebudu v této části práce vracet, nicméně navážu na ni popisem průběhu rozhovorů.

Všechny narátorky, s nimiž jsem měla možnost spolupracovat, byly nesmírně ochotné, milé a snažily se mi s prací pomoci, ač například s tlumočením v dané jazykové kombinaci do styku příliš nepřišly. V žádném rozhovoru jsem neměla pocit, že by komunikace mezi námi nefungovala, neplynula, nebo hůře, že by byl rozhovor narátorce nepříjemný.

Na začátku každého rozhovoru jsem se vždy ujistila:

- a) že všechny technické aspekty online rozhovoru jsou správně zabezpečeny a veškerá technika funguje tak, jak má (zejména jsem kontrolovala připojení, mikrofony a nahrávací zařízení).

¹⁹² Viz příloha č. II

¹⁹³ Viz příloha č. VIII

- b) že narátorka s rozhovorem i jeho nahráváním a pozdějším zveřejněním přepisu opravdu souhlasí!

Následovaly vstupní, navazující a další otázky. Tuto prostřední část bych označila jako zjišťovací – relevantní informace pro svůj výzkum jsem totiž čerpala právě z ní. Podotýkám, že nahrávky pořízené během rozhovorů nejsou součástí předkládané diplomové práce, ani jejích příloh.

Minimálně stejně důležitá jako „prostřední“ fáze rozhovorů je fáze závěrečná, v rámci níž jsem ze strany narátorek již pociťovala jakési uvolnění a důvěru a proto jsem si dovolila je požádat o vyprávění bizarní nebo úsměvné tlumočnické zkušenosti z jejich praxe (v případě narátorek, které žádnou tlumočnickou praxe neměly, jsem otázku upravila v závislosti na informacích, které mi do té doby respondentky sdělily). Tyto povětšinou úsměvné historky považuji za skvělé zakončení rozhovorů, přičemž si dovoluji tvrdit, že v nás obou (jak ve výzkumnici, tak v narátorce) zanechaly příjemné pocity z celého rozhovoru. Zisk byl v tomto případě dvojitý; já jsem získala informace o dané problematice z jiného úhlu pohledu a narátorka (alespoň doufám) neměla z rozhovoru dojem, že byla pouze zneužita jako zdroj informací nebo že jsem se k ní slušně a s respektem chovala jen do doby, než jsem získala potřebná data.¹⁹⁴ Cílem každého rozhovoru bylo, aby má komunikační partnerka odcházela s pocitem dobrého oboustranného společného setkání,¹⁹⁵ přičemž jsem myslela na zásady, o nichž se v návaznosti na Schensula (1999) zmiňuje Mišovič, a sice: udržovat průběh rozhovoru, udržovat pozitivní vztah s účastníkem a vyhnout se předsudkům vůči aktérovi.¹⁹⁶

¹⁹⁴ MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. str. 104

¹⁹⁵ Tamtéž, str. 88

¹⁹⁶ Tamtéž, str. 89

5.4. Příprava, úprava a zobrazování nashromážděných dat

Následující kapitola se zaměřuje na tři důležité aspekty týkající se úpravy nasbíraných dat; na problematiku transkripce, kategoriální systematizaci dat a metody zobrazování dat.¹⁹⁷

5.4.1. Transkripce

Za transkripci předkládaná DP považuje převod mluveného slova na psaný text jakožto následný zdroj dat. Přestože se jedná o časově velmi náročný proces, pro analýzu a interpretaci dat, je transkripce nutná. Hedl¹⁹⁸ vymezuje v návaznosti na Mayringa (1990) čtyři druhy transkripce, přičemž v tomto výzkumu se využívala výhradně transkripce doslovná.

V souladu se zvyklostmi v podobných typech výzkumu, tato práce nezachovává jazykové zvláštnosti v projevech jednotlivých narátorek, inklinuje spíše k převodu textu do spisovného jazyka hodného akademické půdy, na níž bude tato práce předkládána. Na druhou stranu zde byla snaha o minimální zásah do autenticity projevu mluvčích, a proto jsem zasahovala zejména do svého vlastního projevu, v němž jsem upravovala stylistické neobratnosti a chyby ve větné skladbě. Podle Hendla¹⁹⁹ k tomuto postupu dochází hlavně tehdy, pokud se soustředíme na obsahově-tematickou rovinu rozhovoru, tudíž naším prioritním cílem není lingvistická rovina projevu.

Transkripce se vždy vyhotovovala z celé nahrávky, a až po jejím plném přepisu jsem si celý text několikrát přečetla a eliminovala pasáže, které pro tento výzkum nebyly relevantní, anebo si jejich smazání dotyčná respondentka přála z jiného, osobního, důvodu. Konverzace, jejichž obsah není předmětem této práce, byly z transkripcí v přílohách vyloučené a daná místa jsou označena tímto způsobem: „(...)“.

Pro snazší orientaci je rovněž v transkripcích na první pohled zřejmé, kdy hovoří autorka práce (A) a kdy hovoří narátorky (N).

¹⁹⁷ HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. str. 152

¹⁹⁸ Tamtéž

¹⁹⁹ Tamtéž

5.4.2. Kategoriální systematizace dat

Kategoriální systémy slouží dle Hendla²⁰⁰ k provádění redukce dat. Jinými slovy se jedná o jakousi klasifikaci, třídění a seskupování nasbíraných dat do různých větších či menších celků. U kvantitativního výzkumu vznikají jednotlivé celky (systémy) ad hoc podle potřeby daného empirického materiálu, zatímco u výzkumů kvantitativních bývají systémy dané předem.

Pro potřeby této práce jsem vytvořila několik hnízd, do nichž jsem si rozčlenila odpovědi a reakce jednotlivých narátorek:

- a) Vzdělání
- b) Časoprostor
- c) Zkušenost
- d) Zadavatel
- e) Finanční ohodnocení
- f) Typ tlumočení
- g) Jazykový režim tlumočení
- h) Technické zázemí
- i) Zážitek (úsměvná historka)

Tato „hnízda“ se do značné míry vcelku logicky překrývají s okruhy otázek vymezenými výše.

5.4.3. Zobrazovací prostředky

V kvalitativním výzkumu bývá nejčastější zobrazovací metodou text. Poměrně málo se dle Hendla využívá zobrazení pomocí tabulek a z nich vycházejících grafů²⁰¹. U některých nasbíraných dat, u nichž bylo zobrazení pomocí tabulek a grafů možné, jsem se rozhodla tento způsob zobrazení rovněž ve svém výzkumu využít. Jedná se především o „faktografické“ otázky, které jsem narátorkám pokládala zejména na začátku rozhovorů. Z určitého úhlu pohledu by se na tento extrakt dalo nahlížet jako na samostatný „mini“ kvantitativní výzkum v rámci rozsáhlejšího kvalitativního výzkumu.

²⁰⁰ HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. str. 155

²⁰¹ Viz přílohy XI – XIII

5.5. Problémy spojené s přípravnou fází a průběhem rozhovorů

Některá úskalí, kterým jsem při zpracovávání výzkumu čelila, byla již zmíněna (např.: sugestivní otázky atp.), nicméně tato část má za cíl představit ještě některá další.

Ač se může zvolená metoda sběru dat jevit jako triviální, nemusí to tak nutně být. Já jsem např. podcenila přípravnou fázi rozhovorů, konkrétně oslovování jednotlivých respondentek, kdy jsem nedokázala správně odhadnout, jak dlouho bude první rozhovor trvat a čas jsem velmi nadsadila. S přihlédnutím k tomu, že jsem narátorkám nemohla poskytnout žádnou odměnu za účast na výzkumu, bylo z mé strany přinejmenším nezodpovědné nadsadit časovou náročnost rozhovoru v emailové komunikaci s respondentkami, na což mě jedna z nich (a za to jí velmi děkuju) kolegiálně upozornila.

Dalším problematickým aspektem bylo mé vyjadřování vůči narátorkám v průběhu rozhovorů; mnohdy jsem se nechala unést jejich ochotou mi pomoci a neformálností, s níž přistoupily k rozhovoru do takové míry, že jsem si nedokázala dodržet odstup, chladnou hlavu a vyjadřování hodné vědeckého výzkumu a práce na akademické půdě.

Abych se vyvarovala nejrůznějších problémů, připravila jsem na začátku empirické části několik otázek, které jsem nejprve sama prošla a vyhodnotila, které jsou vhodné a nutné a které nikoli tak, aby jich na konci nezbylo více než dvacet. Následně jsem tyto otázky konzultovala s vedoucí práce. Během několika prvních rozhovorů jsem rovněž zjistila, že některé z původních otázek nejsou zcela vhodné a vyřadila je až po „pilotním rozhovoru“. Před každým rozhovorem jsem otázky znovu procházela a upravovala jejich počet i formu, zejména v závislosti na tom, zda měly respondentky zkušenosti s tlumočením či nikoli.²⁰²

Při některých rozhovorech (zejména při jejich následném přepisu), jsem zjistila, že se zde možná až příliš často objevovalo tzv. povzbuzující sondování, tedy opakování části odpovědí respondentek a následné přitakávání pomocí citoslovcí typu „hm“, nebo slovy typu „chápu“ a „rozumím“. Od respondentek v tomto ohledu nemám zpětnou vazbu, nicméně osobně se budu snažit nejen z těchto chyb poučit a v dalších výzkumech se jim, pokud možno, vyhnout.

²⁰² MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. str. 106

6. Vyhodnocování dat, jejich analýza a interpretace

Ještě před samotnou analýzou všech nashromážděných dat bylo třeba si uvědomit, že ne všechna data se dají analyzovat najednou, neboť každá z narátorek se nachází v jiné životní situaci a tlumočení v Mexiku se věnovala z jiných důvodů (pokud vůbec). Rozhovor byl veden celkem s devíti respondentkami, z nichž čísla dvě, tři, čtyři a pět²⁰³ byly²⁰⁴ (nebo stále jsou) vedeny jako překladatelky a/nebo tlumočnice na webových stránkách Velvyslanectví České republiky v Mexiku. Respondentka s číslem jedna v Mexiku pracovně nikdy nepůsobila, věnuje se překladatelství v České republice. Od ní jsem získala kontakt mimo jiné i na narátorku s číslem šest, s níž jsem po předchozí písemné domluvě hovořila převážně na téma jednoho uskutečněného tlumočení v Mexiku v dané jazykové kombinaci, které zajišťovala v roce 2018. V podobném duchu byl i následující rozhovor, tedy s respondentkou číslo sedm, která současně v Mexiku žije a zajišťovala zatím pouze jedno tlumočení pro delegaci v roce 2022. Poslední dvě respondentky jsou zavedené tlumočnice v České republice, které v Mexiku v dané jazykové kombinaci pracovně působily jako doprovod a tlumočení pro české delegace. Poslední respondentka se tlumočení profesně již nevěnuje.

Právě kvůli výše nastíněné rozmanitosti bylo třeba si před interpretací dat uvědomit, že každá z respondentek, i přesto, že ve většině případů se časové rozmezí jejich působnosti překrývalo, nahlíží na danou problematiku jinak. V důsledku toho jsem se rozhodla interpretovat získaná data rozděleně; v první řadě jsem analyzovala data z rozhovorů s respondentkami s čísly dvě, tři, čtyři a pět. Druhou pomyslnou skupinou k analýze představovaly ojedinělé tlumočnické zkušenosti respondentek s čísly šest a sedm. Respondentky s čísly osm a devět jsem opět analyzovala zvlášť, nicméně s přihlédnutím k analýze rozhovoru s respondentkou číslo šest, neboť zadavatel těchto tlumočnických zakázek pocházel z České republiky, ve všech případech se jednalo o státní návštěvu či zájem, nikoli zájem soukromě-podnikatelský. Rozhovor s respondentkou číslo jedna pro mě byl jednak jakousi „zátěžovou“ zkouškou, jednak srovnávacím elementem pro analýzu každého rozhovoru. Informace získané v tomto rozhovoru se totiž nejvíce blížily mé vlastní počáteční představě o celkové situaci a dané problematice jakožto nezasvěceného pozorovatele zvenčí.

²⁰³ Přepisy označené v přílohách této práce jako III-VI

²⁰⁴ V době oslovování respondentů pro účely této práce

6.1. Vývoj tlumočení v Mexiku v dané jazykové kombinaci

Jak již bylo řečeno výše, každá z analyzovaných skupin respondentek má specifický pohled na věc, který úzce souvisí s tím, v jaké sféře se pohybuje a kde žije, mimo to, jestli se věnuje tlumočení plně, okrajově, či vůbec. Co nicméně všechny spojovalo, byl fakt, že mi nebyly schopné nabídnout informace o vývoji tlumočení v dané jazykové kombinaci v Mexiku. Jakýsi skromný přehled jsem tedy na základě kladených dotazů, vlastní znalosti a uvedené literatury vytvořila sama.

Co se týče rozhovorů, vycházela jsem primárně z posledního, tedy z přílohy X. Tato tlumočnice žijící v České republice pracovně v Mexiku tlumočila celkem třikrát, konkrétně v letech 1999, 2003 a 2004.

Během tohoto rozhovoru jsme narazily na několik míst, která se lišila jednak od mé současné představy o tlumočení, jednak od vyprávění její kolegyně, respondentky č. VIII. Nejpalčivější „rozkol“ jsem zaznamenala u otázky na finanční ohodnocení tlumočení. Zatímco respondentka s číslem devět měla pocit, že finanční ohodnocení její práce tehdy bylo adekvátní, respondentka číslo osm a já se domníváme, že finanční ohodnocení za odtlumočený den, které (dle slov respondentky číslo devět) nastavili tlumočníci z ASKOTu společnými silami, zůstalo od té doby neměnné, ač veškeré ostatní služby se velmi citelně zdražily.

Další rozdíl, nicméně nepřekvapivý, nastal u odpovědi na otázku, proč místo této konkrétní české tlumočnice nenajal zadavatel místní česky hovořící sílu v Mexiku. Zatímco odpověď respondentky číslo devět nelze považovat za zvlášť překvapující, a sice tehdy v Mexiku zdaleka nežilo tolik Čechů jako dnes, navíc rozhodně neměli takovou znalost obou jazyků, s jakou se běžně setkáváme dnes, informace od druhé tlumočnice za překvapivé označit lze. I přesto, že jsme se shodly na tom, že delegace šetří finanční prostředky „kde se dá“, tedy zejména na tlumočnickovi, v tomto případě raději spolupracují s dlouhodobě prověřeným tlumočnickem, který je doprovází po celou dobu cesty, tzn. i v letadle, na hotelu, na veškerá jednání, ale i mimo ně raději, než aby pokaždé spolupracovaly s jinou, doposud neprověřenou místní silou. Vyrozuměla jsem rovněž, že toto jednání ze strany státních institucí se zřejmě odvíjí od nějaké nepřilíh pozitivní minulé zkušenosti.

Některé respondentky (někdy do záznamu, někdy mimo něj) uvedly, že v Mexiku překládají (některé dokonce i tlumočí/tlumočily) již několik let, a proto jsem se mylně domnívala, že by mi mohly nastínit vývoj tlumočení, příp. překladu v tomto ohledu. Nejen z jejich slov však vychází následující shrnutí.

Dříve se v Mexiku mezi češtinou a španělštinou tlumočilo méně často. Jednalo se zejména o státní návštěvy českých delegací za účelem utužení vztahů, navázání nových spoluprací apod. V současné době přetrvává tento typ návštěv, přičemž ho s vcelku vysokou četností střídají jednání soukromá, firemní.

Zatímco tlumočení oficiálních státních návštěv v Mexiku a doprovod delegací různých státních institucí zabezpečuje úzký okruh profesionálních tlumočnicků a tlumočnic dlouhodobě žijících v České republice, soukromá firemní jednání zaštiťuje většinou narychlo najatá místní „tlumočnická“ síla. Nejčastěji se za tokovou místní sílu označuje český krajan žijící v Mexiku, který ovládá jednak mateřštinu, jednak španělštinu, nicméně není profesionálním tlumočnickem. Takové osobě může (ovšem není to pravidlem) soukromník za odvedený tlumočnický výkon zaplatit menší finanční obnos, než kdyby si v České republice najal tlumočnicka, kterému by byl povinen uhradit náklady spojené s cestou do Mexika, ubytování po dobu tlumočnické zakázky a samotnou tlumočnickou službu. Z vlastní zkušenosti a získaných informací vím, že v tomto typu případů by se jednalo o ekonomický nesmysl ze strany soukromého subjektu.

Nemíním tím ovšem, že v Mexiku nežijí profesionální²⁰⁵ tlumočníci v dané jazykové kombinaci. Dle zjištěných informací je jich poskrovnu, nicméně existují. Některé narátorky jsou dokonce vedeny v jedné, nebo dokonce v obou zemích²⁰⁶, jako soudní tlumočnice. Bohužel se mi nepodařilo se se všemi z nich spojit, přičemž se domnívám, že zejména od jedné z nich, pohybující se na mexickém tlumočnickém trhu již několik let, bych získala relevantní informace nejen k problematice vývoje tlumočení. Tito profesionální tlumočníci se v Mexiku pohybují většinou ve větších městech, při ambasádě či konzulátech, žíví se především překladem spojeným s matriční činností konzulátů a tlumočením.

V tomto ohledu v Mexiku rovněž došlo k mírnému vývoji. Dříve nebylo běžné, aby cizinec žijící v Mexiku získal označení „perito traductor“ nebo „perito intérprete“, neboť se k jeho získání oficiální cestou požaduje mimo jiné mexická národnost. Pro představu příkládám požadavky pro získání označení „perito intérprete“ v Mexiku²⁰⁷;

1. *Tener la nacionalidad mexicana.*
2. *Un dominio comprobable del idioma extranjero para el cual se está postulando.*
3. *No tener antecedentes penales ni haber sido condenado por algún delito.*
4. *Comprobar la actualización de sus conocimientos, periódica o constante.*

²⁰⁵ Autorka si je vědoma problematiky pojmu profesionální tlumočnick, neboť není dobře zakotvený. Mínil tím tlumočnicka, který se profesně věnuje zejména tlumočnické profesi, která se většinou podílí na jeho příjmech. Nehraje zde roli, je-li tlumočnick veden jako „perito intérprete“ v Mexiku nebo „soudní tlumočnick s kulatým razítkem“ z České republiky.

²⁰⁶ Myslí se Mexiko a Česká republika

²⁰⁷ Získáno z internetových stránek *Instituto Superior de Estudios en Traducción e Interpretación* <https://iseti.org.mx/biblioteca/110-perito-traductor-autorizado-por-el-tribunal-superior-de-justicia>, (12.3.2024)

5. *No haber sido sancionado por alguna falta grave en el proceso administrativo.*
6. *Tener residencia efectiva en el estado en el que se está postulando.*
7. *No pertenecer a ningún culto religioso.*
8. *Gozar de buena reputación.*

Přestože ani dnes se běžně s Čechem, který by se mohl chlubit oficiálně získaným mexickým označením „perito intérprete“ nesetkáme, některé z narátorek toto označení získaly. Jak napovídá obsah přílohy č. III, toto označení v Mexiku lze získat i jinými způsoby...

Co se týče přístupu k tlumočení a jeho různým disciplínám a typům, i zde lze v odpovědích respondentek zaznamenat lehký vývoj. Při analýze této problematiky jsem mohla pracovat pouze s výpověďmi respondentek s osobní tlumočnickou zkušeností. Jednalo se zejména o respondentky č. dvě, tři, čtyři, sedm, osm a devět. Usoudila jsem, že během posledních zhruba dvaceti let došlo k vývoji konsektivního tlumočení a v jeho částečný přerod v tlumočení simultánní, přestože tomu v Mexiku ne vždy odpovídá technická vybavenost. Patrná je i tendence, že v zájmu úspory času by se organizátorům nejvíce vždy hodilo tlumočení simultánní, nicméně na to se mnohem hůře shání schopná a hlavně ochotná „místní síla“. Dalším problémem je, že organizátor mnohdy nedokáže zabezpečit dostatečné technické zázemí pro simultánní tlumočení, pročez tento typ zakázek nekončí nejděrněji.

Zaměřím-li se na druhou skupinu tlumočnic, tedy na tlumočnice žijící v České republice, doprovázející české delegace na státní návštěvy do Mexika, situace je a v minulosti i byla trochu jiná. Jelikož se často jedná o návštěvy na nejvyšší úrovni, je třeba, aby Mexiko předvedlo, že dokáže po technické stránce bez problému zabezpečit jakýkoli typ tlumočení, taková je alespoň zkušenost tlumočnice číslo osm. Nutno ovšem dodat, že se s nejednou kolegyní shoduje na faktu, že záleží na dané události, na návštěvě, která přijíždí, na organizátorovi a dalších aspektech. V tomto ohledu došlo dle slov tlumočnice číslo osm v Mexiku ke znatelnému vývoji; zmínila se, že na ni technická vybavenost Mexičanů po tlumočnické stránce udělala velký dojem, jejich technologie údajně v některých ohledech ty naše hravě předčí.

6.2. Současný stav tlumočení v Mexiku v dané jazykové kombinaci

Jak vyplývá z předchozího shrnutí ohledně vývoje tlumočení, současný stav na jedné straně do jisté míry můžeme charakterizovat jako pokrokový ve srovnání s minulými lety, na druhé je třeba si připustit, že v některých aspektech nedošlo k vývoji žádnému nebo naprosto nedostatečnému.

Podkapitola č. 6.2. je v zájmu snazší orientace rozčleněná na několik dílčích segmentů. Postupně se tedy bude popisovat četnost a podoba různých typů tlumočnických zakázek, se kterými se respondentky při své praxi setkaly, průběh simultánního tlumočení v Mexiku, konsektivního tlumočení (jednání, doprovodné tlumočení, ale i školení), šušotáž a tlumočení z listu. Dále se podkapitola zaměřuje na pracovní podmínky tlumočnicka ze všech možných úhlů včetně kolegiality a následně na poskytovanou technickou vybavenost míst, na nichž má docházet k simultánnímu tlumočení. V neposlední řadě se nastíní problematiku role tlumočnicka a otázka osvěty této role v Mexiku. Závěr kapitoly je pak věnovaný některým zajímavým či nevšedním tlumočnickým zážitkům narátorek.

6.2.1. Typy zakázek

Tato část mapuje poměrně širokou paletu zakázek, s nimiž se narátorky setkaly. Respondentky žijící v Mexiku se nejvíce věnovaly či věnují překladatelským zakázkám zadávaným převážně úřadem, v němž byly (nebo stále jsou) zaměstnané. Prakticky všechny ženy se shodly na tom, že tato práce není nijak náročná, neboť když si překladatel vytvoří jakýsi mustr pro určitý překlad, každá další zakázka podobného rázu bývá otázkou několika minut. Nejčastěji se překládají víza, rodné listy, výpisy z rejstříku trestů, vysvědčení, úmrtní listy a dokumenty spojené se svatbou.

Jedna narátorka do výzkumu přispěla úsměvnou historku týkající se právě problematiky překladů a jejich formální různosti napříč všemi státy tvořícími mexickou federativní republiku.

„(...) než jsem odjížděla z Mexika, měla jsem udělaný mustr na třicet jedna z celkových třiceti dvou podob dokumentu na výpis z trestního rejstříku a poslední zakázka na překlad, která mi přišla, byl výpis z trestního rejstříku ze státu Chiapas, to byl ten třicátý druhý“²⁰⁸.

K problematice překladatelských zakázek (a nejen těch) ještě nutno dodat, že se nejedna narátorka setkala i se zakázkou pro jinou jazykovou kombinaci, než byla ta, s níž běžně pracovala (příp. pracuje). Jednalo se převážně o kladné odpovědi na otázku, zda je v Mexiku běžnou praktikou zadávat překladatelům a tlumočnickům s jazykovou kombinací čeština-

²⁰⁸ Viz příloha č. IV

španělština zakázky v jazykové kombinaci slovenština-španělština, příp. polština-španělština, nebo úplně jiné. Nejedna respondentka mi potvrdila, ať už v rovině překladů či tlumočení, že k těmto situacím dochází poměrně běžně, přestože Slovenská republika má v Mexiku svou ambasádu a překlady ze své mateřštiny a do ní, by si tedy měla země řešit s překladateli a tlumočníky, pro něž je slovenština mateřským jazykem.

Na druhou stranu by bylo dobré zmínit, že jak jsou na jedné straně zakázky, tzn. poptávky služeb tlumočnicků a překladatelů v Mexiku zvláštní, na druhé straně této mince je třeba si uvědomit, že nabídka služeb bývá často možná ještě zvláštnější. Jedna narátorka vyprávěla, jak již poměrně dlouho po rozdělení Československa v Mexiku zaslechla, že se v hlavním městě pohybuje někdo, kdo údajně velmi zdatně překládá a tlumočí z a do „checoslovaco“.

„(...) se tam objevil nějaký pán, který údajně uměl asi třicet jazyků, včetně „checoslovaco“. Tehdy už jsem tam pracovala a strašně mi to vadilo, protože tenhle pán nestydatě tvrdil, že umí jazyk země, která už dávno neexistuje...“²⁰⁹

Dále stejná narátorka ještě uvedla:

„Jednou mi nicméně přišla nabídka na překlad do slovenštiny. Takže jsem zase musela někomu vysvětlit, že „checoslovaco“ neexistuje, že se jedná o dva různé jazyky a že si mají zavolat na ambasádu Slovenska.“

Od překladu se pomalu dostáváme na tzv. „území nikoho“ – na pomezí překladu a tlumočení, přičemž výše zmiňovaná problematika se dotýká obou kategorií zřejmě stejnou měrou.

Z odpovědí respondentek žijících v Mexiku plyne, že pakliže tlumočily, většinou se jednalo o tlumočení konsekutivní, bilaterální, nebo (a to asi v největší míře) o tzv. šušotáž. Méně často, konkrétně se jednalo o akce spočítatelné na prstech jedné ruky, o tlumočení simultánní. S tím měly více zkušeností naopak tlumočnice žijící dlouhodobě v České republice, přijíždějící do Mexika jako doprovod nějaké delegace. Ani v tomto případě se nicméně nejednalo o mnoho případů. Ostatně doprovod delegací je vždy náročný po všech stránkách, protože tlumočnick musí zajistit přenos veškerého jazykového projevu pro svou delegaci, ať už se jedná o bilaterální jednání, konferenci, či komentovanou prohlídku. K problematice doprovodů na této rovině se na následujících řádcích vyjadřuje respondentka č. VIII:

„N: Když letím s delegací, tak vlastně tlumočím všechno, co je potřeba. Na začátku je většinou nějaké doprovodné tlumočení, potom samotná konference, ale když je to delegace jako např. ta věnovaná Lidicím, tak konference ani není, nahrazují ji bilaterální jednání.“

A: Na těch bilaterálních jednáních se tlumočí nejvíce konsekutivně?

N: Ano, ale v posledních letech také začíná být ten model nejenom v Mexiku, že tam právě je kabina. Záleží na úrovni toho jednání. A možná i na délce nebo formátu. To by vám asi řekl někdo víc z protokolu. Když je třeba jen nějaká zdravice, že se prostě potkají třeba předsedové parlamentu nebo

²⁰⁹ Viz příloha č. III

*prostě krátce ministři, pozdraví se, tak tam asi ani není ta kabina vhodná. Když se pak jedná ve vyšším stylu, tak v posledních letech tam tu kabinu dávají. (...)*²¹⁰

Dále mě zajímalo, jestli se v rámci úspory času uplatňuje i tlumočení z listu, nebo jestli se od této metody postupně upouští a nahrazuje ji tlumočení simultánní. Relevantní odpověď jsem dostala ve třech rozhovorech, konkrétně s narátorkami č. IV, VIII a IX a jednalo se o tyto odpovědi:

*„(...) Asi jsem zažila situaci, že jsem dostala do ruky nějaký projev na poslední chvíli, takže jsem tlumočila z listu, ale nepřevládá to.*²¹¹

*(...) Tady jsem ho dělala jen mezi angličtinou a španělštinou a bylo to součástí toho kurzu, který jsem tu skládala. Ale jinak se s ním běžně nepotkávám, leda tak u notáře, ale jak říkám, není to v té jazykové kombinaci, která vás zajímá.*²¹²

*Eso venía un par de veces, por ejemplo con la señora Benešová; le gustaba hablar en público y siempre tenía su discurso preparado – entonces me lo daba. En Oaxaca, por ejemplo, hice tlumočení z listu – con todo el pueblo reunido – la alcaldesa emprendió un discurso con eso: “ Estimada ciudadana Benešová.” Y como a mí me daba igual decir cualquier cosa, decía: “Vážená občanko, Benešová...”*²¹³

Z těchto výpovědí vyplývá, že se jedná spíše o okrajovou záležitost, minimálně ve zkoumaných případech. Dalo by se rovněž tvrdit, že tlumočení z listu už je v této rovině možná překonanou praktikou, nebo se uplatňuje při jiných typech akcí, příp. v jiných jazykových kombinacích častěji než v té zkoumané touto prací.

²¹⁰ Viz příloha č. IX

²¹¹ Viz příloha č. IX

²¹² Viz příloha č. V

²¹³ Viz příloha č. X

6.2.1.1. *Konsekutivní a doprovodné tlumočení*

Jak již bylo nastíněno výše, konsekutivní a doprovodné tlumočení je současně ve zkoumané oblasti a jazykové kombinaci nejběžnější praktikou. Na této skutečnosti se shodly jak narátorky žijící v Mexiku, které se primárně věnují překladu či výuce češtiny, tak tlumočnice přijíždějící do Mexika jako doprovod delegací.

I přesto, že se jedná o stejnou činnost v rámci tlumočení, z rozhovorů je patrné, že v Mexiku v této souvislosti dochází k minimálně dvojímu typu konsekutivního tlumočení, stejně tak i k dvojímu typu tlumočení doprovodného. Konsekutivní tlumočení, s nímž se povětšinou setkaly respondentky působící dlouhodobě v Mexiku, bylo dle jejich slov poměrně uvolněné, nevázané zbytečnými pravidly a osvobozené od protokolu. Něco naprosto odlišného ovšem popisují respondentky s čísly III., VIII a IX, které konsekutivně tlumočily návštěvy nejvyšších státníků a významných osobností, při nichž je protokol a dodržování pravidel nezbytností. Obdobná dichotomie vzniká i u pohledu na tlumočení doprovodné, přičemž jsem si všimla, že záleží na tom, koho daná tlumočnice zrovna doprovázela. Což ilustruje respondentka č. II, když popisuje, že tlumočení jako takové ráda nemá, ale problém jí nedělalo tlumočit „přátelské“ jednání dvou inženýrů hovořících o určité části nějakého stroje, protože komunikace těchto dvou mužů byla klidná, nestrojená, uvolněná a plná vtipu. Podobný zážitek s konsekutivním tlumočením mi popisovala respondentka č. VII zhruba takto:

„(...) Ale nebylo to nějaké stresující. Bylo to takové hodně uvolněné. Ta slečna jim říkala krok po kroku, co mají dělat, a já to jen překládala do španělštiny. Když oni něčemu nerozuměli, nebo měli nějaké extra otázky, tak jsem to zase překládala jí do češtiny, takže bylo to takové hodně uvolněné. (...). Nebylo to složité tlumočení. Např.: zmáčknete tlačítko start apod., složité bylo to, že se jednalo o části stroje, které já neznám, ty jsem se musela naučit. Vlastně jsem od nich dostala podklady ještě, než přijeli. Zaslali mi excel tabulku s výrazy, které používají. Co je třeba přísavka a na co to slouží. Takže jsem se připravila dopředu. (...)“²¹⁴

Na poslední slova respondentky č. VII lze poměrně snadno navázat problematikou příprav na konsekutivní tlumočení. Na jedné straně tedy máme uvolněné, klidné tlumočení, kde tlumočnice předem dostala materiál, který si mohla připravit. Na straně druhé stojí konsekutivní tlumočení konferencí při doprovodu delegací, kde je příprava minimální. U respondentky č. IX doma jsem měla možnost nahlédnout do sešitků a brožur, které vždy tlumočnice před cestou do Mexika dostala. Nejednalo se ovšem o přípravný materiál, který by např. udával stěžejní body diskurzu jednotlivých řečníků, ale o jakýsi jmenný seznam řečníků se zařazením k politické straně apod. Mým zájmem v tuto chvíli není hanit tyto brožury, naopak, myslím si, že určitým přínosem opravdu pro tlumočnici byly, nicméně na obsah

²¹⁴ Viz příloha č. VIII

diskurzů ji v žádném případě nemohly připravit tak, jako např. podrobný popis stroje a jeho částí, který získala již zmiňovaná narátorka č. VII.

Od respondentky č. V jsem zjistila, že drobné akce, které se konaly pod záštitou konzulátu České republiky v Mexiku, většinou koordinoval někdo, kdo ovládá oba jazyky, přičemž neměl problém se domluvit jak s pořadatelem, tak s hosty. Pokud bylo potřeba jazykových služeb, ať už tlumočnických nebo překladatelských, jednalo se o malé, nevýznamné a pomocné práce, které většinou poskytl někdo ze zaměstnanců konzulárního úřadu v rámci svého pracovního poměru.

6.2.1.2. *Simultánní tlumočení*

Ve všeobecném úvodu k této kapitole bylo již řečeno, že simultánnímu tlumočení se v Mexiku v dané jazykové kombinaci věnují spíše tlumočnice, které dlouhodobě působí na českém pracovním trhu a do Mexika či jiných zemí jezdí jako doprovod nejčastěji státních delegací. Nicméně ani to není pravidlem. O simultánním tlumočení jsem hovořila s více respondentkami, konkrétně se jednalo o respondentky s čísly: II, III, IV, VIII a IX, přičemž jako doprovod pro delegace působily pouze dvě poslední. Narátorka č. II se o simultánním tlumočení zmiňovala spíše v souvislosti s údělem mluvčího českého původu s dobrou znalostí španělštiny v Mexiku a respondentka č. IV ho zmiňovala jednak v jiné jazykové kombinaci a jednak jako cosi, čemu se nerada věnuje, což mi zároveň i objasnila:

„(...) Kabiny mají, někdy se jedná pouze o poloviční kabiny, někdy o normální. Já simultánní tlumočení nemám ráda, takže se snažím mu vyhýbat. Myslím, že je to jednak věkem, ale i tím, že na to vlastně nemám vzdělání. Možná, že kdybych měla simultánně tlumočit do španělštiny, tak by mi slova naskakovala rychleji, protože si toho na sobě všímám. Občas se zapřemýšlím, jak se co řekne a ztratím dvě až tři vteřiny, které se pak špatně dohánějí. Stejně to mám ale i se simultánním tlumočením mezi angličtinou a španělštinou, prostě do té kabiny nerada chodím. Asi mám trochu klaustrofobický pocit, a navíc mám nepříjemný pocit, protože vím, že někdo může odvést mnohem lepší práci než já.“²¹⁵

Tato slova byla zásadní i z pohledu kolegiality, které se věnuje jedna z pozdějších kapitol předkládané práce.

Nicméně v této části na slova narátorky č. IV navažme zkušenostmi se simultánním tlumočením narátorky č. III, která popisovala nejméně dva typy simultánního tlumočení, ty se opět znatelně liší jeden od druhého. Prvně krátce hovořila o „profesionálním“ simultánním tlumočení na Filmovém festivalu ve městě Pachuca de Soto v Hidalgo, kde si pochvalovala nejen organizaci, ale i dobře zvládnutou technickou stránku tlumočení; „(...) v Pachuca to bylo opravdu zajímavé, protože tam se rovnou na tom festivalu tlumočilo do angličtiny, přičemž

²¹⁵ Viz příloha č. V

*přecházeli plynule ze simultánky na konsekutivu a šušotáž... Po technické stránce to také bylo velmi dobře zabezpečené.*²¹⁶

Bohužel na druhou stranu zmiňovala i nepovedené tlumočnické zážitky, např. takto:

*„Simultánní tlumočení jsem v Mexiku zažila velmi často ve stoje. Máte sluchátka, kolem vás u kulatého stolu sedí muži v drahých oblecích a vojenských uniformách a vy mezi nimi chodíte, snažíte se jim dívat na rty, abyste kdyžtak mohla odezírat, jednou rukou si držíte mikrofon, v druhé máte desky s glosářem, na který ale velmi rychle zapomenete a terminologická specifika pak nazvete tak, jak vám to zrovna vyjde... Jednoduše není čas na hrdinství.*²¹⁷

Obdobně popisuje situaci se simultánním tlumočením v Mexiku respondentka č. IX:

*„En los ministerios mexicanos tenía un espacio y un aparatito solo de dos conectores (hablas/escuchas), no eran aparatos como de ahora con los que se puede hacer pilotaje y todo eso. De esos no recuerdo en absoluto. (...) De verdad no recuerdo. Lo que había muchas veces, una mesa y yo estaba sentada junto con un micrófono y ellos alrededor de mí con sus micrófonos. Entonces se hablaba y yo decía que si no les importaba, yo le seguiré a usted (el que habla) y si usted no habla muy alto, yo tengo una voz relativamente fuerte, o sea que ellos me oirán a mí y yo lo oiré a usted. Y esto muchas veces, muchas veces fue sin cabina. En México solo una o dos veces había cabina. No te puedo decir. (...) Era una semisimultánea para aligerar la comunicación y no cortarla, comprendes.*²¹⁸

V tomto ohledu tedy musím konstatovat, že se zdá, že zde nedošlo ke znatelnému vývoji v čase. Nicméně pokud odhlédneme od formální stránky tohoto procesu, měli bychom se ještě pozastavit nad technickým zázemím pro simultánní tlumočení v Mexiku, což velmi úzce souvisí s dalším bodem, kterému se závěr této práce věnuje, tedy osvětě na rovině tlumočení v Mexiku. Je totiž nasnadě, že pokud někde, nejen v Mexiku, o tlumočení neprobíhá dostatečná osvěta, není ani možné, aby technické zázemí (a nejen to) odpovídalo požadavkům tlumočnicků. Pokud např. organizátor těsně před akcí zjistí, že potřebuje tlumočnicka, zpravidla se nestihne seznámit s potřebami a nároky, které se s osobou tlumočnicka bezesporu pojí.

Jedním z nejpalcivějších problémů simultánního tlumočení je nedostatečné nebo neadekvátní technické zázemí. Na toto téma jsem hovořila také s narátorkou č. VIII a ta se vyjádřila následovně:

„(...) Přiznám se, že co se týče staniček, tak vlastně ani nevím. Protože většinou se rychle přeběhne někam do kabiny a není čas sledovat, jak to tam mají potom ti delegáti. Ale evidentně to nějak funguje, protože poslouchají a mám pocit, že bývá taková vlastně jenom malinká kabina pro jednu osobu. Byla jsem vlastně i v kabině pro dvě osoby, která byla možná i vestavěná. To byl asi nějaký větší sál. Prvně tam byly dvě tlumočnice, které jsem potom vystřídala, ale také jsem byla v malinké kabině pro jednu osobu, které se vlastně u nás ani nepoužívají, nebo možná na nějakém filmovém festivalu. Před lety jsem něco takového asi viděla, ale myslím si, že u nás to není běžné. Jinak tam bývá technik. (...) Z technického hlediska mě v nedávné době zaujalo, že zákazník, který si objednal simultánní tlumočení, dostal zároveň kabinu a k tomu rovnou přidělené tlumočnický. Tento způsob dodávky mě opravdu zaujal, protože na českém trhu to bývá rozdělené, někdo se věnuje technické stránce, a pak jsou tlumočnické agentury, které se právě třeba domluví s těmi firmami, které jim zajistí techniku. Na českém trhu to bývá tak, že ty firmy přes techniku většinou mají kontakt na tlumočnické agentury. To znamená, že když to

²¹⁶ Viz příloha č. IV

²¹⁷ Viz příloha č. IV

²¹⁸ Viz příloha č. X

potřebujete, tak je to možné pokrýt, ale není to běžný model, a už vůbec ne na této úrovni, na které jsem tlumočila. ²¹⁹

Několikrát se tedy potvrdilo, že opravdu záleží jednak na pořadateli akce a jednak na důležitosti akce, ale ani tyto dva aspekty nejsou, jak uvádí respondentka č. VIII, rozhodující. Co je ovšem zarážející zřejmě pro všechny strany, je zmiňovaný „způsob dodávky“ tlumočnicků jakožto nedílné součásti technického zázemí. Tuto dodávku měla zprostředkovávat tatáž agentura, která zabezpečovala technickou stránku akce. Zdá se, že i v tomto ohledu znovu narážíme na problém osvěty...

²¹⁹ Viz příloha č. IX

6.2.2. Pracovní podmínky

Tuto podkapitulu v souvislosti s jejím označením „pracovní podmínky“ lze uchopit hned z několika stran. S technickým zázemím zmiňovaným výše do značné míry souvisí pracovní podmínky tlumočnicků v Mexiku, přičemž v tuto chvíli je tím míněn zejména fakt, jestli (nejen) technické podmínky konkrétní akce splňují požadavky na dobře odvedenou tlumočnickou práci. Tento význam pracovních podmínek tedy již nechme stranou a zaměřme se na pracovní podmínky ve smyslu možná mírně globálnější; např. z pohledu nabídky a poptávky (pracovní příležitosti), zacházení ze strany agentury, úřadu či šířeji organizátora akce a v neposlední řadě na kolegiálnítu.

Prvně tato část práce podrobněji osvětlí nabídku a poptávku po tlumočení, respektive překladu v Mexiku v dané jazykové kombinaci. Všechny respondentky, které dlouhodobě působily nebo stále působí v Mexiku, odpovídaly na otázku, zda se dá v Mexiku tlumočením a/nebo překladem v jazykové kombinaci čeština-španělština uživit. Názor respondentky číslo II se do značné míry shodoval s představou, kterou jsem měla v hlavě, když jsem si zkusmo všechny předem připravené otázky rozhovoru zkoušela zodpovědět sama. Odpověděla následovně:

„Co se týká překladů, tak ano. Protože tam jsou víza, překlady trestních rejstříků apod. protože studentů, kteří z Mexika k nám vyjíždí, je poměrně dost. Ale že by se z toho člověk uživil a mohl se v Mexiku krásně pohybovat a mít tam příjemné a krásné bydlení..., ne. (...) Navíc záleží na tom, jak si člověk nastaví ceník. Já měla ceny nízké, protože jsem věděla, že se jedná zpravidla o studenty. Kolegyně, (...), měla ceny zase naopak poměrně vysoké. Myslím si, že ve chvíli, kdy člověk příjem z překladů kombinuje s výukou češtiny, tak se to dá zvládnout. (...) Co se ale týče pouze tlumočení, tak nabízí se tam příležitosti, ale je jich opravdu málo. Od té doby, co vlastně odjela kolegyně, která tyto delegace zaštiťovala, tak je tam trochu problém, protože pokud vím, tak právě s tou druhou kolegyní, se jim nespolečně tak dobře, takže by určitě ocenily někoho profesionálního. Nicméně že by takových delegací bylo mnoho a byly časté, to se říct nedá. Většinou všichni mají překlady pro konzulát, tlumočení, když to zvládají, učí češtinu, případně provádí. Takže když se to zkombinuje, tak si myslím, že se to dá zvládnout.“²²⁰

Ze všech rozhovorů je patrné, že respondentky vědí pouze o jedné Češce žijící v Mexiku, které se živí jen a pouze tlumočením, příp. překladem. Nikoho jiného by tato práce dle jejich slov v Mexiku současně, ale ani v nedávné minulosti, neuživila. Všechny respondentky měly nebo stále mají jiné stabilní zaměstnání, v rámci něhož některé překládaly, jiné občas tlumočily a mimo něj některé vyučovaly češtinu a/nebo prováděly, což ilustruje následující citace:

„(...) protože Mexiko z vás totiž tak nějak nechtěně udělá velmi renesančního člověka, protože záležitostí týkajících se češtiny je tam prostě žalostně málo, tak člověk nakonec dělá třeba šest prací najednou a všechny se mu tak podivně prolínají.“²²¹

²²⁰ Viz příloha č. III

²²¹ Viz příloha č. IV

Fakt, že se pouze tlumočením v dané jazykové kombinaci v Mexiku prakticky nelze uživit plyne ze dvou skutečností; jednak je zde žalostně málo poptávky, za druhé je zde nastavené neadekvátní cenové ohodnocení tlumočnickovy práce. První problém do značné míry souvisí s náturou Čechů jako národa. Dovoluji si tvrdit, přičemž vycházím zejména ze své vlastní zkušenosti coby lektora španělštiny v ČR (kdy mými klienty jsou nejčastěji podnikatelé, kteří plánují na delší dobu vycestovat do španělsky hovořící země a chtějí si osvojit základy, na nichž v dané zemi budou moci stavět), že Češi, kteří plánují vycestovat do zahraničí, mají rádi věci pod kontrolou, a to i co se týče jazykové stránky. Proto na svém jazykovém progresu pracují ještě před odjezdem a následně, pakliže v cizině zůstávají déle, o tuto dovednost pečují a snaží se o jazykovou asimilaci²²². Nemyslím si, že jiné národy to mají obdobně. Domnívám se, že se jedná o jakousi tendenci malých národů (přesněji tedy malých jazyků) pronikat do jazyků (potažmo světů) vzdálenějších a větších. Podobného názoru je i Oldřich Kašpar, který píše:

„(...) Druhou skutečností je zdůraznění filologické vnímavosti k indiánským jazykům díky jazyku vlastnímu. To se ovšem objevuje s železnou pravidelností i v dopisech českých jezuitů, z nichž mnozí zdůrazňují, jak jazyky slovanské, zvláště český jim lépe usnadňují porozumění (ve srovnání s ostatními Evropany) jazykům indiánským. Zde je snad možno vycházet ze dvou předpokladů – výborné jazykové vybavenosti jezuitů například z České provincie, kteří přicházeli do Nového světa, a obecně odpozorovanému talentu (možná spíše životní nutnosti) malých evropských národů učit se cizím jazykům, který se neztratil ani dnes.“²²³

Abych tedy srozumitelně a uceleně dokončila tuto myšlenku, domnívám se, že malá poptávka po tlumočení v jazykové kombinaci čeština-španělština v Mexiku do jisté míry souvisí i s tím, že Češi, kteří v Mexiku působí (byť jen přechodně) si dokáží řadu záležitostí zařídit sami a nepotřebují si najímat tlumočníky.

Co se týče druhého zmiňovaného problému, tedy neadekvátního finančního ohodnocení za tlumočnický výkon, nemyslím si, že se nějak zásadně mýlím, když tvrdím, že ani v České republice není tato profese správně oceněna. Tím horší musí nutně být situace v Mexiku, kde není dostatek profesionálů, zato je zde obrovský tlak na kohokoli, kdo ovládá španělštinu na komunikativní úrovni, což dosvědčují mimo jiné slova respondentky č. II.:

„(...) čeština je opravdu nedostatkové zboží a když ještě kolegyně s českým kulatým razítkem nebyla v Mexiku, tak tam kromě té paní, která vám neodpověděla, nebyl nikdo, kdo by tlumočil. Pro českou stranu při jednom jednání na Ministerstvu financí právě měla tlumočit tato kolegyně a mexická strana si na poslední chvíli vzpomněla, že by také vlastně potřebovala tlumočnici, takže mi začal drnčet telefon a začali mě ze všech stran přemlouvat, abych souhlasila se simultánním tlumočením. A já všem říkala, že rozhodně ne. Nakonec vzali slečnu, která se jim tam ale složila, protože netušila, jak to funguje. Z čehož vyplývá, že opravdu poměrně dost tlačí na kohokoli, kdo má španělštinu na takové úrovni, že by podle nich mohl tlumočit. Proto se pak stávají hrozné věci. Myslím si, že je to věc i dost způsobená

²²² Více k jazykové asimilaci v: KOPKÁŠ, Jan. DP – Jazyk a etnicita v procesu migrace, Brno, 2011

²²³ KAŠPAR, Oldřich. Jezuité z české provincie v Mexiku. Olomouc: Danal, 1999, str. 31

neznalostí toho procesu tlumočení. Opravdu zkrátka přemlouvají, a když člověk neví, co to obnáší a slyší pouze na peníze, protože ty jsou, řekněme, zajímavé, tak na to kývne a pak z toho vznikají děsivé situace. Ale co se týká angličtiny a francouzštiny, tak to je úplně jiná situace. To samozřejmě dělají jen profesionálové.“²²⁴

Respondentka tvrdí, že finanční ohodnocení za tlumočení je v Mexiku „slušné“, což mírně koliduje s výše zmiňovaným. V tomto ohledu tuto poznámku chápu v širší souvislosti tak, že vzhledem k technické vybavenosti a připravenosti, vstřícnosti ze strany organizátora směrem k tlumočnickovi a pracovním podmínkám, je na mexické poměry finanční odměna za tlumočení „slušná“. Je na místě si v tuto chvíli uvědomit, že „slušná“ je relativní pojem, protože průměrná měsíční mexická mzda v loňském roce činila přibližně 13 388 Kč²²⁵, zatímco v České republice se jednalo o více než třikrát tolik, konkrétně o 43 341 Kč.²²⁶

Co ve velké míře rovněž souvisí s pracovními podmínkami a co jistě stojí za rozvedení, je způsob jednání s tlumočnickem ze strany organizátorů, agentur a úřadů. Na úvod této problematiky budu citovat slova jedné z respondentek, která nabádají zároveň k úsměvu, současně ovšem i k zamyšlení: „*Myslím, že by se do velké míry dalo říct, že Mexiko si „vyrábí“ tlumočnický a překladatelské okolnostmi.*“²²⁷

Už výše jsem zmiňovala slova jiné respondentky, která popisovala, jak kdosi (zřejmě agentura) pověřený Ministerstvem financí vyvíjel nátlak na španělsky hovořící českou komunitu se záměrem přesvědčit kohokoli, aby šel tlumočit, přičemž dané osobě na druhé straně telefonu nezáleželo na tom, jestli hovoří s profesionálem či nikoli. A právě z těchto situací vznikají další krizové situace, ty, o kterých např. hovořila respondentka č. VIII:

„(...) Protože často se stane, že tam nikdo jiný není, nebo, pokud tam někdo je, tak to většinou bývá právě třeba nějaká místní síla, která se nevěnuje primárně tlumočení, což nebývá úplně ideální spolupracovat s někým, koho třeba vůbec neznáte, nebo víte, že tlumočení prostě není jeho primární činnost. Z toho důvodu vám ne vždy může být dotyčný nápomocen tak, jak by to bylo právě třeba na evropském trhu. (...) Tak už vím, jak se na co mám nastavit, co od sebe očekávat, jak si nějak rozvrhnout síly, takže někdy to může být takto lepší, než být s někým, kdo vám může způsobovat stres.“²²⁸

Neochota úřadů figurovala v rozhovorech vícekrát, např. respondentka č. III uvedla:

„(...) Co mě zaráží spíš je nechuť zajistit ze strany úřadů tlumočení v jiném jazyce, radši se rovnou řekne: „Ne, neexistuje, není, nemáme, neshledanou.“ Jako kdyby tam vůbec nebyl konzulát, který by se takové věci měl dozvídat okamžitě, i když praxe je bohužel jiná a musí pak často reagovat na urgenci se zpožděním zaviněným mexickým úřadem.“²²⁹

²²⁴ Viz příloha č. III

²²⁵ Dle dostupných dat z deníku Factorial, <https://factorial.mx/blog/salario-minimo-mexico/#salario-promedio-en-mexico>

²²⁶ Dle dostupný dat z Českého statistického úřadu, <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2023> (30.3. 2024)

²²⁷ Viz příloha č. IV

²²⁸ Viz příloha č. IX

²²⁹ Viz příloha č. IV

Pokud se nemýlím, narátorka narážela na konkrétní situaci, kdy byl českým vězňům v Mexiku nabídnut chorvatský tlumočník. Přitom by bylo velmi snadné kontaktovat ambasádu, nebo rovnou konzulát a poplatit tlumočení do/z češtiny.

Tato historka ovšem nebyla jediná, která na konto agentur všeho druhu v Mexiku v rozhovorech zazněla. Respondentka č. III uvedla, že jí nejednou v elektronické schránce skončil přeposílaný email, jehož obsahem byly veškeré dokumenty, o něž se opíral soudní spor mezi českým a mexickým subjektem (nehledě na GDPR) s žádostí o nacenění tlumočnických služeb. Jelikož se jedná o tisíce stran, po celodenním uvažování a procházení nabídky běžně tlumočník navrhuje, že při usilovné každodenní práci několika lidí by mu jako úměrná připadala např. částka jednoho milionu korun českých, přičemž už nedostane žádnou odpověď, ani zaplacený ztracený den práce.

Celou situaci (kterou lze bez přehánění označit za tristní) dobarvuje stejná narátorka ještě další věcnou poznámkou:

„Já už jsem se potom jen usmívala nad požadavky ostatních tlumočnicků, protože jsem věděla, jaká je realita a že ty požadavky vlastně nebudou nikdy splněné. Ano, je to moje chyba, že na takové zakázky přistoupím, tudíž takové situace zažívám, na druhou stranu mi nepřijdou nijak extrémně komplikované. Samozřejmě, pokud by se jednalo o něco jako např.: „jdeme podepsat Dohodu o odzbrojení“, tak to je něco úplně jiného. Zase vzít si někoho k sobě na tlumočení, jen proto, abyste tam nebyla sama a měla se s kým vystřídat, ale sama víte, že je vás tam tak žalostně málo, že ten druhý člověk, kterého si tam vezmete, to tlumočení zkrátka nedá, tak si akorát přiděláváte starosti, budete na to tak či tak sama, a ještě budete hasit problémy toho druhého.“²³⁰

Ze závěru této poznámky je patrné, že se narátorka číslo III shoduje s názorem narátorky č. VIII.

Neochota spolupracovat, neznalost procedurálních aspektů nebo dokonce jakási drzost (nevychovanost) ovšem nejsou problémy spjaté výlučně s tlumočením v Mexiku. V tomto ohledu nezbývá než žasnout nad historkou překladatelskou, o níž hovořila rovněž narátorka č. III. Ve zkratce se jedná o mexické studenty, kteří se chystají studovat vysokou školu v České republice, ale jsou natolik nezralí, že nejsou schopni si zařídit potřebné dokumenty sami a s překladateli na konzulárním oddělení tedy jednájí většinou jejich rodiče, kteří v nejednom případě nemají základy dobrého vychování a vytváří na překladatele podobný nátlak jako např. agentury. Asertivní tón zpráv, z něhož je patrné, že „včera bylo pozdě“ doprovází neochota za požadovanou službu cokoli zaplatit. Narátorka uvádí, že emaily, které překladateli chodí, jsou nelidské, bez pozdravu, beze slov prosím a děkuji. Pro pobavení uvedla, jak automaticky na takové „žádosti“ odpovídal jeden kolega:

„Jedem nejmenovaný bývalý konzulární pracovník z Mexika měl připravenou úžasnou automatickou odpověď, která zněla zhruba takto: „Dobrý den, vidím, že vás nikdo nenaučil obracet se

²³⁰ Viz příloha č. IV

na oficiální instituce, dovolte mi vám v tomto procesu pomoci: www.comoescribirunacartaformal.com.mx, Quedo en espera de su respuesta, saludos cordiales.“²³¹

V neposlední řadě je na místě se krátce zaměřit i na kolegiální, která v Mexiku mezi překladatelkami a příležitostnými tlumočnicemi funguje. Právě kolegiální a vzájemná blízkost respondentek, které dlouhodobě působí v Mexiku, byl jeden z důvodů, proč respondentky v této práci anonymizují. Jelikož jsou tlumočnice ve spojení a vědí, co která ráda dělá, v čem vyniká a co se té či jiné zrovna nedaří, dokáží si navzájem vypomoci a nabízejí si i klienty. Z rozhovorů navíc vychází, že jedna dokonce učila češtinu manžela druhé, protože sama ho učit nechtěla a věděla, že druhá tlumočnice má na učení „buňky“ a že manžel je v těch nejlepších rukou.

Zároveň je potřeba ocenit, že žádná z těch, které nejsou vystudovanými tlumočnicemi nebo překladatelkami, se nepovažuje za profesionální tlumočnici či překladatelku. Jsou si velmi dobře vědomy svých silných, ale i slabých stránek a nedostatků a nehrnou se bezhlavě, omámeny vidinou peněz, do zakázek, které jsou nad jejich tlumočnické či překladatelské možnosti. Takové zakázky raději přenechávají zkušenějším. Narátorky č. III ještě dodává:

„Teď si vezměte, že já už překlady nedělám, protože už nejsem v Mexiku, další kolegyně, s kterou jste již mluvila, je v Kolumbii a další se mě nedávno ptala, jestli ještě dělám překlady pro ambasádu a když jsem jí řekla, že ne, tak se mě zeptala: „Tak kdo je dělá?“ A to je opravdu dobrá otázka? Kdo dělá všechny ty překlady, na které nás předtím bylo 5-6 překladatelek? Nevím. A jestliže tohle je situace na naší ambasádě, tak na straně té slovenské je situace ještě zajímavější, překladatelé jim urgentně chybí. (...)“²³²

6.2.3. (Znalost) role tlumočnicka, osvěta

I název této podkapitoly lze uchopit hned z několika stran. Alespoň krátce zde nastíním problematiku role tlumočnicka; jak vnímají roli tlumočnicka narátorky, jak přistupují k tlumočení a jestli se domnívají, že je v Mexiku v tomto ohledu dostatečná osvěta, tzn. jestli je slovo tlumočnick (a zároveň i celá jeho podstata) pro Mexičany pochopitelná, jestli znají rozdíl mezi tlumočnickem a překladatelem a vědí, jak se k oběma těmto povoláním správně chovat.

Začneme-li od konce, musíme připomenout už jednou zmiňovaný fakt, že mnoho lidí (nejen v Mexiku) netuší, jak se k tlumočnickovi, či překladateli správně chovat, nebo např. odhadnout, jaké informace jsou pro něj klíčové pro odvedení kvalitní práce a jaké nikoli.

U otázky, jestli Mexičané, s nimiž se v roli tlumočnic či překladatelek narátorky setkaly, znají rozdíl mezi slovy tlumočnick a překladatel, bylo třeba brát v potaz, s kým tlumočnice

²³¹ Viz příloha č. IV

²³² Viz příloha č. IV

spolupracovaly, jestli se jednalo o osoby vzdělané, či nikoli, pracující běžně s tlumočníky a cizojazyčnými protějšky apod. Ostatně velmi podobně odpověděla respondentka č. I:

„Záleží na tom, z jaké společenské vrstvy daný člověk je, protože v Mexiku jsou ty sociální rozdíly opravdu markantní. Nicméně když se budete pohybovat mezi vzdělanými lidmi, tak ano, budou vědět, kdo je tlumočnick apod. Ale není to tak, že by ta práce byla vnímána jako podřadná, spíš jako neperspektivní. Z hlediska toho, že se tím nedá uživit, což je čistě na mexickém trhu koneckonců pravda. Do značné míry to může souviset i s machismem, v případě ženy tlumočnice... opravdu záleží na mnoha faktorech. (...)“²³³

Tento názor, ač se jedná o názor respondentky, která v Mexiku jako tlumočnice ani jako překladatelka dlouhodobě nepůsobí, se velmi blíží názoru narátorek žijících v Mexiku. Ty se víceméně shodují na tom, že klienti, pro které překládaly, či tlumočily, většinou neřešili rozdíl mezi tím, kdo je tlumočnick a kdo je překladatel, dokonce ani ony samy tato povolání příliš ve svém projevu nerozlišují. Respondentka č. III celou situaci zhodnotila následovně:

„Ve své podstatě v Mexiku říkáte, že jste překladatelka, protože slovo tlumočnice tu úplně není zavedené. A rozlišit, jestli se jedná o tlumočení konsektivní nebo simultánní, to už je úplně nadlidská záležitost, kterou, si myslím, není potřeba po lidech vyžadovat. Ostatně v tomhle rozdílu se často neorientují ani Češi.“²³⁴

Pokud bychom se ale na roli tlumočnicka a její znalost podívali ze strany tlumočnic (a překladatelek) samotných, dovolím si tvrdit, že všechny jsou si vědomy toho, co které z obou povolání obnáší, jak by se měla obě vykonávat a jak by se k nim správně mělo přistupovat, o čemž mimo jiné svědčí i již zmiňovaná pasáž o kolegiálnosti. Pouze s narátorkami č. III a IX jsme se dostaly k bližší analýze některých jejich tlumočnických strategií, což bylo velmi zajímavé a přínosné. Zatímco respondentka s číslem III hovořila o následující strategii:

„(...) já (...), mám potřebu dokontextualizovat informace a lokalizovat je. Problém nastává ve chvíli, kde je potřeba z češtiny do španělštiny tlumočit například krátký rozhovor pro média. Tam je opravdu tenká hranice toho, jak moc do toho ten tlumočnick smí zasahovat. Např. když má někdo kulaté razítko, tak to pro mě znamená, že pojede slovo od slova a striktně se bude držet slovíček, ale pro kulturní kontext asi nebude mít prostor, protože informace má být řečena tak, jak byla řečena v originálu. (...) představte si, že do Mexika přijede nějaký český politik specializující se na průmysl – odborník, ale „suchar“, kterého, když se nějaký mexický novinář zeptá, jak se mu tu líbí a co ho v Mexiku čeká, tak odpoví: „Je to tu hezké a čeká nás řada schůzek. Uvidíme, co nám Mexiko přinese.“ V tuhle chvíli já vím, že když tohle někdo slovo od slova přetlumočí, nebo přepíše do novin a nějaký Mexičan si to přečte, tak si řekne, co je to za chladného a nepřijemného člověka. V tu chvíli si myslím, že (...) kontextualizace podle typu média, je zkrátka nutná. Takže řeknu: „Je to tady u vás nádherné a máme před sebou velké výzvy při několika schůzkách,“ což bude znít mnohem mexičtěji. Oni velmi rádi přehání, jejich řeč je plná emocí.“²³⁵

Respondentka č. IX líčila již zmiňovanou příhodu, v níž hlavní roli sehrálo tlumočení z listu, přičemž narátorka coby tlumočnice přetlumočila: „*Estimada ciudadana Benešová,*”

²³³ Viz příloha č. II

²³⁴ Viz příloha č. IV

²³⁵ Viz příloha č. IV

jako: „*Vážená občanko, Benešová.*“²³⁶ Na což nelze reagovat jinak než smíchem a poznámkou, že podobné výroky přeci nelze tlumočit doslova... Respondentka č. IX jen dodala:

„*No, yo así con toda cara dura y luego ellos me decían: “To se česky neříká!” a já na to: “Já vím, já vám překládám, chtěli jste vědět všechno, tak vám překládám všechno.” (...) Yo ya era muy vieja, así que me importaba un pepino, si me decían algo... Hubo algunos momentos en que me molesté, pero muy pocos, en general bien.*“²³⁷

Bohužel jsem z nejednoho rozhovoru nabyla dojmu, že narátorky sice vědí, co tlumočení (nebo překlad) obnáší, tedy co je to ta již několikrát zmiňovaná “role tlumočnicka”, nicméně zároveň jsou jaksi smířené s tím, že jejich protějšky, nejčastěji organizátoři akcí, agentury a zkrátka zadavatelé tlumočnických, ale i překladatelských zakázek, nemají nejmenší potuchy, jak k těmto profesím a (zejména pak) lidem přistupovat. Možná až trochu defétisticky přijímají fakt, že situace je zkrátka taková, profesionálů v Mexiku je nedostatek, a je potřeba tuto situaci přijmout tak, jak je a nedělat si ji ještě nepříjemnější, což je samozřejmě naprosto legitimní a zároveň naprosto pochopitelná strategie. Na druhou stranu bylo povzbudivé slyšet, že v Mexiku existují tlumočnice, které se na akci s naprosto nevyhovujícími podmínkami pro tlumočení nebojí ozvat a nekompromisně tento způsob práce odmítnout, protože i to lze chápat jako prostředek osvěty. Vše ilustruje výňatek z rozhovoru s respondentkou č. III.:

„*Kdy se jednalo o zakázku pro vládní organizaci (...), ale zdálo se, že si těsně před akcí vygooglili, co by mohl simultánní tlumočnick zhruba potřebovat, a na to konto mě dali do jiné místnosti, úplně prázdné, dali mi sluchátka a řekli: „tlumoč!” Ale námitku, že potřebuji toho řečníka vidět alespoň na obrazovce, absolutně nechápali. V tu chvíli jsem byla jak princezna na hrášku a říkala jsem si, že tohle v žádném případě tlumočit nebudu.*“²³⁸

6.2.4. Zajímavé a nevšední tlumočnické zážitky a zakázky

Jak již bylo zmíněno na počátku této pasáže, každá narátorka byla na konci rozhovoru požádána, aby vyprávěla nějakou bizarní, úsměvnou nebo nevšední historku z tlumočení z Mexika. Některé respondentky jich během hovoru sypaly z rukávu hned několik, jiné tápaly a nabízely spíše zážitky spojené s překladem nebo tlumočením v jiné jazykové kombinaci. Příběh, na který asi nelze zapomenout, byl již jednou citován, podělila se o něj se mnou narátorka č. II a vypráví o nezkušené slečně, která zřejmě zvábená vidinou rychlých a poměrně „slušných“ peněz přijala nabídku na simultánní tlumočení na mexickém Ministerstvu financí. Respondentka č. III se podělila o následující úsměvný zážitek:

„*(...) historka z Pachucy: pán, pro kterého jsem tlumočila tam byl se svým producentem, oba pánové už byli v letech, a nebyli zvyklí na simultánní tlumočení. A jelikož já jsem, coby tlumočnice, byla až na druhé straně sálu, za proskleným sklem v kabině, tak oni měli nutkavou potřebu, mě ujišťovat, že*

²³⁶ Viz příloha č. X

²³⁷ Viz příloha č. X

²³⁸ Viz příloha č. IV

jim ta sluchátka fungují a že mě slyší a že tedy na mě budou čekat, když budou mluvit oni, ale já se jim snažila vysvětlit, že já budu mít stále zpoždění jedné, až jedné a půl věty, že tak je to správně. (...) Problém nastal, když se mi snažili dát najevo, že mě opravdu ve sluchátkách slyší a pořád na podiu kývali a opakovali „ano, ano, ano“. Po deseti minutách začalo být publikum nervózní, začalo se na mě otáčet, protože dva pánové tam pořád dokola říkali „řitní otvor, řitní otvor, řitní otvor“ (...). Což jsem po asi patnácti minutách už nevydržela, využila jsem nějaké volné chvíle a řekla jsem: „nota desde la cabina, „ano“ quiere decir en el idioma checo „sí“. A ono to zrovna korespondovalo s nějakým vitpem v češtině, takže se celé publikum začalo smát v tu správnou chvíli. A když pak pán, pro kterého jsem tlumočila, odjížděl z Mexika, tak byl jak Mozart, když odjížděl z Prahy, a říkal, že to je úžasné, že se nikdy necítil tak pochopený jako v Mexiku. Doslova říkal: „Mexičané, ti nám rozumí.“ A já na to: „ano, ano!“²³⁹

Další narátorka, označovaná č. IV, hovořila o bizarní zkušenosti, bohužel nijak úsměvné, přičemž líčila, jak si uvědomila, že se změní psychika vězněného člověka, o to více se dle jejich slov musí změnit psychika vězně v cizí zemi:

„(...) Bizarní pro mě byly určité momenty z vězení. (...) Byla jsem tam svědkem toho, jak mexický právník dával svému klientovi, Čechovi, potajmu před strážníky pět set pesos na denní vyžití v tom vězení. Další takový podobný zážitek byl, když mě ten vězeň zval na návštěvu o víkend, aby tam nebyl sám, aby za nim vůbec někdy někdo přišel. (...) Já jsem věděla, že španělštinou nevládne a že tam nikoho nemá. On vlastně i pro svou vlastní ochranu v tom vězení, (...) Guanajuato je stát mnoha narkobaronů, (...) tvrdil, že ho poslali ozbrojené síly z Izraele. (...)“²⁴⁰

Poslední dva bizarní zážitky, které nějakým způsobem práce v této části miní reprodukovat, pochází od narátorek s čísly VIII a IX. V Mexiku obě působily pouze krátkodobě, jako doprovod českých delegací. Blokádu krční páteře si tlumočnice č. VIII dovezla až do Prahy.

„(...) Když už jsem zmínila to tlumočení s Karlem Schwarzenbergem, tak navážu na to. Byla to určitě taková velmi pozoruhodná zkušenost, protože on samozřejmě poutal velkou pozornost a svým způsobem i to tlumočení pro něj bylo velmi zajímavé. Přínosné, ale také náročné, protože vzhledem k tomu, že měl nějakou řečovou vadu, tak jste ho musela vlastně neustále sledovat a snažit se sledovat jeho ústa a bylo dobré, aby zas on i viděl vás, protože hůře slyšel v té době. (...) Já si pamatuji, že jsme byli asi čtyři pracovní dny v oblasti, kde bylo opravdu horko, takže všude běžela klimatizace, přičemž já jsem musela sedět celou dobu natočená tak, aby on mě viděl a slyšel. Za ty čtyři dny jsem si vlastně úplně zablokovala krční páteř, nemohla jsem se vůbec otočit. (...)“²⁴¹

Poslední příběh je mírně veselejší... V rozhovoru jsme řešily problematiku role tlumočnicka u státnických návštěv v Mexiku. Musely jsme konstatovat, že tlumočnick je při těchto delegacích jakýmsi pátým kolem u vozu. Samozřejmě neprávem, bez tlumočnicka by nikdo ze státníků či jiných členů delegace nebyl schopný plyně konverzovat s protistranou. Nicméně, jakožto páté kolo u vozu tlumočnick nemá (lépe řečeno v době, v níž se příběh odehrává, neměl) nárok na stravu ve stejné formě jako ostatní členové delegace. Kdo má s tlumočením alespoň nějakou zkušenost ví, že na přejídání tlumočnick v danou chvíli nemá jednak čas, jednak ani pomyslení, ale všichni bychom měli mít společný cíl – osvětu, a to i co se chování k tlumočnickovi týče...

²³⁹ Viz příloha č. IV

²⁴⁰ Viz příloha č. V

²⁴¹ Viz příloha č. IX

Narátorka č. IX na otázku: „¿La comida no venía incluida para usted, verdad?” odpověděla následovně:

„Pocas veces, pero mira, cuando lo sabes, está bien, te compras tu houstička y šunčička y andando... No puedo decir que nunca me han dado de comer – me han dado de comer – pero no así como “ tú eres parte del grupo”. Yo era siempre la servidora rendida. Yo pienso que eso no ha cambiado.”²⁴²

²⁴² Viz příloha č. X

7. Závěr

Tato teoreticko-empiricky laděná diplomová práce si kladla za cíl, na základě polostrukturovaných rozhovorů vedených s tlumočnicemi a překladatelkami jazykové kombinace čeština-španělština, které v minulosti působily, či stále působí, na mexickém trhu, a samostatného teoretického bádání autorky, nastínit vývoj a současný stav tlumočení v dané jazykové kombinaci v Mexiku.

Rozhovory byly ryze dobrovolného charakteru bez možnosti finanční odměny pro respondenty, což byl zřejmě vedle obecně malého počtu tlumočnicků dané jazykové kombinace působících v Mexiku, důvod relativně nízkého počtu narátorů. Zároveň však autorka včas oslovila dostatečné množství možných narátorů, přičemž se mnohdy setkala s odmítavým postojem, mnohdy s nulovou odezvou. Z nasbíraných materiálů se pak snažila zanalyzovat dva různé segmenty tlumočení, okrajově i překladu, uskutečňujícího se v Mexiku ve zmiňované jazykové kombinaci. Na jedné straně se podařilo v práci představit informace od tzv. místní síly, tzn. tlumočnic a překladatelek žijících dlouhodobě v Mexiku, na straně druhé poté od tlumočnic žijících dlouhodobě v České republice, které se do Mexika k pracovnímu tlumočení dostaly vždy jakožto doprovod státní, či soukromé delegace. Tímto způsobem se podařilo sesbírat data mapující dvojí tlumočnický mexický trh pro danou jazykovou kombinaci, přičemž se ukázalo, že tyto dva typy tlumočení s sebou přináší i dvojí pohled na jednotlivé aspekty s ním spojené, např.: klientela, zakázky, průběh, vybavení apod, přičemž v některých aspektech se oba pohledy mohou přibližovat, či dokonce shodovat, zatímco v jiných naznačovaly odpovědi narátorek, že se jedná o dva naprosto odlišné světy.

Toto teoreticko-empirické bádání prokázalo hlavní výzkumný předpoklad, a sice, že tlumočení v dané jazykové kombinaci v Mexiku je okrajovou záležitostí. Z rozhovorů vyplynulo, že představa, že se člověk v Mexiku dlouhodobě užívá výhradně tlumočnickou prací v této jazykové kombinaci, je přinejmenším velmi idealistická. Jestliže se člověk tomuto povolání za daných podmínek chce v Mexiku věnovat, musí počítat s tím, že se nebude jednat o jeho jediný zdroj příjmu stejně jako je tomu u většiny respondentek této práce, které tlumočení kombinují s překlady, průvodcovskou činností a výukou češtiny. Empirická část se částečně opírala o teoretická stanoviska práce, která navíc doplnila o popis stavu současného, který je, jak již bylo několikrát zmiňováno, v současných mexických translátologických kruzích opomíjen.

Kromě již prezentovaných dat se během rozhovorů podařilo nasbírat i další materiál, který ovšem není v předkládané práci nijak blíže specifikovaný, neboť ho prozatím považuji

za nedostatečně podložený. Ve většině rozhovorů byly narátorky totiž tázány, jestli znají mexického kolegu (či kolegyni), který by byl schopný tlumočit v dané jazykové kombinaci. Žádná z respondentek, které na tento dotaz odpovídaly, neznala nikoho takového. Některé dokonce zapochybovaly o tom, že někdo takový vůbec existuje, neboť z vlastních osobních zkušeností např. vědí, jak těžké je pro Mexičana češtině alespoň porozumět, natož ji plynně ovládat na takové úrovni, s níž by se člověk odvážil tlumočit např. obchodní či státní jednání. I zde by bylo přinejmenším zajímavé na kusé informace získané během předkládaného výzkumu navázat a pokusit se získat dostatečné množství relevantních dat k podrobnější analýze v tomto směru.

Jedním z cílů práce bylo rovněž apelovat na mexické kolegy translatology (a nejen na ně) a společnými silami posunout hranice tamního translatologického výzkumu, který patrně ustrnul na probádávání středověkých technik tlumočení a neposouvá se směrem do současnosti a blízké budoucnosti, jež jsou bezesporu stejně tak důležité (ne-li více) pro další vývoj tlumočnické profese. Společným cílem translatologů z Mexika (či zahraničních specialistů na mexickou translatologickou problematiku) by měla být kritická analýza současného stavu tlumočení, potažmo překladu v Mexiku ve všech podobách, a z ní vyvozené cíle pro budoucí podobu tohoto prastarého řemesla. Proto by bylo vhodné, nejen v tomto ohledu, na předkládaný výzkum navázat a studii dál prohlubovat. Dále se nabízí zaměřit se blíže na problematiku vzájemného obchodu a s ním spojeného tlumočení např. obchodních jednání či překladu smluv. Mezi tématy, kterých se práce okrajově dotýká, a v jejichž směru by mohla být dále výzkum prohlubován, by mohla figurovat i literární díla, neboť teoretický úvod práce reflektuje zejména hledisko historické a obchodní, přičemž mírně upozaduje hledisko literární, jež podrobněji mapuje např. práce Strnadové²⁴³. I z tohoto důvodu lze předkládanou práci chápat jako impulz pro další výzkum.

Přestože jsem si vědoma úskalí výzkumu této problematiky a jejího mnohdy náročného uchopení, troufám si tvrdit, že je tato práce i tak zajímavým (byť rozsáhlým) vzhledem do současného stavu tlumočení v Mexiku. Předkládaná práce je přínosná a originální už jen proto, že nabízí ucelený pohled na vývoj tlumočení a jeho současný stav v Mexiku, což v současné době nemá na akademické půdě a v odborné literatuře obdoby. Domnívám se proto, že by bylo záhodno i v tomto směru s výzkumem neskončit, nýbrž pokračovat a navazovat jednak na již zjištěný a zanalyzovaný materiál, jednak na podněty narátorek, např. neadekvátní finanční ohodnocení tlumočnické profese, neprofesionální jednání s tlumočníky na úrovni

²⁴³STRNADOVÁ, Karolína. RP – *Překlady české literatury v Mexiku s přihlédnutím k českým překladům mexické literatury*, Praha, 2021

agentur, ale i státních institucí, a v neposlední řadě naprosto nedostatečnou podporu nejen tlumočnické strany, ale i české tlumočnické klientely ze strany Českého velvyslanectví v Mexiku.

Ze závěru teoretické části práce je patrné, že česko-mexické vztahy byly vždy na velmi vysoké úrovni. Byla bych velmi ráda, kdyby jedním z přínosů této práce bylo i utužení těchto dlouho budovaných a udržovaných vztahů, a tím i vzpomínka na všechny výše zmiňované muže a ženy a jejich úsilí. Pokud se vzájemné vztahy budou i nadále rozvíjet, je možné, že se tlumočnická činnost v tomto ohledu v dané jazykové kombinaci vytratí, nicméně si myslím, že výsledkem pro stávající, ale i novodobé tlumočnické, budou otevřené dveře na rovině různých nových pracovních příležitostí na mezinárodním (česko-mexickém) trhu nebo jiná translátologická činnost spojená např.: s vývojem a výukou umělé inteligence, v čemž spatřuji i jistá pozitiva.

8. Poznámky

V některých pasážích jsem se rozhodla text práce nezatěžovat poznámkami pod čarou, ani uvozovkami, přičemž by si to situace možná zasloužila. Jednalo se nejčastěji o termíny a geografické či demografické pojmy.

V první, teoretické, části práce jsem zpočátku sváděla boj s termíny „česko-mexické“ vztahy, „československo-mexické“ vztahy, nebo např. „první Čech“ na mexickém území. Rozhodla jsem se tato spojení neuvádět v uvozovkách, ani s poznámkou pod čarou či závorkou, abych zbytečně nenarušovala kontinuitu textu, navíc se domnívám, že v této formulaci bude čtenáři jasné, jaké vztahy (v prvním a druhém případě) jsem míněny, a to včetně časového horizontu, přičemž v případě posledním jsem se snažila v drtivé většině řídit citovanými materiály, které nejčastěji uvádí řešení: „misionáři z českých zemí/ z české provincie Tovaryšstva Ježíšova“. Podrobně se této problematice věnuje např. Křížová:

„Já se pro ty misionáře snažím používat označení misionáři z českých zemí nebo z České provincie Tovaryšstva Ježíšova. V první polovině 20. století docházelo k velikým sporům mezi českými a německými historiky, obě skupiny se snažily uzurpovat si ty misionáře pro sebe a dokázat, že příslušníci jejich národa byli těmi, kteří dosáhli největších úspěchů v zámořských aktivitách. Ono je to strašně těžké určit. většina těchto misionářů hovořila plynně oběma zemskými jazyky a oni se identifikovali jako Češi nebo Moravané ve smyslu zemské příslušnosti, případně tedy příslušnosti k české provincii, tedy ke správní jednotce. ve chvíli, kdy se přemístili do Ameriky, tak přijali za svou příslušnost k mexické nebo peruánské provincii. Je zajímavé, že když si tito misionáři z českých zemí píšou mezi sebou, tak si píšou zásadně španělsky, byť s chybami a germanismy, ale ztotožnili se s místem svého pobytu. Na druhé straně za Čecha, ve smyslu příslušníka české provincie, se prohlašoval Josef Neumann, který se sice narodil v Praze, ale z belgických rodičů. Protože ale vstoupil do České provincie, tak se pokládal za Čecha.“²⁴⁴

Pevně věřím, že tato citace osvětlí i fakt, proč jsem do poměrně rozsáhlého teoretického úvodu vybrala jména jako např. Josef Neuman, nebo Jean Waldeck. V nadpisech jsem se pak snažila řídit pravidlem „čím kratší a údernější, tím lepší“, a (nejen) proto doufám, že zmiňované fragmenty nebudou pro čtenáře problematické.

Co se týče problematiky zdrojů, narazila jsem v první, teoretické části práce, na další zádrhel, a sice různé podoby jmen (zejména) jezuitů. Abych nemusela text uměle natahovat a vytvářet zbytečné poznámky pod čarou, zvolila jsem si jednu podobu jména a s tou jsem následně pracovala po celou dobu. Domnívám se, že nejlepší je v tomto případě pracovat

²⁴⁴ <https://cesky.radio.cz/misionari-z-ceskych-zemi-u-indianu-8581132>, 1.12. 2023

(pokud možno) se všemi jmény podle jediného zdroje, kterým v tomto případě byla kniha *Checos, moravos y silesios en el Nuevo Mundo en los siglos XVII y XVIII*.²⁴⁵

Nikoli méně problematická pro mne byly majuskule, konkrétně v případech Indián/indián a kmen Tarahumarů/tarahumarů. K problematice psaní majuskulí nebo minuskulí ve slově I/indián už jsem se vyjadřovala v rámci bakalářské práce, kde jsem zmiňovala, že česká odborná literatura, ať už původní nebo překladová, je v tomto ohledu nejednotná, přesto, v citovaných knihách převládá minuskule, přičemž předpokládám, že se tento fakt pojí s výskytem v Internetové jazykové příručce a jejím heslem:

„Tento výraz se do r 1993, kdy vyšla poslední úprava PČP, psal s velkým písmenem (Indián). A doporučení etnologa Z. Salzmann, který na základě dlouholetých výzkumů dospěl k názoru, že indiáni by neměli být považováni za příslušníky národa, ale za antropologickou skupinu, byl způsob psaní změněn (indián).“²⁴⁶

Když jsem tento výskyt hledala po necelých třech letech znovu, zjistila jsem, že na webových stránkách Internetové jazykové příručky již není k dispozici. Psát Indián (tedy s majuskulí) doporučuje např. již zmiňovaná Markéta Křížová nebo Miloslav Stingl²⁴⁷, kteří chápou Indiány jako národ, nikoli jako rasu. Přesto, že jsem v předkládané práci Křížovou již několikrát citovala, tentokrát jsem si zvolila raději zůstat konzistentní v rámci svých odevzdaných prací, pročť jsem zvolila minuskuli.

Problematika zápisu kmene Tarahumarů by se dala do značné míry přirovnat k té „indiánské“. Zatímco u indiánů zmiňovaných v textu mé práce jsem měla pocit, že se jedná spíše o označení rasy, nikoli národa, u Tarahumarů jsem měla pocit odlišný. I v tomto případě jsem se opírala o dostupnou odbornou literaturu, zejména o Kašpara²⁴⁸ a Binkovou²⁴⁹, kteří shodně zapisují zmiňovaný kmen s majuskulí.

²⁴⁵ KAŠPAR, Oldřich. *Checos, moravos y silesios en el Nuevo Mundo en los siglos XVII y XVIII*. In: *Annals of the Náprstek Museum*, 15, 1988. Praha.

²⁴⁶ HONKOVÁ, Daniela. BP – *Komentovaný překlad Valero. Carmen Garcés Traductores e Intérpretes en los primeros encuentros colombinos: Un nuevo rumbo en el propósito de la Conquista*. Praha, 2021

²⁴⁷ HOFFMANNOVÁ, Eva, Miloslav STINGL, Zdeněk BURIAN a Vladimír VOKÁLEK. *Věžeň z Cochabamby*. Praha: Albatros, 1974, str. 219.

²⁴⁸ KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z české provincie v Mexiku. Olomouc: Danal, 1999, 147 stran.*

²⁴⁹ *Časopis Český lid*, 1995, Vol. 82, No. 4, str. 273-292; BINKOVÁ, Simona. *Výzkumné cesty a činnost Adama Gilga a Ignáce Xavera Kellera v Sonoře a Horní Pimerii*.

9. Seznam zkratek

ALADI = Latinskoamerické integrační sdružení
ATIMAC = Asociación de Traductores e Intérpretes de Monterrey
ATTAC = Asociación de Traductores de Tamaulipas
CELAC = Společnost LA a karibských států
CMIC = Colegio Mexicano de Intérpretes de Conferencia
COTIP = Colegio de Traductores, Intérpretes y Peritos de México
Č. = číslo
ČR = Česká republika
DP = diplomová práce
ISIT = Instituto Superior de Intérpretes y Traductores
LA = Latinská Amerika
LAK = země LA a karibských států
NAFTA = Severoamerická dohoda o volném obchodu
OMT = Organización Mexicana de Traductores
OSN = Organizace spojených národů
RCH = República Checa (Česká republika)
TIEBC = Traductores e Intérpretes de Ensenada, Baja California
TJ = Tovaryšstvo Ježíšovo
TLCUEM = Tratado de Libre Comercio entre México y la Unión Europea
UABC = Universidad Autónoma de Baja California
UE = Unión Europea (Evropská Unie)
UIC = Universidad Intercontinental
UK = Univerzita Karlova
UNAM = Universidad Autónoma de México
UNAM = Universidad Nacional Autónoma de México
UNTI = Unión Nacional de Traductores Indígenas
VŠE = Vysoká škola ekonomická v Praze

10. Seznam grafů

Koláčový graf zobrazující současný pobyt respondentek (příloha č. XI)

Prstencový graf zobrazující počet respondentek, které vystudovaly překlad a/nebo tlumočení (příloha č. XII)

Pruhový graf zobrazující počet respondentek, které vystudovaly překlad a/nebo tlumočení (příloha č. XIII)

11. Seznam příloh

- Příloha I = Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů
Příloha II = Transkript – rozhovor; Narátorka č. 1; Online; 20. července 2023
Příloha III = Transkript – rozhovor; Narátorka č. 2; Online; 23. července 2023
Příloha IV = Transkript – rozhovor; Narátorka č. 3; Online; 4. srpna 2023
Příloha V = Transkript – rozhovor; Narátorka č. 4; Online; 11. srpna 2023
Příloha VI = Transkript – rozhovor; Narátorka č. 5; Online; 14. srpna 2023
Příloha VII = Transkript – rozhovor; Narátorka č. 6; Online; 25. října 2023
Příloha VIII = Transkript – rozhovor; Narátorka č. 7; Online; 10. listopadu 2023
Příloha IX = Transkript – rozhovor; Narátorka č. 8; Praha, Česká republika; 16. listopadu 2023
Příloha X = Transkript – rozhovor; Narátorka č. 9; Praha, Česká republika; 20. prosince 2023
Příloha XI = Koláčový graf zobrazující současný pobyt respondentek
Příloha XII = Prstencový graf zobrazující počet respondentek, které vystudovaly překlad a/nebo tlumočení
Příloha XIII = Pruhový graf zobrazující počet respondentek, které vystudovaly překlad a/nebo tlumočení
Příloha XIV = Nombremento de intérpretes en la Real Audiencia de México (1555-1606)

12. Bibliografie

Polostrukturované rozhovory

- HALE, Sandra a NAPIER, Jemina. *Research methods in interpreting: a practical resource*. Dotisk 2018. London: Bloomsbury, 2013. 267 stran.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 stran.
- HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. 278 stran.
- MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. 292 stran.
- VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel a PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

Sekundární bibliografické zdroje

- BAHNÍK, Václav, Jiří BEČKA, Simona BINKOVÁ, Josef POLIŠENSKÝ, Vladimír MATĚJČEK a Libuše URBÁNKOVÁ. *Česká touha cestovatelská: cestopisy, deníky a listy ze 17. století*. Praha: Odeon, 1989, 493 stran.
- BASTIN, Georges L.: *Por una historia de la traducción en Hispanoamérica*. Íkala 14, 2003.
- CUNILL, Caroline. *Un mosaico de lenguas: Los intérpretes de la audiencia de México en el siglo XVI*. 2017, přístupné z: <https://www.scielo.org.mx/pdf/hm/v68n1/2448-6531-hm-68-01-7.pdf>, (10.4. 2024)
- ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení*. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, 111 stran
- DOMÍNGUEZ, Adriana Mares. *Doña Marina – první mexická tlumočnice*. V: Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015. strany 19-34.

- ESCAMILLA, Francisco Omar González. *Luis Fernando Lindner: catedrático de química y metalurgia del Real Seminario de México*. In: Jahrbuch für Geschichte Lateinamerikas 41, Vídeň 2004, str. 167-197. Přístupné z: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2202191>
- FERNÁNDEZ, Luis Raúl Acosta. *En busca del reconocimineto de la profesión del traductor en México*. En: La profesión del traductor en México, Universidad Intercontinental, A.C., 2018.
- FRIČ, Alberto Vojtěch, Zdeněk BURIAN a Yvonna FRIČOVÁ. *Strýček indián*. 9. vyd., v nové úpravě 1. vyd. Praha: Titanic, 1994, 136 stran.
- FUNDACIÓN ITALIA MORAYTA. *Estudio de encuesta sobre la traducción y la interpretación en México 2017*.
- HANSON, Andrew. Quinto Congreso Internacional de Traducción e Interpretación, 31.8.2012. *De lengua a intérprete: el desarrollo del oficio a principios del siglo XVI en las colonias españolas*, přístupné z: https://www.academia.edu/22295146/Formaci%C3%B3n_de_int%C3%A9rpretes_en_n%C3%A1huatl_totonaco_otom%C3%AD_mazateco_y_popoloca_una_experiencia_para_la_justicia, (10.4.2024)
- HOFFMANNOVÁ, Eva, Miloslav STINGL, Zdeněk BURIAN a Vladimír VOKÁLEK. *Vězeň z Cochabamby*. Praha: Albatros, 1974, 222 stran.
- JANSENSON, Ester a SADA, Esther. *La situación de la traducción y la interpretación de lenguas indígenas en México*. Instituto Superior de Intérpretes y Traductores.
- KALISTA, Zdeněk. *Cesty ve znamení kříže: dopisy a zprávy českých misionářů 17. a 18. věku ze zámořských krajů*. Druhé vydání. V Praze: Katolický literární klub, 1947, 334 stran.
- KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z české provincie v Mexiku*. Olomouc: Danal, 1999, 147 stran.
- KISCH, Egon Erwin. *Objevy v Mexiku*. Praha: Družstevní práce, 1950, 212 stran.
- KYBAL, Vlastimil. *Po československých stopách v Latinské Americe*. Univerzita Palackého: Olomouc, 2003. 79 stran.
- LENTZ, Mark. *Estudios de Cultura Maya. Los intérpretes generales de Yucatán: hombre entre dos mundos*, přístupné z: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5627828>, (10.4.2024)
- MAJLÁTOVÁ, Lucia. *México de Norbert Frýd*. In: Las Relaciones Checo-Mexicanas. Karolinum, Praha: 2011, str. 171-184
- MAJLÁTOVÁ, Lucia. *Vztahy mezi Československem a Mexikem 1945-1970*. Karlova Univerzita, Praha 2007
- OPATRŇY, Josef, Michal ZOUREK, Lucia MAJLÁTOVÁ a Matyáš PELANT. *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945-1989: en los archivos de la República Checa*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2015, 321 stran.
- OPATRŇY, Josef. *Las relaciones checo-mexicanas*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2011, 241 stran.
- OPATRŇY, Josef. UNIVERZITA KARLOVA. STŘEDISKO IBEROAMERICKÝCH STUDIÍ. *Emigración centroeuropea a América Latina. II*. 1^a edición. Praga: Karolinum, 2003, 213 stran.
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha: Svoboda, 1979, 829 stran.
- SVATOŇ, Vladimír a Anna HOUSKOVÁ. *Literatura na hranici jazyků a kultur*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, 292 stran.
- ŠIŠKOVÁ, Jana. *Lenka Reinerová jako překladatelka české a německé literatury*. FFUK, Ústav translatologie, Praha: 2010
- VAVROUŠOVÁ, Petra. *Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015. 121 stran.

- WALDECK, Frédéric de. *Voyage pittoresque et archeologique dans la province d'Yucatan (Amérique centrale), pendant les années 1834 et 1836*. Paris, Bellizard Dufour Et Co., Éditeurs, 1838, 110 stran.

Elektronické zdroje

- Asociación de Traductores de Tamaulipas; <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064569134639>
- Asociación de Traductores e Intérpretes de Monterrey; <https://atimac.org.mx/>
- Bruntálský a krnovský deník; https://bruntalsky.denik.cz/zpravy_region/byl-muz-z-osoblazska-jako-prvni-v-americe20100326.html
- Colegio de Traductores, Intérpretes y Peritos de México; <https://cotip.org/quienes-somos/>
- Colegio Mexicano de Intérpretes de Conferencia; <https://cmic.mx/>
- Časopis ABC; <https://www.abicko.cz/clanek/casopis-abc/3138/zavrazdeni-ceskeho-vedce.html>
- ČEŇKOVÁ, Ivana. *Metodika a didaktika tlumočení z listu*. Dostupné z: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1070343/mod_resource/content/1/Tlumoceni-z-listu_Cenkova.pdf
- Česká televize; <https://edu.ceskatelevize.cz/video/10984-alberto-vojtech-fric> a <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10805121298-gejzir/223562235000009/cast/975851/>
- Český rozhlas Plus; <https://plus.rozhlas.cz/vlastimil-kybal-zapomenuta-osobnost-ceskeho-exilu-6512442>
- Český statistický úřad; <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2023>
- Deník Factorial; <https://factorial.mx/blog/salario-minimo-mexico/#salario-promedio-en-mexico>
- Dialnet; <https://dialnet.unirioja.es/>
- Evropský parlament; <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/176/latin-america-and-the-caribbean>
- Historický ústav AV ČR; Bibliografie dějin českých zemí, heslo: Emmanuel de Boye; <https://biblio.hiu.cas.cz/records/8a1502bb-f251-4645-a9f3-46ec548eb550>
- Hrot24; <https://www.hrot24.cz/clanek/maysky-hrabe-prasil-von-prag>
- ÍKALA; <https://revistas.udea.edu.co/index.php/ikala>
- INSTITUTO CERVANTES; <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc0986066>
- Instituto Superior de Estudios en Traducción e Interpretación; <https://iseti.org.mx/biblioteca/110-perito-traductor-autorizado-por-el-tribunal-superior-de-justicia>
- Intérpretes comunitarios; https://www.interpretescomunitarios.org/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR0oSPJTafPqECcj5YeBopel-eF7HfmZ1JqBylvVk2DSO-4fFySokXwpnMA_aem_AdM1Q_cbjAePJ3jzK6SJrtPCQ80w-gop3p3WSQ0-9Rhy9OI__7Z43Rgh8An9t2resTpPojOfXsCHFg85-mKzM2pO
- Internetová encyklopedie dějin Brna; https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=8508
- Jednota tlumočnicků a překladatelů; Jednota tlumočnicků a překladatelů; <https://dev.jtpunion.org/K-profesi/Odborne/Definice-nekterych-pojmu-z-oblasti-tlumoceni-a-pre?commentspage=194>
- Jstore; <https://www.jstor.org/stable/42639468>
- Ministerstvo průmyslu a obchodu; <https://www.mpo.cz/dokument103015.html>
- Novinky.cz; <https://www.novinky.cz/clanek/historie-palenque-pribeh-objeveni-hrobky-mocneho-mayskeho-vladce-pakala-40419468>

- Organizaci3n Mexicana de Traductores; <https://omt.org.mx/>
- PUENTE; <https://wpd.ugr.es/~greti/publicaciones-revista-puentes/>
- Radio Prague International; <https://cesky.radio.cz/misionari-z-ceskych-zemi-u-indianu-8581132>
- Thajsko.com; <https://www.thajsko.com/statamon/cesivTH/K/kukulin/kukulin.htm>
- Traductores e Int3rpretes de Ensenada, Baja California; <https://www.facebook.com/tiebc.ac>
- TRADUIC; <http://www.elem.mx/institucion/datos/3842>
- Trans; <https://revistas.uma.es/index.php/trans/issue/archive>
- Uni3n Nacional de Traductores Ind3genas; <https://untimexico.org/>
- Velvyslanectv3 3esk3 republiky v Mexiku; https://www.mzv.cz/mexico/cz/kultura_a_krajane/krajane/cesi_a_mexiko.html
- Wikipedia.org; <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chomouty>

Diplomov3, bakal3rsk3 a rigor3zn3 pr3ce

- CIMFLOV3, Martina. DP – *Role p3ekladatel3 a tlumo3n3k3 p3i dob3v3n3 Latinsk3 Ameriky*, Praha, 2018
- 3ERNOHL3VKOV3, Lucie. DP – *Prom3ny 3esko-mexick3ch vztah3 po roce 1918*. FFUK. Praha, 2014
- HONKOV3, Daniela. BP – *Komentovan3 p3eklad Valero. Carmen Garc3s Traductores e Int3rpretes en los primeros encuentros colombinos: Un nuevo rumbo en el prop3sito de la Conquista*. Praha, 2021
- KASALOV3, Kristina. DP – *Tlumo3en3 v 3esko-n3meck3 divadeln3 s3ti 3oj3*, Praha, 2021
- KOPK33, Jan. DP – *Jazyk a etnicita v procesu migrace*, Brno, 2011
- RADA, Michael. DP – *V3voj a sou3asn3 stav tlumo3en3 v Keni*, Praha, 2021
- RE3OV3, Mark3ta. DP – *Amat3rsk3 p3eklad a tlumo3en3 a jejich role v 3esk3ch krajansk3ch komunit3ch v Argentin3*, Praha, 2021
- STRNADOV3, Karol3na. RP – *P3eklady 3esk3 literatury v Mexiku s p3ihl3dnut3m k 3esk3m p3eklad3m mexick3 literatury*, Praha, 2021
- VIL3MCOV3, Zuzana. DP – *Ka3dodennost jezuitsk3ch mision3r3 z 3esk3 provincie v Ji3n3 Americe*, Praha, 2013
- 333KOV3, Eva. BP – *Jezuitsk3 misijn3 usil3 v 17. a 18. stolet3 v zrcadle den3k3 a korespondence*. Brno, 2016

3asopisy

- 3asopis Akord, Revue pro literaturu, um3n3 a 3ivot, XVIII, 1992/3, 3nor, 33slo 6, str. 31; KOL33EK, Josef. *Barokn3 b3sn3k Ji33 Stanislav Hostinsk3*.
- 3asopis Annals of the N3prstek Museum 15 (1988); KA3PAR Old3rich, Anna FECHTNEROV3. *Checos, moravos y silesios en el Nuevo Mundo en los siglos XVII y XVIII*.
- 3asopis 3esk3 lid, 1995, Vol. 82, No. 4, str. 273-292; BINKOV3, Simona. *V3zkumn3 cesty a 3innost Adama Gilga a Ign3ce Xavera Kellera v Sono3e a Horn3 Pimer3*. Online p3ístupn3 z: <https://www.jstor.org/stable/42639468>, 5.8.2023
- 3asopis Hispanic American Historical Review XXV, 1945, str. 428-454; ODLO3IL3K, Otakar. *Czech missionaries in New Spain*.
- 3asopis Ibero-Americana Praguensia, II. 1968, str. 117-161; KALISTA, Zden3k. *Los misioneros de los pa3ses 3ecos que en los siglo XVII y XVIII actuaban en Am3rica Latina*.
- 3asopis Ibero-Americana Praguensia, V, 1971, str. 193-202; RYNE3, V3clav. *Los jesuitas boh3micos trabajando en las misiones de Am3rica Latina despu3s de 1620*.

- časopis Ibero-Americana Praguensia, VI, 1972, str. 173-183; POLIŠENSKÝ, Josef a OPATRŇÝ, Josef. *Wenceslao Link y su Diario del viaje hacia el norte de la Península de California*.
- časopis Ibero-Americana Praguensia, XVII, 1984, str. 67-93; BINKOVÁ, Simona. *Historia de las relaciones entre Bohemia y México en los siglos XVII y XVIII (Fuentes guardadas en los archivos y bibliotecas mexicanos)*.
- Český časopis historický, Dějiny a současnost: kulturně-historická revue, 31, 2009, 10, str. 18-20; VLHA, Marek. *Život a dílo českého radikála v Texasu*.
- Cuadernos de Arte Colonial 2 (volně přístupné z: <https://web.archive.org/web/20170312052323/http://www.mecd.gob.es/museodeamerica/dms/museos/museodeamerica/coleccion/publicaciones/Arte-Colonial/Numero-2/Art-culo-2/Art%C3%ADculo%202.pdf>), str.19-35; ŠTĚPÁNEK, Pavel. *Simon de Castro- Šimon Boruhradský-, Un arquitecto checo del siglo XVIII en México*.